

ОРАС

№ 2 (17)

1927

N. A. Jarosshenko:
IGALPOOL ELU

„ORAS” Ainus eestikeelne juttude, teaduste ja kunstide ajakiri Nõukogude-Liidus 1927

№ 1 (16) *J. Klassep*: Isa (skulptuur). Leeningraadi töölise lastemajas (pilt). *N. Kupre-jaanow*: Ema (pilt). *P. Roigas*: Sillal (jutt). *Jan Straujan*: Hobusewaras (jutt). *K. Sch*: Oiglus (tõsine nali). *Jul. Tamberg*: Wabrikus (luuletus). — — — Põrandaalused juhtumised Wiktor Kingissepa elust. *W. Swarogi* joonistustega. *August Lukin*: Lapsepõlwes (5 luuletust). Meie ja Wene kirjanikud klass...

№ 2 (17) *J. Klassep*: Isa (skulptuur). Leeningraadi töölise lastemajas (pilt). *N. Kupre-jaanow*: Ema (pilt). *P. Roigas*: Sillal (jutt). *Jan Straujan*: Hobusewaras (jutt). *K. Sch*: Oiglus (tõsine nali). *Jul. Tamberg*: Wabrikus (luuletus). — — — Põrandaalused juhtumised Wiktor Kingissepa elust. *W. Swarogi* joonistustega. *August Lukin*: Lapsepõlwes (5 luuletust). Meie ja Wene kirjanikud klass...

1927. aasta 1. kuu algusest on ajakirja müüki 3 korda, millest viimane kord 1927. aasta 1. kuu algusest. Ajakirja müüki on 1927. aasta 1. kuu algusest 1927. aasta 1. kuu algusest.

PÄRAST „ESIMIST”

ÜHE EESTIMAA TOOLISE JUTUSTUS 1924. AASTA 1. DETSEMBRI
ÜLESTOUSU JÄRELTULEWAST AJAST.

KIRJA PANNUD A. M.

I. Toompeal

Warane talwehommik... Talwehommik aja, aga mitte ilma järele otustades. Uulitsa kiwid on öösel sadanud wihmast märjad ja kusagilt puhub winge tuul, rändab pikuti uulitsat edasi ja kaub siis jälle kõrwale põikuulitsale.

Niisugune umbes oli ilm 1. detshommikul, kui staabist teele läksime, et ettekirjutuse järele Toompead oma alla wõtta ja proletariaadi-diktatuura teustama asuda.

Warsti asusid pähe tõsised, eelolewa wõitlusega ühendusesolewad küsimused: kuidas wahtide lähedale saada, nii et nad kahtlema ei hakkaks ja kuidas siis edasi talitada.

Kolm meie seltsimeest, — kaks sõdurija üks ohwitserimundrit kandew — wõtsid ühe erariides mehe endi waele, et arwamist tekitada, nagu wiiks nad wangi.

Läksid julgelt edasi, nagu õiged mehed kunagi. Hiilisime pisitasa järele, et parajal silmapilgul sekka lüüa. Sõjakawalus õnnestas. Kaks sõdurit ja „wõmm“ wõeti maha — tee Toompeale oli waba.

Sel ajal, kui meie „eelwäel“ wahtidega tegemist oli, nägin kuis lähedal putka juures üks wõmm end sinna sisse tõmbas nagu tigu karpi.

Et minu kui õppimata sõjamehe jauks sõjariistu ei olnud jätkunud, kuna meil olewad sõjariistad peasjalikult rohkem wilunud seltsimeestele anti, pigistasin käes kõwemine „relwa“ aseainet („relwa“ on Eesti „paremlaste“ keeles sama, mis rahwa keeles sõjariist) — suurt Rootsi sõja aegset hoowiwärawõtit — ja astusin külje poolt putka juur. Wõmm sai wõtmega putkasse ühe wõmmu kulmu pihta ja aetas end istuma. Sain talt browningu ja ühe pika pistnuu. Tuleriista pistsin tasku, terariista aga, mis põlwe taga katki ei läinud, wiskasin ära.

Läbi kongialuse hoowile minnes läksime laiali, et meid ei märgataks. Kõikide ühine siht oli karauuliruumi juure, mille uksest kohe „täie sõiduga“ sisse tormasime. Sees pistsime sõduritele rewolwrid nina alla ja hüüdsime: „Käed üles!“ Selle juure järgnes lähem seletus et linnas töörahwa wõim, et wastahakkamine asjata on ja et sõjariistad tuleb käest ära anda.

Selsamal silmapilgul nägin tagumises ruumis ühte sõdurit telefoni juure hüpawat. Jooksin sinna ja kamandasin ka selle käed püsti. See tõstis käed üles, teine aga wiskas nurgast mütsiga käe pihta, milles rewolwrit hoidsin. Sokutasin ka selle käed püsti.

Minu selja tagant kuulus pauk. Taha waadates nägin ühte sõdurit seinä ääres kokku langewat. Pärast kuulsin teiselt seltsimehelt et see walgekaartlane mind maha tahtnud lasta, mille eest ka kuuli pähe sai.

Muud wastapanekut sõdurite poolt ei olnud. Panime nad ühte tuppa kinni, ja paar meest juure wahiks jättes astusime teele riigiwanema maja poole. Mind saadeti paari teise seltsimehega Baltiski maantee otsale wahipostile.

Teel tuli üks wõmm wasta. Läbiotsemisel leidsime talt ühe rewolwi ja misgisuguse klaasist pritsimoodi riistapuu. Rewolwri wõtsime ära, teise riistapuu aga, mis tal wast hädatarwilik wõis olla, pistsime talle tasku tagasi — las lippab.

Läksime edasi.

Kari sõdurid tuli wasta. Et nad meie käsu peale seisma ei jäänud, awasime tule. Nad katsusid esiteks wasta hakata, aga jõudsid wiimaks siiski wist otsusele et Harju pank nende elunatukest ei tasu ja kadusid meie silmist.

Mitmed inimesed tulid wasta — suuremalt jault wõmmid. Neilt wõtsime sõjariistad käest ja käskisime koju magama minna. Üks wana aidawaht häaldas kaua temalt ära wõetud püssi pärast.

Mäest tuli sõiduauto üles. Meie käsu peale seisma ei jäetud ja meie andsime tuld. Autos hakkas keegi karjuma, auto ise aga läks tasema käiguga edasi, kuni nurga taha kadus.

Natuke aega olime walwel, kui üks soomusauto mäest üles tuli, mille esiteks oma arwasime olewat. Warsti aga saime eksitusest aru ja pagesime eemale. Soomusauto järele tuli weuauto täis kadettisi. Seal polnud meil kolmekesi mõtet wasta hakata — tuli paremaid aegu oodata.

II. Balti jaamas

Hiljem toodi meile käsk Balti jaama minna, mis weel meie käes oli. Läk-sime.

Jaama lähedal küsis mult üks tuttaw poiss, kes mu juure tuli, et kas mul sõjariista on. Wastasin et on, ja näitasin oma rewolwrit, mida Einbund mulle ja paljudele teistele meie seltsilistele politsei kaudu muretsenud.

Jaama ees oli üks surnukeha maas. Jaamas sees teine. Üks raudtee tööline tuli, wõttis selle jalust kinni ja lohistas kuhugi ära. Weretee jäi põrandale. Seltsimeestel oli sõnelust jaamaülemaga.

Linna poolt tuli kari sõdurid „Rekordi“ ette, Kalamaja poolt teine. Ühinedes asusid nad jaama wasta, puies-tee ääre. Panime ukseid kinni ja asusime kaitseseisukorda.

Nad hakkasid tulema ja said meilt kuulisi. Meilegi tuli neid sisse uksest ja aknast. Lõpuks tuli taganeda.

Algas pikk, waewarikas teekond et end kõrwale wiia kodanluse weripenide eest, kes ülestõusu järele igalpool nuuskisid, sest kättemaksjate wi-hal saadud närwiwapustuse järele ei olnud piiri.

III. Sihita

Sammusi Kopli poole seades mõtlesin et seal wast on kõige wähem neid lonkimas.

Kari madrusid tuli wasta, walgete kinnastega maawäehwitseri juhatusel. Madrustel olid püssid õlal.

Sammusin weel tükk teed Kopli poole, siis keerasin ka Pelgulinna poole,

kuhu teine tuttaw poiss, kellega jaamast ühes tulema hakkasin, juba ennem läks.

Pelgulinnas olid paljud inimesed majade ees wäljas, pärisid, mis linnas lahti on. Wastasin et ei tea ja kõmpisin edasi. Uulitsal oli üks mahalastud politseinik. Tuli suure sõiduga kiirabi auto — wõttis selle peale ja läks ära.

Pöörasin uueste Kopli poole. Kopli surnuaia juures, sammu 50 eel pool, nägin kahte sõdurit. Kartes et ma ehk kahtlust äratan, astusin tee ääres olewasse putkasse, kus jookisi ja maiuse-aineid müüdi. Otsin seal paar kooki ja kõndisin Pelgulinna poole tagasi. Teel peitsin oma sõjariistad ära. Paar rewolwrit, mis politseinikkudelt pärast me esimest sõjasaaki olid wõetud, kõik toimetasin parajasse kohta pahna sisse, kus nad wast praegugi roostetawad.

Hipodroomi lähedal tuli mingisugune tume kogu wasta. Arwasin esite et mõni nuhk on, keda teele nuuskima saadetud, ja et ikka kõige mõistlikumalt teen kui edasi lähen; põgenemine oleks weel kahtlasem olnud.

Ta oli aga mu tuttaw seltsimees. Pärisin kuhu ta läheb. Seletas et mere poole tahta minna. Oli näha et ta midagi rääkida ei taha. Taipasin et temalgi sama sõit kui minulgi on ja awaldasin talle seda arwamist. Asi oli tõepoolest nii.

Pidasime aru, kuhu minna. Tema tegi ettepaneku Lillekülasse minna; temal olewat seal tuttawaid. Ma arwasin et linna ümber eksima ülepea ei maksa jääda. Parema katsuda linnast wälja Wenemaa poole minna. Elu siin nii kui nii pole. Wõib ainult nuhkide kätte sattuda ja siis on juba iseenesest teada mis tuleb.

Seltsimees kurwastas et rahapuudus wast kätte tuleb, temal polla seda kuigipalju. Saime sellestgi keerd-küsimusest üle: mul oli paari kuu tee-reisi jaoks. Otsustasime et minu sõjariistu ära tooma ei maksa minna — juba läheb walgeks ja kergelt wõidakse meid eemalt näha. Temal oli parabelum 30 padruniga, mis meid mõne juhusliku tülitaja eest küllaldaselt kaitseb.

Läksime üle raudteeliini et teisele poole linna metsa jõuda.

Raudteel läksid salgad töömehi. Läks ka salk sõdurid Tondi poole.

Tahtsime Liiwa jaama sihis minna, seal oli teel sõdur ees. Asusime ühte kitsast uulitsat mööda Lutri wabriku poole minema — sealgi neid halliwati-mehi ees, ja koguni terve ahelik. Igalpool, nagu oleks wanatont neid ise umbrohuna maha külinud.

Läbi liiwaaukude ja muude takistuste ronides jõudsime siiski Liiwa jaama juure wälja. Sealt saab juba warsti metsa, — mis meil siis enam wiga, muud kui astu ja astu, pole karta et nii kergelt tülitama tullakse.

Jaama lähedal oli pood — astusin sisse toitu ostma. Oli seal juba ninapidi koos mitmesuguseid eitesid, kes nagu mind oodanud näisid olewat. Aina päriwad: kas ma linnast olen, et mis seal täna hommikul oli jne. Wastasin et ma linnast ei tule ega ka linnast midagi ei tea.

IV. Kahekesi

Poe lähedal metsas sõime.

Tahtsime siis läbi metsade Lagedile minna, aga järwe ääres oli wett, mis meie linnamehe-saabastega jalad warsti märjaks tegi. Roigaste abil ronisime üle sellest suurest weemulinast ja kõmpisime edasi, kuna saabastes üleminekul sinna sisse woolanud wesi lõrtsus.

Müttasime siis üle põldude, üle kraawide, kuni uueste pime algas. Põldude wahelised traataiad tegid meile palju tüli. Temal oli elektrilamp, aga selle tarwitamine wõib nukrad tagajärjed tuua.

Wiimaks jõudsime ühe suure maja juure. Pärisime seal, kuidas Lagedile saab. Juhatati teed, mille järele sihti teadsime seada ja sumpasime uueste läbi muda ja wee edasi.

Lõpuks oli siiski wäsimus juba liig suureks läinud. Ei tahtnud kuidagi enam edasi minna. Polnud aga mõnusat kohta kusagilt leida, kuhu puhkama oleks wõinud heita — igalpool

külainimesed. Ah, need inimesed, keda ka inimesed ja pealegi inimeste parema tulewiku eest wõitlejad kartma peawad! On küün siinsamas, käpuga katsuda, aga sisse minna ei julge; liig lähedal on inimeste elumajad.

Külalt wälja minnes jõudsime mingisugusele lagedale. See on mul praeugugi teadmata kumb ta oli, kas põld wõi heinamaa, aga mis peaasi meile: seal oli üks heinakuhi. Tirisime kuhjast heinu allapoole ja katsusime seal puhata.

Wõisime wast 1¹/₂—2 tundi puhunud olla, kui külm juba raputawaks muutus. Ei aidanud enam ükski abinõu, pidime end uueste jalule ajama.

Läskime küla poole tagasi. Küla ääres leidsime lõpuks siiski ühe poollagunud küüni, millel põlluheinad sees. Wäänasime sokkidest ja pükstest suure wee wälja ja neid heintele kuiwama pannes heitsime pikali.

Üles tõusime hommikul — koidu algel. Märjad kitsad saapad ei lähe jalga. Nendega oli kimbatust tükk aega.

Leidsime kanali, mis Ülemiste järwe jõega ühendab ja hakkasime selle äärt mööda minema. Tema arwas kindlaste et me Lagedi poole läheme ja sellepärast oli meie imestus suur, kui meie enda ees lagendikul laia weewälja — Ülemiste järwe ja selle taga linna-tornisi nägime.

Kanali ääres olid mingisugused töömehed kangidega. Küsisime nendelt, kas see kanal läheb Lagedi poole. Jah, wastasid mehed, et tõepoolest läheb. Hakkasime tagasi minema ja jõudsimegi lõpuks Lagedile wälja.

Tahtsime raudteele minna aga märkasime sillal raudade warjust wälja tulewat sõdurit. Olime jälle pigis. Tagasi keerata on hoopis wõimata, siis on kohe sõit järele. Nägime lõpuks teisel pool teed talu ja seadsime sammud sinna poole.

Läksime raudteelt kõrwal paistwa talu poole. Õues küsisime ühelt wasta-tulewalt wanamehelt, kas juua saab. See andis nõu tuppa minna, küllap sealt ikka saawat. (Järgneb)

MEIEAJA WENE KIRJANIKUD KLASSIKUTE ÜLE

Aleksander Shaarow

Kodanline dekadens, mille järele aja kirjanduses elab, on sellega iseloomustataw, et ta, ennast klassikalise kirjanduse wasta seades, ühes sellega „kirjanduse“ mõiste lõhestas, tükeldas. Eraldas selles sisu wormist, luules, näituseks, wõttis üksikud luuletöö osad ümbertöötamise alla. Ühed dekadendid tegiwad ainult teuse muusikalise küljega tegemist; teised, muusikaalsust kõrwale heites, pöörasiwad kogu oma tähelepaneku kuju wäljatöötamisele (imashinismus); kolmandad ei tahtnud midagi peale hääle näha, niinimetatud hääle, hiljem aga kõne seadet wälja kuulutades (futurismus, meieaja lef). Ritmus, riim, metafoor, alliteratsioon muutusiwad üksikutele wooludele luuletöös peasihiks. Selle kauaaegse dekadensi arenemise protsessis kõrwaldati sisu kirjandusest wälja, tehniliselt wäljatöötatud helisewat tühjust asemele pannes, niisama heideti kirjandusepõllult ühiskondlised probleemid kõrwale. Kas wiidi nad filosoofiasse publitsistikasse wõi jäeti üleüldse ära.

Miks proletaarsed kirjanikud ja ülepea paljud meieaja kirjanikud silmad klassikalise kirjanduse poole pööravad?..

Sellepärast et käesolew aeg ja meie maal walitsew klass kirjandusele ülesandeks seab kindlat sidet ühiskondlise eluga pidada, sellepärast et meieaja sisu, rewolutsiooni sünnitus, järelandmata omale kirjanduses kohta nõuab!..

Meie kirjanduse ees seisab ülesanne dekadensi poolt tükeldatud kirjanduseosasisid üheks terweks koguda.

Kellelt peame me üleüldistamist, sinteesi, sügawat sidet kirjanduse ja ühiskonna wahel õppima, kui mitte Wene ja wäljamaa kirjanduse klassikutelt?..

Klassikute juure õppima minna ei tähenda koguni mitte, et nii nagu nemad peame kirjutama. See on minu arwamise järele ränk raskesteks ekslik waade.

Pusshkinilt, näituseks, teema laiaulatuslikkust, algkuju wäljatöötamist õppides, tema wõrdlemata wormi ja sisu kokkukõlaga tutwunedes, — sean ma omale ülesandeks seda kirjanduslikku tehnikat, meisterlikkust, neid uemaid meetodisi,

mida needsamad dekadendid arendasiwad ja mille kallal nad töötasiwad, tundma õppida ja oma töös ära kasutada. Nende dekadentide tegewust, kes oma teuste üksikutes osades palju positiivseid tagajärgi on osanud kätte saada.

Ainult nii wõib minu arust klassikute õppimise küsimust üles seada.

Mehaaniline klassikute meetodi toomine meieaja uue sisu wäljatöötamise tarwis ei wõi mingisuguseid tagajärgi anda: dekadentide kõlawa tühjuse asemel wõib niisugusel korral kui mitte tühjus, siis ilma kõlata teus wälja tulla.

Tarwis õppida klassikutelt, aga mitte ainult nendelt, waid ka luuletajad luuletajatelt, proosakirjanikud samasuguselt. Niisama wäga kasulik toimetus on, kui luuletajad proosakirjanikudelt ja proosakirjanikud luuletajatelt õpiwad.

Luuletöös pean ma tarwilikuks et mitte ainult Pusshkinilt, Heinelt, Verlaine'lt, Baudelaire'lt, Majakowskilt õppida, waid ka Googolilt, Dostojewskilt, Flaubert'ilt ja teistelt tuntud proosakirjanikudelt.

F. Gladkof

„Klassikalise kirjanduse mõiste on wäga tingiw. Klassikaliseks kirjanduseks peetakse niisugust kirjandust, mis teatud eeskujuni on tõusnud. Need on sarnased kõrgusetipud, wormi ja sisu mõttes, millest weel üle pole saadud.

Antiik klassikakunsti seletatakse ühest küljest kui reeglit ja teisest küljest kui seemet. Nii loob ka osaliselt klassikaline kirjandus teatud ideesi ja kujusid, mis pikema aja jooksul oma wäärtust ei kauta. Klassikalise kirjanduse seemne näitusena wõib Pusshkinit tuua, kes uue keele ja wormi mitmesugusust andis. Ma ei waata klassikalise kirjanduse mitte kui reegli, waid kui seemne peale.

Klassik awaldab täielikku oma ajajärgu mõistmist, ta tunneb tulewiku hingamist ja sellepärast ei kauta tema teus ka paljudes tulewikupõlwedehuwi enese wasta. Kui sellest seisukohast meie klassikuid waadelda, siis peame Googolilt Pusshkinist palju madalamal seisawmaks pidama. Googol annab oma ajajärgu üleüldistatud kujusid, aga tal ei

ole neid iseloomustawaid jooni, mida Pusshkinil on. Googol ei näe rewolutsioonilisi algkujusid, milles olewiku ja tulewiku pea edasiwiw jõud seisab. Googol on kirjandusline eksperimentaator, ta on satiirik, sest ta awaldas meieaja eitawaid warjukülgi.

Klassikutega sain 11-aastaselt tuttavaks. Sel ajal rändasiwad külasid mõõda räbalakaupmehed ja muu kribukrabukraami kõrwal müüsiwad ka raamatuid, klassikute rahwalikka wäljaandeid. Hiljem õppisin neid koolis, siis lugesin neid ja luen nüüdgi edasi. Kõige enam armastan Lermontowi. Tema luule põhihoon — mässuwaim, määratu jõu tormiline awaldus, mis mingisuguse seisakuga ega sooga leppida ei wõi — oli mulle kõige lähem, sellepärast et minus mässuja rahulolematusewaim sügawale on kaswanud. Minu loomisetöö peale awaldasid oma mõju: Lermontow, L. Tolstoi ja M. Gorki. Wormilisest küljest — esimise ajajärgu Googol ja mitte Tolstoi „Anna Kareenina“, waid ta „Sõda ja rahu“ mõjus. Käesolewal ajal tunnen end igast mõjust wabanenud olewat.¹

Kõige lähemal seisawad meie ajajärgule Lermontow, Saltökow-Shtshedriin ja wähemal mõõdul Leo Tolstoi.

Meieaja-kirjanikkudest saab ainult see tulewiku-kirjanikkuks, kes ajajärgu kõrgusel seisab, kes liha selle lihast on. Kahjuks ei saa teekaaslasel kirjanikud (попутчики) meie ajajärgust aru, kirjutawad tagaõuedest, wäljasurewatest klassidest ja sellepärast pean ma neid kõige kultuurakehwamateks, lihtsalt harimata kirjanikkudeks.

Kultuur — see tähendab oma ajajärku tunda, selle eesrinnas olla, iseäranis aga kirjanikul on waja ühiskonna wahekordade seaduseid tunda ja hästi teada, missugused jõud meie ajajärku edasi wiivad.

Wsewolod Iwaanow

Klassikaline kirjandus on niisugune, mida harilik inimene aastat poolteistsada peale sarnase kirjanduse loomist kasulikult ja ilma igawuseta wõib lugeda. Klassikaline kirjandus on kõige esmalt rõemus loomisetöö; igawad, elurõemuta kirjanikud ei saa kunagi klassikuks (Wene rahwalikkude, odawate piltide (лубок) seas pole peaaegu Googoli näu-piltisi — ma ei taha muidugi sellega üelda, nagu poleks Googol klassik).

Hakkasin ise klassikuid hilja armastama, esimise kaswatusel saanud juhtumise-romaanide klassikute kaudu (Dumas, Stephenson, Bret-Hart). Ka praegu tunnen klässikuid nõrgalt, arwan, et üks-kaks korda lugeda selleks wähe on, et klässikut tundma õppida; iseäranis halwaste tunnen Dostojewskit. Kõige paremine tunnen Pusshkinit, mitmetest tema töödest, mida ma lapsepõlwes armastasin, ei pea ma nüüd lugu.

Minu töö peale mõjus kõige enam Gorki, osalt ka Tshehhow. Minu armsam kirjanik on aga Turgeenew. Aga just sellepärast, et ta armas on, ei awaldanud ta oma mõju minu loomisetöö peale. Gorki mõjus minu peale oma ilmawaatega elu üle, mulle paistis, nagu peaksiwad kõik kangelased peajagu autorist kõrgemal seisma, nii et autor aukartusega nende poole üles waataks, et nende jutuaajamised kõrgetundelised ja õpetlikud oleks, ja seda kõike leidsin ma Gorkil üleliigagi olewat.

Küsimus selle kohta, kas mõne klassiku kunstimeetod wõib meieaega kujutada — paistab mulle arusaamata olewat. Milleks siis meetod tarwis läheb, kui inimest pole, kes selle meetodiga töötada oskaks? Näituseks Pusshkini meetod, paremat midagi pole wõimalik ju wälja mõelda, aga tema meetodiga ei kirjuta keegi kolme ridagi walmis!

Joosse Utkin

„Klassikalise kirjanduse“ all mõtlen ma paremat Wene kirjandust, mis oma ühiskondlise ja kunsti tasapinna tõttu mitte aastad ja kümned aastad, waid terwed ajajärgud elab. Teiseks selle kirjanduse tundemärgiks pean ma oma ajajärgu kujutamist klassiku poolt, näituseks Leo Tolstoi „Sõda ja rahu“.

¹ Tähelpan daw et klassikakirjanduse mõiste selle ankeedi wastajate juures nii mitmekestine on (l. Selinski näit. nimetab wiimasteks klassikuteks futurista) ja et nad klassikakirjanikka wääriliselt ei hinda. Wäike A. Swirski hoopleb (w. „Oras“ nr 1) et ta Googoli mõjust wabanenud ja „ennast leidnud“, see siin on „igast mõjust“ waba jne. Jutu jatkuks nimetada: meie O. Kullerkupp „Siberi Teatajas“ wõrdleb A. Rannaleeti — Pusshkiniga. Ei seleta „Welje“ ega „Евгений Онегин“a wahel mingit wahet. „O.“ t.

Klassikutega tutvunesin lapsepõlwes. Tähepanelikult lugedes õppisin ma neid tundma.

Miks noorsugu klassikuid halvaste tunneb, vaatamata selle peale et ta neid lueb? Ma arwan et noortsugu mitte ainult lugema sundida ei tule, vaid ka lugeme õpetada tarvilik on. Minu arwates pole see õige põhimõte, et ainult ühiskondlik-majandusline kirjandus kultuura sõjariistana tarwis on, kuna kunstikirjandus lõbuasjaks jäägu. Abinõud lähewad lahku, aga sihid on ühed.

Armsamaks kirjanikuks pean Aleksei Tolstoid — luuletajat, Molière', Shakespeare', Pusshkinit, aga kes nendest minu töö peale mõju awaldas, on raske üelda. Turgeenewi liirikaline lihtsus „Kewadewetes“ wõiks ilusaks eeskujuks olla meie proosakirjanikkudele, kes meie noore lugeja tähepnanemist tahawad wõita.

Meie noorsoole on waja alati ja igalpool pähe tuupida, tarwis tema ilma waateks teha, et isiku ühiskondline wäärtus ja üleüldse kultuuriline kasw mitte ainult poliitikalik-majanduslise kirjanduse waral ei arene, vaid suurel määral ka kunstikirjanduse, iseäranis aga klassikalise kirjanduse arwel.

Selle tõenduseks wõib märkida meie rewolutsiooniliste tegelaste isiklikku poolehoidu kirjandusekunstnikkudele ja iseäranis klassikute wasta (Leenin — M. Gorki, Lunatsharski — L. Andreejew).

Kui Wene kirjanduse allikate poole pöörata, siis leiame nimetatud wäite kõige ilusama eeskujul Belinskis, kes oma ajajärgu ühiskondlise mõtte kõrgusel seistes (Hegel, Fichte) samal ajal kirjanduse oma armsamaks elukutseks ja elusihiks walis.

Sedasama wõib Tshernõsshewski ja Piissarewi kohta üelda.

Küsimust pole tarwis mitte ainult klassikalise kirjanduse, vaid ka klassikalise muusika ja klassikalise teatrikunsti mõttes üles seada, mida me vaatamata meie ja üleilmse käesolewa aja kirjanduslise rikkuse peale ära kautada ei wõi.

Boriss Pasternak

Klassiku all mõtlen ma niisugust kirjanikku, kes oma loomisetöös terve ilmawaate kõige loomutruimalt ja selge-

malt ette toob. Klassikaline kirjandus on aga niisuguste teuste ja püiete kogu, mis pärast kui ajajärgu ilmawaade tunnistust leiawad.

Lugesin klassikuid juba lapsepõlwes. Oma töös tunnen Pusshkini mõju. Pusshkini esteetika on nii lai ja painduw, et ta igas eluaastas omapäraseid seletusi wõimaldab. Tormiline kujutamise wiis wõimaldab teda ka impressionistliselt mõista, nagu ma 15 aastat tagasi temast aru sain oma selleaegse isikliku kunstimaitse tõttu ja ühtlasi selleaegsete walitsewate kirjandusliste woolude tagajärjel. Nüüd on mul Pusshkinist arusaamine laienenud, on juure tulnud kombelikkuse elemendid.

Kunstimeetodi wõimalusi ei omandata kunagi oma ajajärgu õppimise teel. Igaüks meist on juba tegelikult oma ajaga siatud. Seda olenemist wõib, näit., oma ajajärgu lagunemise puhul tähele panna. Kuid selle asemel, et kõige elawa nimelise ülelugemise kaudu, muuseas, ka ennast leida — on palju kergem ja mõistlikum enesest alates ehitada.

Minu arwamise järele on meil praegusel ajal wähem kui kunagi põhjust Pusshkini esteetikast kõrwale kalduda. Kunstniku esteetika all mõtlen ma kunsti loomu, kunsti ajaloolise osa kujutamist kunstniku poolt ja ta isiklikku wastutust ajaloo ees.

I. Selwinski

Klassikalise kirjanduse mõiste all ei arwa ma midagi iseäralist kunstilist wõi ideoloogialist sisu. Mulle on ta kirjanduse ajalugu, kuhu ma iga kõrge kwalifikatsiooniga, aga juba oma aja ülewalseinud kirjanduslikku liini arwan. Sellega siis pean ma wiimasteks klassikuteks futurista.

Wene ametlikku klassikalist kirjandust (Kantemirist-Fetini) õppisin ma gimnaasiumi õpekawa järele tundma. Lääne klassikalise kirjanduse ajalooa olen P. Kogaani ja G. Brandese tööde järele tutaw. Pusshkinit õppisin eriti üliõpilaste-ringis, niisama wõtsin ühenduses nende mõju awaldusega Wene kirjanduse peale Saksa romantikute tundmaõppimise seminaarist endise Tauria ülikooli juures osa.

Minu peale awaldasid peamõju just mittekirjanduslised nähtused: muusika, maalikunst, teater, kino, näitelawa, ajalehed ka oma keerdülesannetegagi, teaduslised alad, peajasjalikult ühiselulised (majandusteadus, statistika, Wene õigus-teaduse ajalugu, kriminalistika) ja lõpuks keel ja minu töö eriala (iseäranis — karwanahad). Et need sõnad mitte edvistamisena ei kõlaks, toon üheks näituseks kas wõi muusika. Muusika ei awalda oma mõju minu loomisetõõ peale mitte ainult helilisel kujul (näiteks „Цыганская рапсодия“, mis koori ja tantsu jauks artikulaar-fiorituuradega, pausedega jne on kirjutatud, „Цыганский вальс на гитаре“, mis waltseri ritmust, selle gitarriga edasiandmist ja mustlaste kombeid awaldab), waid ka organisatsioonilisel kujul. Nii andsid Tshaikowski kogumused, kes Wene ja Prantsuse hüm-nuste osasid oma simfooniasses sõlmis, 5. simfooniassa aga laulu „Во поле береза стояла“ sisse kandis, Wagneri elutarkus, kes oma „Rewolutsioonilise marsi“ „Marsellaisega“ lõpetas jne mulle wõimaluse „Internatsionaali“ lahingu müraga siduda, „Яблочко“ kaasakiskuwat wiisi anda, mis „Петрушка“ stiilis ümbertõõtatud jne (teus „Улялаевщина“). Prokofjewi wallatus ooperis „Любовь к трем апельсинам“ tema kõhiwate torudega mõjus assotsiatiwsest „Улялаевщина“ 9. peatüki peale, kus wanakese-prohwessori aewastus mitte jutustatud pole, waid puhas-hääleliste abinõudega on näidatud. Niisamasuguses sihis sünnib ka teiste mittekirjandusliste allikate mõju. Et aga nende mõjude ühetasasus stiiliks ei kujuneks, olen ma sunnitud wana kirjanduslikku traditsiooni kas wõi karwupidi kiskuma: „Слово о полку Игореве“ siutuna Pusshkini luuletõõdega (nii muutus „Waskratsanikus“ Peeter I teuses „Улялаевщина“ Aleksander III hobuseprongsiks), Tolstoi, Zola, Maupassanti, Hamsuni kujutawast wiisist „Кровь—любовь“ riimini.

Nagu näha, on klassikute mõju minu peale juba enne läbikaalutud ja peaeegu alati tarbest tingitud.

Mitte üksigi olemas olnud kirjanduslikkudest meetoditest ei wasta täielikult meie ajajärgule. Klassikute juures õppimisest rääkides tuleb selle all ainult

esialgset kirjanduslikku teadmist mõtelda. Neid pähe õppida on hädaohtlik. Kui Pusshkin tänapäew elaks, siis hiritaks ta üleüldse neljajalaliste jambuste üle ja oma restauraatorite üle iseäranis weel.

S. Malasshkin

Klassikaline kirjandus — see on kõrgewäärtuslik sõna meistritõõ, mille lihtsus laiadele töölisteklassi-kihtidele ja talurahwahulkadele kättesaadaw on. Selle lihtsuse all ei mõista ma mitte kassikullalist lihtsust, waid niisugust nagu Turgeenewi „Записки охотника“, Lermontowi „Герой нашего времени“, Pusshkini, Googoli uudisjutud ja Tolstoi tõõd.

Meieaja kirjanik peab klassikute keele meisterlikkust kätte saama, aga sellest on wähe, ta peab meieaja ühiskondlise mõtte tipule tõusma, seda klassikalist keelt kõigi meieaja keeleliste wõitudega täiendama (tehnika, kultuura, arstiteadus, mis meiepäiwil kõrgele arenemiseastmele on tõusnud).

Niisuguse mõõdupuuga klassikute juure astudes nõuab meie aeg kirjanikult meie ajajärgu peegeldamist, mitte aga nii nagu seda klassikud oma kirjatõõdes kujutasiwad. Meieaja-kirjanik peab nägema ja suurt tählepänet töölisteklassi, ta kommunistlise partei peale pöörama, kes sotsialistlist kultuura loowad.

Kui niisugused suured kirjanikud nagu Googol „Selifaanides“ midagi tähele ei pannud ja niisama Tolstoi „talumeestes“, siis meieaja-kirjanik peab psiholoogialisi kujusid ühiskondlistes wärwides näitama.

Olen wäga hästi Wene klassikalise kirjandusega tuttaw, wäljamaa omadest aga Prantsuse kirjandusega. Lugesin neid juba lapsepõlwes palju ja õppisin neid kuni wiimase ajani tundma. Klassikute kõige armsamateks tõõdeks pean Pusshkini „Повести Белкина“, Lermontowi „Герой нашего времени“, Dostojewskit, Tostoid, Googolit, ja nüüdse aja kirjanikkudest aga Buunini, kes minu arwamise järele Pusshkini proosa sihis edasi läheb, seda meieaja keelewalla ulatustega täiendades ja uuendades.

Isiklikult tunnen ma, et Dostojewski ja Tolstoi wahel suur koridor on, nii et kaks äärmust olemas on, mis mind ei

rahulda: ühe psiholoogiliselt haiglane halemeelsus ja teise elu-oluline realismus. Ma tahaksin omale kesktee valida, ehk kui nii võib üelda, ses tühjas koridoris edasi minna. Keele meisterlikkust õpin väga palju Buuninilt.

Klassikute kunstimeetodi tarvitamise kohta meie ajajärgus on mul raske otsustawat sõna üelda, ma arwan, et iga tõsise kunstniku loomisetöö täielikult tema psiholoogilisest ettekujutawuse priismast läbi käib, ja nii tekiwad pildid ja algkujud (typus) koguni ootamata

kujul. Siin ei saa klassikute tehnilisi wõtteid sugugi kasutada, ka meieaja algkujud oma psiholoogilise näu ja elu-oluga (töölised ja talunikud, kes rewolutsiooni tegiwad ja uut elu ehitawad) ei ole sugugi selle ühiskonna sarnased, mis klassikaline kirjandus peegeldas (siin ei sega ma kunstisõna lihtsust sellega).

Meieaja-kunstnik on kohustatud nii looma nagu ta elu näeb, ja ainult sel teel on wõimalik kunstikirjandust luua ja selles meie ülisuurt ajajärku kujutada.

Suur süda

Blanko Gorobets on soldat.

Blanko on Rumeenia kodanik ja kui teda ühes sadade teiste samasugustega kaugelt Walaahiast siia toodi, et Dnestri kallast kaitsta, siis teadis Blanko et see kallas piir on, et ta seda kaitsma peab, ja et seal teisel kaldal suur maa on, mille üle räägitakse... Noh, see temasse ei puudu. Tema peab ainult soldat olema, soldatil ei ole aga lubatud mõelda, soldat peab ainult seda tegema, mis kästakse. Nii ütleb seadus, nii käsib ülemus, ja nemad räägiwad õigust, sest et nad... tugewamad on. See oli öösel wasta 1. maid.

Blanko seisib wahipostil. Oli pime ja tuul puhus. Dnestri laened löiwad wihaselt wasta kõrget kallast, põõsaste kohinaga ühte sulades. Blanko waatas külma püssiraua najale tüetades kaugusse ja mõtles. Mõtles kauge Walaahia peale. Waikse weerikka Olta peale, mis hõbedase lindina õitsewate põldude wahelt läbi jookseb. Mõtles nende peale, kes teda ootawad, kui ta tagasi tuleb. Aga kesteab, millal Blanko tagasi jõuab? Millal ta jälle terast Assat näeb ja mis ta talle ütleb, kui Assa wasta tuleb?... Jah, ta ütleb et Assa järele igatsust tundis, et ta teda armastab, kindlalt armastab... Assa aga naerab ja suudleb teda... Ka Blanko hakkab naerma ja siis on nii lõbus ja hea...

Blanko waatab mustawate põõsakogude poole ja näeb ja ei näe neid... Tuul wiib Blanko mõtted kauge Walaahiasse, wiib kiirelt, kiirelt... Aga võib olla, ka Assa mõtleb Blanko peale... kes teab? mõtleb Blanko ja naeratab oma mõtetele kaasa...

Laened laksuwad aga wihaselt wasta kallast...

Põõsastes otsib ja sahistab tuul, taewas aga on nii must...

— Heeei! Kes seal on?!!

Ei mingit wastust... Blanko pigistab veel tugewamine püssi ja põnewuses ettepoole wajuks waatab terawalt pimedusesse...

— Kes tuleb?!

Oks praksus, ja jälle ainult tuul ja laened, laentelöögid ja kohin.

Uueste praksus oks. Ja veel tugewamine, nii et sõrmedel walus, pigistas Blanko püssi ja astus ettepoole.

— Seisa, muidu lase!!!

Ruttu astus ta veel edasi ja sai waewalt põõsa kõrwale, kui tume kogu tema jalgade ette langes:

— Soldat... Ära lase... Seltsimees!...

Soojad käed haarasiwad põlwede ümbert kinni:

— Kuule, nad tapawad mind ära... tapawad...

— Aga... ma olen soldat...

— Ei mitte... sa oled inimene! Sa päästad mind...

Tuul waikis. Laened laksusiwad tasemine. Purunesiwad rasked pilwemürakad, ja tähed, suured, heledad tähed nägiwad, kuidas kaks inimest tugewalt üksteise käsi pigistasiwad... Siis kadus üks tumedasse põõsapadriku, teine aga waatas talle kaua, kaua sinna järele, kus halli kangana suure tundmata maa kallas rippus...

Mais õitsewad lilled.

Mais on soe lõhnaw tuul.

Mais tahaks ilusat, rõõmsat elu elada, aga...

Sigurantsa (Rumeenia kaitsepolitsei) on kawal... sigurantsa eest ennast juba ei warja...

Kolme päewa pärast mõisteti Blanko üle kohut.

Kui ta seal wäiksena, tähelepanemist äratamata seisib ja kohtuotsust kuulas, kostsid ta kõrwu ainult mõned üksikud temale arusamata sõnad: Poliitilise kurjategija piirist ülelaskmine... riigi äraandmine... ja wiimane lühikene, kuri sõna:

— Maha lasta...

* * *

Öösel wiis kaheksa soldatit ja üks ohwitser Blanko linna taha. Wiisid sinna mäe otsa, kus kurjategijaid surmatakse...

Dnestri poolt puhus soe tuul, mis waba laene lõhnawates siidirohtudes õrnalt sahistas... siis järsk, kõlaw:

— Lase!...

Nagu mesilane torkas wäike kuul Blanko suure südamesse... ta langes... werd laskatades... ja surmaeelses kurbtuses rinda wasta lõhnawat rohtu pigistades...

Maa waatas taewa poole...

Ja taewas waatas maa poole... Nad ei wõinud kuidagi ühtteist mõista...

Maalõsshew. Tlk W. K.

Minewikust

Liiwimaa kubermangu sandarmiwalitsuse ülem politseidepartemangu

Salakiri nr 875 13. weebr. 1904 (akt nr 5, osa 33, 1904: „Kihutustöö elanikkude hulgas“: Liiwi kub.)

Mul on au sellega Departemangu saata ärakirja käega kirjutatud hektografeeritud lendlehest, mil kuriteuline sisu ja mis pealkirja „Manifest“ kannab. Lendleht leiti Tartus Peterburi ja Hobuse uulitsa nurgal olewast postikastist. Sellele lisan juure, et niisuguste lendlehtede laialilautamise juhtumisi tänini Tartus enne ei ole olnud ja et nende kokkuseadjate ülesotsimiseks sammusi on astunud. Polkownik Wolkow.

[Juure lisatud wenekeelne lendleht, mille pilkelist sõnamängu järgmiselt wõiks tõlkida:]

Kõigekõrgem Manifest

Jumala hoolitseja armust Meie, Nikolai Teine, Wenemaa Keiser ja Isewalitseja, Jaroslaawi,¹ Obuuhowo, Rostowi, Tiho-retski, Slatousti, Baku, Tiflisi ja Batumi Keiser, Kisshinewi, Hoomeli, Gruusia, Armeenia, Soomemaa Tsaar, Saraatowi Isand ja Taganroogi, Kiiewi, Jekaterinoslaawi, Odessa, Poltawa, Harkowi ja teiste tööstuselinnade Suurwurst, Wologda, Arhangelski, Wjatka ja terwe Ida-Siberi Isand, Suurwurst ja Walitseja, Saarowi Serafimi² kontide ja Armeenia kirikute waranduste³ pärandaja, walitseja ja omanik

ja muud ja muud ja muud

Kuulutame kõigile oma alamatele, kes meie ees kõhuli roomawad: Meie südamele armsa isewalitsuse alalhoidmise eest hoolitsedes kutsusime meie oma trooni teenistusesse Wenemaa suured werekoerad, et segadusi ja waleõpetusi ära lämmatada, mis meie truude alamate südames nii sügawale oma juured on ajanud. Walju käe, kuulide, kantsiku,

¹ Ülesluetud kohtades olid sel ajal kas streigid, kokkupõrked politseiga, juutide rüüstamised wõi muud sekeldused walitsuse ja elanikkude wahel.

² Nikolai II poolt õuekondsete õhutusel pühaks tunnistanud Saarowi kloostri munk.

³ Nikolai II ajal anti Armeenia kiriku warandused sinodi ülemwalitsuse alla.

witsade ja ühe härja seljast kolme naha nülgimise targa poliitika tagajärjel algas terwel meie kalli kodumaa pinnal niisugune rööwimine ja riisumine ja selle tagajärjel tuli ilmsiks meie isamaa elanikkude nii suur ostujõu nõrgenemine, et Meie Meie südamele nii läheda tööstuse ja kaubanduse igatsustele wasta tultes Oma käpa Kauge-Ida turgude järele wälja sirutasime ja haarata ei katsunud mitte üksi Mandshuuriat, waid ka Koreat. Need Meie katsed leidsid kõwa wastapanekut Jaapani tööstuseringkondade poolt.

Seda arwesse wõttes, et Meie „Wõitmata Armaada“¹ kohe Jaapani miinidest sõeladeks tehti, tunneb Meie Isalik süda hirmu selle üle, et Port-Artur Meile selleksamaks wõib saada, milleks Meie Jumalas hingawale lugupeetud Wanaisale Sewastopol oli ja et ta awalikuks wõib teha, kui mäda ja müüdaw on Meie südamele nii armas ürgwana Wene poliitiline kord.

Kõikumata usus kõikidesse juba ilmunud ja weel tulewikus ilmuma saawattesse pühameeste kontidesse, ja kindlas lootuses rahwa arusaamatuse ja haritlaste teatawa osa tallalakkumise peale kutsume kõiki Oma alamaid meie suurte tööstuse- ja rahameeste huwide kaitseks ühesmeeles üles astuma ja kutsume Jumala õnnistust meie waprata maa- ja merewägede peale, kes Meie suurest armust Kauges-Idas iga päew surewad.

Antud Peterburis — Kristuse sündimisest 1904-dal ja Meie all trooni kõikumise kümnendal aastal.

Algkirjal Tema Keiserliku Suuruse Enda käega kirjutatud: „Nikolai“.

„Kiidan heaks von Plehwe“

[Manifesti all pitsat järgmise pealkirjaga: „Wenemaa Keiser ja Isewalitseja Nikolai II“. Pitsati keskaigas hoiab käsi piitsa ja selle all kiri: „Sellega wõidan oma truualamatesüdamed.“]

¹ Nõnda nimetati omal ajal Hispaania kuningriigi laewastikku, mis suuremalt osalt weel enne waenlasega kokkupuutumist tormide käes hukka sai.

Nikolai II ja kino

Wiimase keisri Nikolai II iseloomustamiseks, ta waimlise seisukorra ja ühiselulise seisukoha selgitamiseks on õige kujukaks aineks need rohkearwulised resolutsioonid (otsused), mis wana ametliku ütluse järele „tema keiserlikul suurusel omaenese käega“ temale ettekantawate aruannete ja mitmesuguste ametliste paberite peale joonistada“ (начертать) tuli. Nagu teada, kanti tsaariajal kõik tähtsamad riigivalitsemise küsimused ministrite, ministeeriumite peawalitsejate, kindralkuberneride ja peapolitseimeistrite kaudu aruannete näil „keiserlikule suursele“ läbiwaatamiseks ette. Suuremal osal neist aruannetest on tsaari lugemise jäljed peal.

Esimine mõju mis nende arwamiselawalduste ja märkuste autorist saame, on: õige keskpärane ja labane inimene, kellel oma kindlaid arwamisi ei olnudgi.

Asi aga ei olegi just nii. Sadade mitte midagi ütlewate märkuste ja sisuta resolutsioonide keskel puudub korraga „oma käega joonistatud“ õhkamisemärk wõi mõni lause silma, mis näitab et sel inimesel olid siiski oma arwamised ja oma wäljakujunenud ilmawaade.

Paljude sadandete sarnaste resolutsioonide seas awaldab üks osa neist Nikolai II waadet Suure Tumma (kino) kohta, mis wiimastel aastatel meie igapäewases elus päratu suurt osa etendab. Neid mõtteid „joonistas“ Nikolai oma eluaastate wältel kindralkuberneride ja politseiwalitsuse direktori aruannetele, kus ühel ehk teisel põhjusel kinematograhi puudutati. Nendest dokumentidest, mis keskarhiwi Leeningraadi osakonnas hoiul olid ja pärast Moskwas keskarhiwi saadeti, awaldab I. S. Silberstein ajakirjas „Сов. Кино“ järgmisi wäljawõtteid.

Kõige wanem nendest dokumentidest, mis meie teadawal on, käib 1908. a. 3. mai kohta ja sisaldab eneses politsei-departemangu direktori aruannet:

„Möödaläinud 28. aprillil leiti mitmetes Kiiewi kinoteatrites pärast eten-duste lõppu ja publikumi lahkumist suurel määral kuritegelise seltsi üleskutseid, milles W.S.-D.T.P.Kiiewi komitee poolt töölisi üles kutsutakse et 1. mail s.a. wabrikutes ja tehastes tööle mitte minna.

Üleskutsed soowitawad töölistele sel päewal koosolekuid rewolutsiooniliste laulude laulmisega korraldada, kuna leitud lendehtede lõpured järgmised on: „Maha walitsus ja kapitalistid! Elagu 8-tunnine tööpäew! Elagu Sotsiaalne Rewolutsioon! Kõigi maade proletaarlased, ühinege!“

Harilikult sõnakehw ja kidsi resolutsioonide kirjutamises, austas Nikolai seekord aruannet omakäelise pikema märkusega. Iseloomustaw on et ta tähelepanekut mitte lendehtede laialilautamise juhtumine oma peale ei tõmmanud, waid lautamise koht: kinoteater. Ta kirjutas:

„Kurb lugu. Ma näitasin juba mitu korda, et need kinematograhwialised balaganid kahjulikud asutused on. Seal wõiwad kaabakad kurat teab mis korda saata, kuna rahwas, nagu räägitakse, hulgana sinna woolab, et rumalust waadata. Ei tea, mis niisuguste balaganide wasta peaks wälja mõtlema.“

1909. aasta oktoobris sündis Riia kinoteatris „Parisienne“ järgmine lugu. Riia kaitsepolitsei luuras ühe kodaniku järele, kellele nuuskurid wälispidise walwe kergenduseks „Mustkübar“ nimeks paniwad. 19. oktoobril ilmus see Mustakübaraks nimetatud kinoteatri, kus ta teise tundmata isikuga, kel pakk käes oli, kokku sai. Sealsamas wõetigi mõlemad kinni. Pakis oli põrandaalune kirjandus, mis mõlema wangistatu rewolutsioonilist tegewust tõendas. Järgmisel päewal, kui wangistatute nimes, mis nad ise warjasid, weel teadmata olid, pööras Riia kaitsepolitsei ülem teadaandega selle sündmuse üle politsei-departemangu, sealt saadeti wiibimata lühikene aruanne keisrile.

Nikolai II resolutsioon oli järgmine:

„Jälle kinematograhw! Missugust kahju nad toowad, kui neid kurjategijate kokkusaamise kohtadena tarwitatakse. Kasu ei wõi nendest olla! Üleüldse awaldawad nad kahjulikku mõju, publikumile halbu kombeid õpetas. Waja igaühte niisugusesse teatri üks sandarm määrata, et alaline walwe kahtlaste teatriskäijate järel oleks.“

Tsaari plaan pani politsei-departemangu juhtijaid ja sandarmikorpuse wastutawaid teenijaid mõtlema. Kirjutati teine aruanne keisrile statistikaliste

põhjendustega, nilles näidati et niisugune abinõu sandarmiasutuste koosseisu tuntawalt suurendab ja palju raha nõuab. Nikolai II sai lõpuks isegi oma narrist ettepanekust aru ja kirjutas järgmise aruande peale oma käega:

„Erilise ülesandega isikuid mitte määrata, aga üleüldse terawamine nende tumedate asutuste järele waadata.“

Wilna kubeneri truualamlises aruandes 1912. a. kohta oli nimetatud et kubermangu pinnal aruande-aastal neli hästi sisse seatud kinoteatrit on awatud, mille korra järele hoolsalt kohalik poliitsei walwas, siis kriipsutas Nikolai II need aruande kohad olla ja kirjutas äärtele:

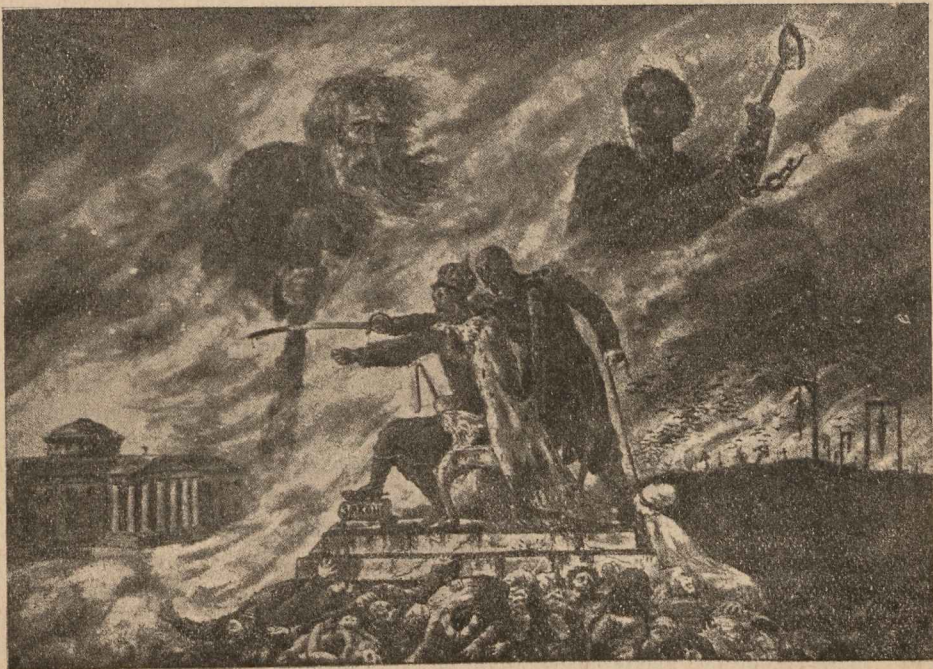
„Wähem neid tühiseid kinematograhwisi, siis saab rohkem korda.“

1913. aasta suwel „mustas kabinetis“ kirja salajasel läbiwaatamisel, mis New-Yorgist Peeterburgi riigiduuma liikme F. A. Rooditshewi nimele kellegi A. W. Olsheri poolt saadetud, äratas läbiwaatajate tähelepanekut kirjale kaasalisatud ühest Ameerika lehest wälja lõigatud kirjatükk, mis Wenemaa kinowalmistusele oli pühendatud. Autor

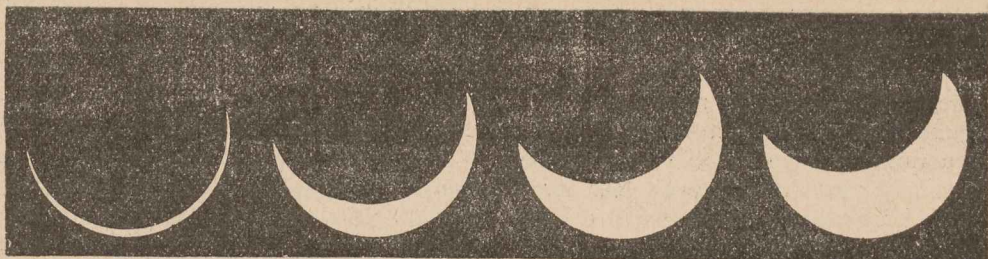
waatas wäga uskmatalt Wene kinotööstuse peale, allakriipsutades et Wenemaal mitmesugused poliitilised ja tsensuuralised põhjused selleks takistust teewad. Kirjatükki riigiduuma-liikmele Rooditshewile saates lootis Olsher, arwatawaste Rooditshewi tuttaw ja ühtlasi ka otsekoheselt Wenemaa kinotööstuse arenemisest huwitatud olles, riigiduuma kaasabi peale kinotööstuse arendamises. Olsheri kirjast ja ajalehe artiklist tehti „mustas kabinetis“ ära-kiri, mida tsensorid politseidepartemangu iseäraliku osakonda saatsiwad.

Politseidepartemangus arwati ei tea mis põhjal, et duuma kinotööstuse küsimuse üles tõstab, sellepärast saadeti artikkel ja Olsheri kiri Nikolai II teadmiseks. Tutwunedes kirjutas tsaar oma resolutsioonis unustamata arwamise kino kohta üleüldse:

„Ma arwan et kinematograhw tühi, ilma tarbeta ja koguni kahjulik ajavaide on. Ainult puuduliku mõistusega inimene wõib selle balaganilise ameti kunstiga kõrwuti seada. Kõik see on lori ja mingisugust tähtsust sellele tühi-
sele asjale ei maksa anda.“

Tsaariaegsetest sala-piltpostkaartidest

Muurmanst
f. 7,53 m.

Seeningraad
f. 7,36 m.

Moskwa
f. 7,31 m.

Harlow
f. 7,20 m.

Tänavune päikesewarjutus 29. juunil

29. juunil on taewateadlastel järjekordne pidupäew: Groopa põhjaosades tuleb sel päewal täieline päikesewarjutus. Kuigi ajad mööda on, kus seda nähtust igasuguste hirmutustega ühendati, ja kõige vähemagi haridusega inimene juba teab, et päikesewarjutus sellest tuleb, et kuu päikese eest läbi läheb, maakera pinnale oma warju heites, siiski ei ole taewateadlaste filmis nähtus oma hurmitust mitte kaitanud, sest täielise päikesewarjutuse lühikesel kestel võib waatlemisi teha, mis muul ajal wõimata on.

Päikesewarjutused iseendaist ei ole mitte wäga haruldased nähtused, waid korduvad iga ühe-kahes aasta sees. Nende kestvus on aga lühike (mõnest sekundist kuni wiie minutini) ja täieline warjutus on ainult kitzal ribal, mis tihti täieliselt mere eht nabamaade peale langeb, kus waatlemine raske. Tänavuse warjutuse tingimised ei ole ka kiita: täieline warjutus wältab kõigest pool minutit. Aga see pool minutit on niiwõrra hurmitaw, et ta nägijal meelest ei lähe. Nähtuste käik on järgmine.

Täpselt ettekuulutatud minutil puudub kuu päikese serwa. See on „esimine kontakt“. Nüüd hakkab päikesest kumer osa mustaks minema. 20—40 minuti jooksul jõuab must kumerus kuni päikese keskpaigani. Sellest filmapilgust hakkab pimedus wõimust wõtma ja umbes niisama pika aja pärast jõuab kuu päikese teise ääreni (teine kontakt). Nüüd kaub päewawalguis, kinnifaeatud päikese ümber lööwad teineford tulekeeled põlema eht lähewad õrna walguse kiired igale poole laiali. Põhemal juhtumisel mõne minuti pärast tuleb päikese äär uueste nähtawale (kolmas kontakt) ja kuu hakkab wähehaawal päikesest wabastama.

29. juuni täieline warjutus algab Atlandi ookeanil, läheb läbi Inglismaa, Skandinaawia, Põhja-Jäämere Siberi kal-

laste lähedal, Jakutimaa ja Kamtschatka Waikeesse ookeani. Inglismaale ja Skandinaawiasse tõttawadgi sellepärast teadusmehed selleks ajaks.

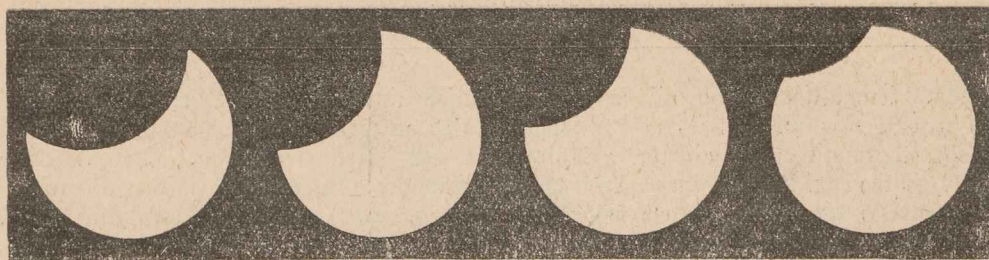
Terwes Nõutogude-Liidus on warjutus osalihsena näha. Wida enam põhja pool koht asub, seda suurem osa päikesest saab warjatud. Groopa-Wenemaa osas on warjutus hommiku wara, Siberis keskpaewal, Kauges Idas õhtupoolikul. Meie pilt kujutab, kuipalju päikesest warjutuse kõige juuremal filmapilgul katmata jääb; iga linna nime all seisab ka tunniaeg, mil warjutuse kõrgem filmapilt on.

Et päikesewarjutused dige tihti korduvad, siis on teadusmehed sajad ja tuhandad korrad neid näinud. Miks nad iga uut warjutust siiski põnewusega ootawad ja pitte reisisi waatlemiseks ette wõtawad?

Djalt on „Draze“ nr 4 (13) juba seda põhjust selgitatud. Teadusele on taewatehade liikumise seadused ammu teada. Aga üksigi seadus ei ütle täpselt, kuidas see liikumine sünnib. Osa liikumisenähtusi ei paindu oma peensustega üleüldise seaduse alla, sest seadus ei jõua kõiki mõjusid arwesse wõtta. Nii on, näituseks, meie lähema naabri — kuu liikumises weel palju seni seletamatat. Päikesewarjutuse filmapilgud annawad wõimaluse ses asjas meie teadmissi laiendada.

Teiseks on warjutuste ajal niisuguste nähtuste waatlemine wõimalik, mis harilikult wõimata. Niisugune on, näituseks, päikese-kroon (tulekeeli päikese äärtel — protuberanssifi — wõidakse nüüd juba alati waadelda, ennem aga ainult täielise warjutuse ajal).

Wimased aastad on uue küsimuse päewaforda nihutanud, mille otsustamiseks päikesewarjutust kasutatakse. See on relativismuse-teooria (waata F. Depman, Kuidas teadus tõttab. „Külwaja“). Üheks

Krimm
f. 7,8 m.

Tiflis
f. 8,10 m.

Baku
f. 8,10 m.

Tasiklent
f. 10,44 m.

relatiivismuse-õpetuse järelduseks on see, et päike valgusekiirt, mis tema lähedalt mööda läheb, oma poole peab tõmbama ja sirge kiire kõveraks painutama. Seda võime järele proovida täieliku päikesewarjutuse ajal, kui päikese sihis asuwaid hästi tuntud finnistähtede seisukohtasi täpselt (sekundite sajandikudes) mõeta. Siit näeme jälle, kui tähtis on mõista seda poolt minutit ära kasutada ja kui palju ettevalmistust peab tehtud olema, et poole minutiga nii täpseid mõetmisi teha!

Uga ka lähemaid küsimusi lubab päikesewarjutus lahendada. Näituseks tõendasiid viimaste warjutuste ajal tehtud waatlemised Köppeni teooriat, mille järele tuule muutumine päewa jooksul tuleb soojaks küetud õhu ülespoole tõusewast woolust.

Paremal juhtumisel peab mõne minuti jooksul üleswõttes, mõetmised, joonistamised jne tehtama. See ise nõuab juba korda ja külma werd. Seda enam et hirm igasugu juhuste ja äparduste ees, mis terwest tööst kriipsu läbi võib tõmmata, arusaadawalt inimesi närwilikuks peab tegema. Pilwes ilm, kohalikud tingimised, õnnetus — kõik võib oma sõna kaasa üelda. See asjaolu annab wäärtuse üffiku asjaarmastaja tööle. Muidugi ei suuda asjaarmastaja walgusekiire kõverakspaindumist waadelda, kuid tema osaks jääb nii mõndaagi tähele panna, meeles pidades et tema kohalikud tingimised ehk lubawad seda waadelda, mis mujal võimata on. 1925. aasta päikesewarjutust waatles Ameerikas 25 miljonit inimest.

Mis teadusesõber warjutuse puhul teha võib? Esiteks, laiadele ringkondadele seletada, millest warjutused tulewad, mis nende ajal tähele panna tuleks; teiseks, ise waatlemisi toimetada, mil hoolika töö korral teadusline wäärtus võib olla.

Glanikkusi tuleb hoiatada, et päikesewarjutust mitte palja filmaga ei waadeldaks, waid suitetatud või wärwilise klaasi

läbi (ka tubliste tuhniks läinud negatiiv kõlbab selleks), kui ei taha filmadele tõsist wiga teha. Kõlku pandud punane ja roheline klaas annab hea kaitse filmale. Võits waadelda ka nii, et päikesekiireid läbi peenikese augu (papi või pleki sees) lastakse walge paberi peale langeda: tekib päikese wäike kuju, mis warjutuse ajal oma wormi muudab. Võib ka paksu puu all tähele panna, et puu lehtedest läbipääsenud päikesekiired maa peal harilikude ümarguste plekkide asemel warjutuse ajal sirbitujulisi tekitawad.

Üffikuid loodusnähtusi warjutuse ajal waadeldes tuleb kõigepealt ilmanähtusi filmas pidada. Waadeldagu tuule jõumutumist (selleks tuleb mitmesuguste raskustega tuulesippusi tarmitada, mis alati tuule waatlemise jauts peaks olema). Et selgusele jõuda, misugused tuule jõumutumised just warjutuse tagajärg on, tuleb tuule muutumist waadelda päew warem ja hiljem ühesuguste waheegadega. Muidugi tuleb ka tuule sihimuutusi tähele panna.

Edasi tuleb pilwede hulga muutumist tähele panna, mida filmanäü järele tuleb otustada (0 — puhas taewas, 5 — pool taewast pilwes, 10 — terve wõlw pilwedeaga kaetud). Ka pilwede kuju muutumist tuleb tähele panna. Kõik lähemad juhatused leiduwad meteoroloogia raamatutes. Eesti keeles on olemas: Prof. Michelson. „Teaduslik ilmade ettekuulutamise juhatus põllumehele“, ja prof. Klossowski, „Ilmade ettekuulutamise küsimuse praegune seisukord“.

Kõige selgemalt awaldab päikesewarjutus mõju soojakraadi peale. Et wäikesi kõikumisi tähele panna, peab kraadiklaas dieti üles pandud olema. Ta peab tingimata warjus asuma, mitte ainult päikesekiirte eneste eest kaitstud, waid peale selle veel nii et seinast, maast või mujalt tagasipõrkawad soojusekiired ta peale ei

puudu. Kraadiklaas peab nii seisma, et õht wabalt ta juure pääsels ja iga soojakraadi muutumist wõiks näidata. Täpsust tuleks püüda kuni kümnendiku kraadini wiia (kümnendikka tuleb filma järele määrata); tuleb hoida et waatleja oma tehasoosusega ei mõjaks, sest igatahes tuleb õige wäikeste soojakraadi muutumistega tegemist teha.

Kui käepärast on teised riistad, nagu õhurõhume ja niiskuse mõdetjad, tuleb ka neid tarwitada. Üleüldse tuleb kõiki waatlusi iga 5 minuti sees kord toimetada, kui sagedamad waatlemised wõimata on, ja saadud arvude wõrdlemiseks samal ajal päew warem ja hiljem neid ka teha.

Waatlemise ärakasutamiseks on äärmiselt tähtis teada, mil tellaajal waatlemisi tehti. Ilma selleta on kahe waatleja tööd wõimata kokku panna. Sellepärast peab kell dieti käima. Ühesõnaga — kui waatle-

misjed ainult lõbuasjaks ei ole mõeldud, tuleb aegsaste kindel plaan wälja töötada ja selle järele toimetada. Teaduslikkude uurimiste juures, mis tähttornid toimetavad, maksab nii wali distsipliin (kord), millest unistadagi ei wõi need kõnemehed, kes „raudsest distsipliinast“ kõnelewad.

Waatlemise wili saadetagü aadressil: Ленинград, ул. Печатников 25, кв. 45, Русское Об-во Любителей Миропедения, отдел солнца. Wõib ka Eesti keeles kirjutada.

Mimetame saadawal olevat eestikeelset kirjandust selle küsimuse üle:

Wäikesewarjutamised. D. Swjatski järele.

Täheteaduse põhjusõpetused. Dr Bernsteini järele.

Romeedid ja tähesaad. J. Depman. J. D.

Põrgus

I. Suur segadus

Tuli ootamata teade, mis kuraditelgi pea pöbritama ajas:

Põrgu pannakse finni!! „Rahwahulkade kulturalist kõusu arwesse wõttes (Liverpooli piiskopi sõnad), otjustas ülebritannialine kirikukongress rõhuwa häälteenamusega põrgu ära kautada ...

Kell 4 kohaliku (põrgu) aja järele saadi see sõnum põrgus kätte, ja kell 5 jooksiwad kõigist hoonetest kuradid wälja ja liikusiwad juure huljana walitsusehoone poole.

Rõbdule ilmus põrgujuhataja Sort Siwan-son.

— Mis te tarjute? Mis kurat teil waja on?!

Siis hakkasid kõik kuradid korruga rõhkima, nii et midagi aru ei saanud.

— Mitte korruga! Kas astub üks kõnemees üles.

Murru seast hüppas hall kurat — wanem mehaanik — wälja.

— Tulime teie pale ette, Sort Siwan-son, kõneleb ta ärritatud häälega. — Kas on õige,

mis kuradisugu lohiieb, nagu oleks käst saadud meie põrgu kinnipanekuks?

Ülema ärritu muutus tõsiselt ja kurwaks. Arge ärritage endid, kallid kuradid! ütles ta. — Ma ei warja teie eest: ma sain kirikukongressi otsuse põrgut ajutiselt finni panna. Aga weel pole kõik kadunud. Weel täna sõidan Liverpooli seltsimees piiskopi juure põhjendatud aruandega. Usuge kõik oma kohtadele ja tehke tööd edasi. Arge aga korda rüütu!

— Seltsimees jubataja! ütles wanem mehaanik. Teie püüdkte seal ikka ... ütlege et see on ju pagan teab mis temp! Si jaa ju ometi kõik töötawad kuradid korruga mööda maad ilma laiali heita! Noh, kuhu me läheme? Kas peame siis nälga kõngema? Seltsimees jubataja! Wõib ehk nendele ette panna koosseisu wähenkada? Ehk jälle palgaastmeid alandada. Wuudugi. Kõlkuhoidmise mõttes, kui pappidel just rahapuudus on, wõime ju meidi pingutada. Eks ole tõsi, seltsimehed?

— Dige!! rõhkis hull. Tõsi!

— Hea küll, sõbrad! Ma ütlen teie soovid ja ettepanekud edasi. Minge kuradi nimel nüüd tööle. Rägemi seni!

Juhataja liputas saba ja kadus.

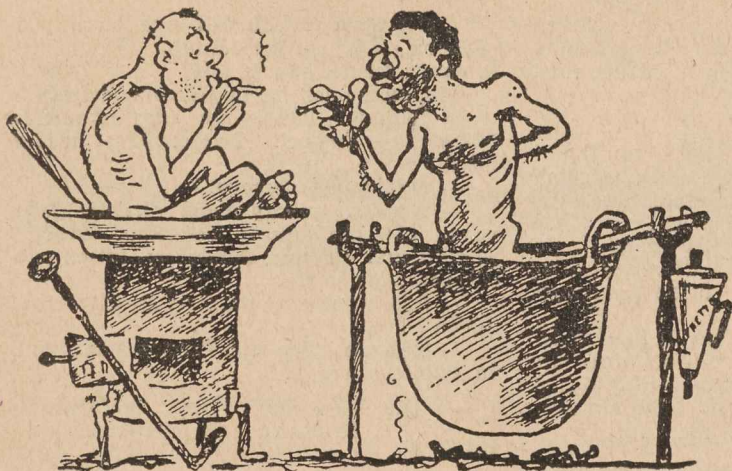
II. Kuna põrguhoones nr 4...

Waatas katlast prillidega kroonitud nina wälja. Nina, mis Siimon Setukmanni päralt oli, nuusutas õhku, mispeale ninapere-mees imestades lausus:

— Mis see on? Kuhu kuradid kadusid?

— Sumal seda teab! ütles ta naaber, põrgupiinades waelewle Peeter Kutsikow, kes pannil istus. Minu pärast wajugu nad kus seda ja teist!

— Noh, teate isegi juba et pörgust sügavamale wajuda ei saa! Keerame seni kui neid näha pole suitsud ette...

Rutskifow hakkas plöskit keerama.

— Noh, kuidas te seal katlas teete? küsis ta lahelt.

— Tänan. Pisi-tasa. Eila töstiswad need kuradid palawuse saja kraadini, ma kartsin et prillid katki lähewad Saatsin neid mõttes kaugemale. Aga kuhu ja neid ilka saadab. Ise kuradid, ei saa kurabile ka saata ega pörgu põhja sajatada.

— Ise olete süüdi! otsustas Peeter pöran-dale sülitades.

— Battude pärafi?

— Ei. Teie esivanemad lollid mõtlesid selle pörgu wälja, noh olge siis nüüd rahul!

— Lubage, ma seletan. Minu esivanemad mõtlesid hoopis scheeli wälja. Aga kas teate mis see on? Scheel, see on niisugune koht, kus hinged ilma tegewuseta elawad, igawalt aega mööda saadawad. Ega jelle toha wasta tallelgi midagi ütelda ole? Aga kui Kaabeli segadus oli, mõtles üks ogar torniehitaja patuste jaoks selle piina wälja — katlas wääwli jooks. Teised lollid jäidgi usuma nagu oleksigi see tösi ja mitte paljas tõmu!

— Aga pann?

— Urge te panni minu esivanemate süüks ajage! Panni luuletasid wist teie eelkäijad wälja.

Eiimon tahtis weel midagi ütelda, aga löi korraga käed kokku ja peitis end katlasse.

— Iis... Tulewad!

kuuldus katlast sofin. Närukaelad! Wääwel jahutus päris leigeks! Eaa weel omale nohu!

III. Lagunemine

Nädal oli juba sellest mööda, kui pörgu juhataja Sort piiskopi juure sõitis.

Lühike telegramm, mis ta pörgu saatis, oli rahustawat laadi: Kõsimus on selgitatud ja kottuleppele jõutud.

Irritatud kuradid jäid rahulikumaks. Ühel heal päewal lendas aga wäikeste patuste osakonda kuradipoeg ktsaga:

— Paniwad punuma!

— Kes? Ja kuradid kogusid ta ümber.

— Juhataja sugulased! Tädi, kes riimatupidamise osakonnas, ja wennaütar! Pakkisid kõik kraami kokku ja sõitsid minema. Ma ise kandsin nende asju...

— Waat sulle „kottuleppele jõutud“! Kribunad sõitsid? Mikspärast?

— Nagu kuulda, jäiwad juhatajalt telegrammi koduse aadressi peale! Ja ütlesid nagu oleks juhataja uue toha saanud ja tagasi enam ei tulegi.

— Waetad, kuradipoeg!

— Kuradi eest, ei waleta!

— Wennad! Mis nüüd saab? Kui juba sugulased kolisiwad, siis nagu näha on lootus otsas!

— Läheme kontori järele kuulama. Wiimaks ei saa pallagi ette!

IV. Sel ajal...

— Ma ütlen, et siin asi kahtlane on, lausub Siimon ärewalt, katla äärel istudes ja jalgu wälja riputades. Eiin lõhnab juba midagi.

— Mis siin lõhnab? päris Peeter kurwalt.

— Enne tähtaegne wabastamine lõhnab! ütles Siimon pidulikult. — Näete, mis sünnib: hommikust saadik pole ühte kuraditgi näha. Nagu oleks meid ära unustatud. Ja kas meid wiimasel ajal nõnda praetakse kui enne? Eila oli wiiekümne kraadi ümber sooja — see on ju Krimm ja muud midagi. Ma hullun ja kiristasin hambaid ainult moepärast. See on ju kuurort! Ma ütlen weel kord: midagi maitsewat lõhnab. Oh-oo! Waadate ruttu siia!

Peeter Rutskifow tronis pannilt maha ja läks akna juure.

— Näete? Juba weetas katlaid wälja!

— Wõib olla, et parandada?

— Aga kas seda ka parandada viiakse?
 Waadate, mis see kuradieit teeb: kannab ämb-
 riga wääwlit. Kas teate kuhu? Turule, tule-
 tikutegijatele.

V. Ja wiimaks...

Põrgus hakkas rõhitud meeleolu maad
 wõtma. Kuradid lonksid ümber, nagu ui-
 mased ja löid töö peale labjaga.

Põrgutuli kustus. Wääwel angus.

— Waata kaabalat, seda Liverpooli piis-
 koppi! Pani põrgu finni! kostis igast nur-
 gast.

Põrgu juhataja kadus nagu tina tuhla.
 Kuu lõpul saadi teada, et ta piiskopi juure isik-
 liku sekretäri kohta sai ja automobiilis sõidab.

Hoones nr 4 tekkis põrgu kohta enneole-
 mata õhusoojus: 2 pügalat alla nulli.

Peeter istus nukralt üksi oma panni pea
 (Siimon oli kuhugi ära läinud). Siis wõttis
 ta panni kaenla alla ja läks.

Põrguwarawas sai ta Siimonaga loflu.

— Walmis! hüüdis see telegrammilehte
 näidates. — Lugege: „Teie ettepanek wasta
 wõetud.“

— Mitsuqune ettepanek?

— Paradiisi wäravawahi asetäitja kohta
 peale. Mis sin katlasgi, käed rüppes istuda?
 Nägemijeni. Sõidan; kui tahate, kutsun teid
 telegrammiga järele.

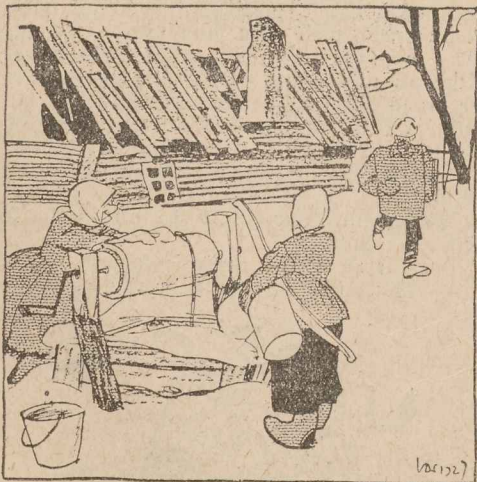
— Kas arvate et paradiisi seijuford kin-
 del on?

— Ei arma. Aga seni, kui pole veel finni
 pandud, elame seal!

Jw. Brutkofi järele „Krokodillist“.
 N. Raadlowi joonistused.

Ei saa meelt mööda olla

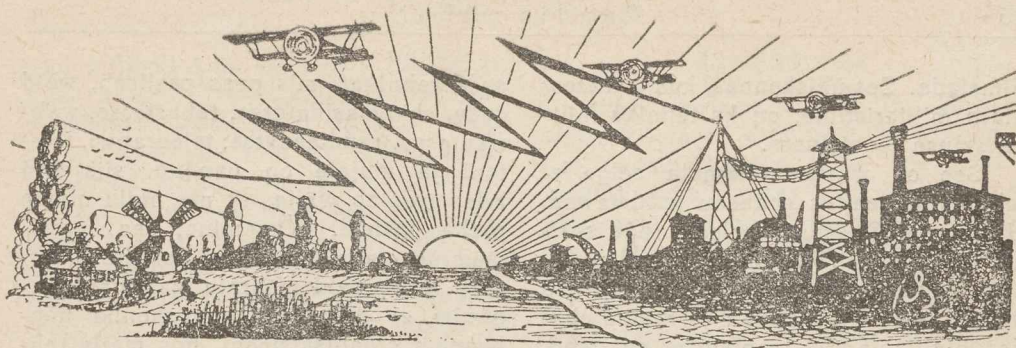

„Ise kommunist, aga maja langeb kaela!“

„Ise kommunist, aga laut loome täis!“

Jw. Dubassowi joonistused. „Ланомь“.

Raadio, teadus, tehnika ja ühiskond

L. Trotski kõne (Lõpp. Algus w. „Raadio-sõber“ lk 17—20)

Raadio, militarismuse ja ebausku

Wõib olla et aeg on poliitiliste ja praktiliste küsimuste lähemale astuda. Missuguses wahekorras on raadiotehnika ühiskondlise wahekorraga? Kas ta sotsialistiline või kapitalistiline on? Kas kaldub ta militarismuse (maadewõitmise) või patsifismuse (rahupüüde) poole? Ma tõstan sellepärast selle küsimuse üles, et kuulus itaallane Marconi mõni päew tagasi Berliinis kõneles, et nagu oleks kujutuste edasiandmine Herzi laente abil suurem kingitus patsifismusele, mis militaristilisele ajajärgule lähedat kadu kuulutab. Miks siis mitte sedagi? Niipalju on neid lõppusi kuulutatud, et patsifistid kõik algused ja lõpud ära on kautanud. See olukord, et me kauge maa peale näha saame, peaks sõdadele lõppu tegema! Muidugi, elawa kuju edasisaatmise abinõude ülesleidmine on meelitatav ülesanne, sest et sellega nägemisenärwile ülekohut on tehtud et raadio tõttu kuulmisenärw eesõigustatud seisukorras on. Mõtelda aga et sellest sõdade lõppu võib tulla, pole millegagi põhjendatud, ja näitab ainult seda, et niisugustel suurtel meestel, nagu Marconi, ja suuremalt osalt niisugustel inimestel, kes teatud alal spetsialiseerinud on, — teaduslik mõte, jämedalt üeldud, mitte täielikult, waid osade kaupa, ajus maad on wõtnud. Nii nagu aurulaewa keres läbitungimata seinad on, et laewaõnnetuse korral mitte terve laew korraga hukka ei saaks, nii on ka mõistuses lõpmata arw sarnaseid waheseinu: ühes osas (rakus) või kümnetes osades võib rewolutsiooniline teadusemõte olla, aga waheseina

taga 96-proowiline wäikekodanlus. Selles seisabgi marksismuse, kui inimesesoo eluõpetust üleüldistawa mõtte kõrge wäärtus, et ta neid mõistuse sisemisi waheseinu terve ilmawaate abil aitab purustada.

Aga asja lähemale. Miks nimelt see, kui waenlane nähtawal on, sõja peab ära lõpetama? Enne ju nii wõideldigi et waenlased ühteteist otsekohe nägiwad. Nii oli ka Napoleoni ajajärgul. Ainult kaugelelaskwate suur-tükkide walmistamine hakkas waenlasi üksteisest enam lahutama ja wiis nii kaugele, et hakati nägemata sihi peale laskma. Aga kui nägemata nähtawaks saab, siis tähendab see ainult seda et Hegeli triaada wõidupüha pühitseb: teesise ja antiteesise järele tuli wastastikkuse häwitamise sintees.

Ma mäletan seda aega, kui kirjutati et õhulaewanduse arenemine sõja häwitab, sest et ta terve rahwa sõjalisesse tegewusesse kisub, terwete maade majanduslise ja kultuura elu hukkamisele määrab jne. Tegelikult aga awas õhust raskema lennuki ülesleidus uue, weel metsikuma peatüki militarismuse ajaloos. Pole mingit kahtlust et meie ka nüüd palju õudsemale ja werisemale peatükile läheneme. Tehnikal ja teadusel on oma loogika — see on looduse äratundmise ja teda inimese huwides ära kasutamise loogika. Kuid tehnika ja teadus ei arene mitte õhuta ruumis, waid selles inimeste ühiskonnas, mis klassidest koos seisab. Walitsew jõukas klass juhib tehnikat ja walitseb selle läbi looduse üle. Tehnikat kui seda ei wõi patsifistiliseks ega militaristiliseks

nimetada. Ses ühiskonnas, kus walitsew klass militaristline, on ka tehnika militarismuse teenistuses.

See on wastawaidlemata selge et tehnika ja teadus ebausku purustawad. Ühiskonna klassilik iseloom aga seab ka siin piirisi. Wõtke Ameerika — seal lautatakse raadio teel kiriklikka jutlusi laiali. Tähendab et raadio ebausku laialilautamise teenistuses on. Meil, arwatawaste, seda ei ole, arwan et Raadiosõprade-Selts selle järele walwab. Sotsialistlikes korras saab teadus ja tehnika kindlaste usuliste kommete, ebausku wasta sihitud, selle wasta, mis inimese nõrkust inimese ja looduse ees kujutab. Ja tõeste, mis „taewahäält“ siin weel wõib olla, kui politehnikumi muuseumist hääle üle maa kostab?¹

Maha jääda ei tohi!

Tehnika edenemise puhul on wõit waesuse ja ebausku üle kindlustatud. Meie ei wõi teistest maadest maha jääda. Esimine ja kõige tähtsam hüüdsõna, mida iga raadiosõber peab meeles pidama, on: mitte maha jääda! Seni oleme aga arenenud kapitalistlistest maadest äärmiselt palju taha jäänud; see on esimene pändus, mida me minewikult saime. Mida siis teha? Seltsimehed, kui asi nii oleks, et kapitalistlikud maad nii, nagu enne sõda, takistamata edasi areneksivad, siis oleksime pidanud rahutult küsima: kas saame kätte? Aga kui ei saa, kas ei pigistavad meid siis puruks? Selle peale tuleb ütelda: ei tohi unustada, et teaduslik-tehniline mõte kodanlikes ühiskonnas sel ajajärgul oma kõrguse tipule on jõudnud, kui selle ühiskonna majandus ikka rohkem ja rohkem mädaneb ja kängu jääb. Eroopa majandus edasi ei arene. Wiimase 15 aasta jooksul ei saanud Eroopa rikkamaks, waid jäi waesemaks. Aga ülesleidused on tal ütlemata suured. Purustades suured Eroopa maaosad, andis sõda samal ajal tugewa tõuke teaduslik-tehnilisele mõttele. See hingeldab praegu lagunewa kapitalismuse küüsis. Kui wõtta tehnika materjaalseid ulatusi, see on mitte

seda tehnikat, mis peas pesitseb, waid seda, mis masinatessesse, tehastessesse, wabrikutesse, raudteedessesse, telegrahwi, telefoni ja mujale on pandud, siis siin alles paistab wälja, et me palju oleme maha jäänud. Öigemine, see mahajäämine oleks meile siis kardetaw, kui meil mitte neid määratu paremaid tingimisi ei oleks, näit. ühiskonna nõukogulist organisatsiooni, mis meile tehnikat ja teadust plaanikindlalt wõimaldab edendada. Kuna Eroopa oma sise-mistes wastaoludes lämbub.

Meie tänapäewast mahajäämist igal alal ei tule mitte warjata, waid kindla asjaliku mõdupuuga ära mõõta. Mitte meelt heita, aga ka mitte minutikski ennast meelitada. Mis muudab maa ühiseks majandusliseks ja kultuuraliseks terwikuks? Lähikäimise-abinõud: raudteed, aurulaewad, post, telegrahw, telefon ja nüüd weel — raadio-telegrahw ja raadio-telefon. Missugune on meie seisukord nendes alades? Hirsalt maha jäänud. Ameerikas on raudteewõrku 405 000 km, Inglismaal umbes 40 000, Saksamaal 54 000, meil aga kõigest 69 000 km, — ja see meie hiiglasuuruse juures! Palju õpetlikum on, kui meie kraamiga wõrdleme, kaubaga, mis siin ja seal weetakse, mõõtes t/km, s.o. wõttes üksuseks ühe tonni, mis km kaugusele edasi wiidud. Ühisriigid wedasid wiimasel aastal 600 miljonit t/km, meie 48½ miljn, Inglismaa 30 miljn, Saksamaa 69 miljn, s.o. Ühisriigid wedasid kümme korda rohkem Saksamaast, kaks-kolm korda Inglismaast ja kaks-kolm korda kogu Eroopast meie kaasa arwatud.

Wõtame posti, ühe kultuuraühenduse peaabinõu. Wiimaste teadete peale rajatud posti- ja telegrahwikomissariaadi teadete põhjal kulutati wiimase aasta jooksul posti peale Ühisriikides 1 miljard 250 miljonit rubla, mis iga elaniku kohta 9 rbl 40 kop. wälja teeb. Meil aga ulatawad postikulud 75 miljonini, s.o. iga elaniku kohta 33 kop. Näete, missugune wahe: 9 rbl 40 kop. ja 33 kop.

Traadiga-telegrahwi ja -telefoni kohta on teated weel tähewpanemise wäärilised. Telegrahwitraadide pikkus on Ameerikas 3 miljonit km, Inglismaal

¹ Kõne peeti politehnikumi muuseumi saalis ja saadeti raadio teel laiali.

pool miljonit km, meil 616 tuhat km. Aga telegrah wi traati on Ameerikas wõrdlemisi wähe, sest et seal wäga palju telefoni liini on, nimelt kuuskümmend miljonit km, kuna Inglismaal kõigest 6 miljonit, meil aga ainult 311 tuhat km. Pole tarwis, seltsimehed, naerda enda üle, ega hirmu tunda, waid peame need arwud kindlaste meeles; meil on sellepärast tarwis mõõta ja ja wõrrelda, et neid igal tingimisel kätte saada ja ka mõõdagi ajada! Telefoni-aparaatsi (see on aga suur kultuura-pinna näitaja) on Ameerikas 14 miljonit, Inglismaal 1 miljon, meil 100 000. Iga 100 inimese kohta tuleb Ameerikas 13 aparati, Inglismaal üle kahe, meil ükskümnendik, s.o. teiste sõnadega, Ameerikas on aparatide arw elanikkude arwu wasta 101 korda rohkem kui meil.

Mis raadiosse puudub, siis ei tea, kui palju meil igapäew raadio peale kulutatakse (arwan et Raadiosõprade-Seltsil waja seda kokku wõtta), Ameerikas kulutatakse raadio peale miljon dollarit, s.o. 2 miljonit rubla päewas, mis umbes 700 miljonit aasta kohta wälja teeb.

Need arwud iseloomustawad terawalt meie mahajäämist. Aga nad selgitawad ka, missuguse tähtsuse wõib raadio, kui kõige odawam ühenduse-abinõu, meie ääreta talurahwamaal omandada. Ei saa tõsiselt sotsialismusest rääkida, kui maa ühendamist, mitmesuguste abinõude waral, ei tõsta. Sotsialistline majandus on plaanikindel majandus. Et seda läbi wiia, tarwis kõige esmalt mõista kõige kaugemate raioonidega, näit. Turkestani, kokku rääkida. Sest et Turkmenistan, millega ma täna algasin, walmistab puuwilla ja Turkmenistani tööst oleneb Moskwa ja Iwanowo-Wosnessenski kub. kiuwabrikute töö. Raadio saab kõige tähtsaks abinõuks meie maapunktide wahelisel otsekohese ühenduse loomisel. Muidugi siis, kui raadio mitte eesõigus-tatud seisukorras olewa linna kõrgema kihil mänguasjaks ei jää, waid linna- ja külawahelise majanduslise ja kultuuralise ühenduse abinõuks saab.

Linn ja maa

Ärge unustage, et meil linna ja maa wahel pöörased ainelised ja kultuurilised wastaolud on, mida me terwelt kapitalismusest pärandasime. Sel raskel ajajärgul, kui meil linn maale jooksis, maa aga palitu, naelte wõi gitarre wasta puud leiba andis, siis nägi nälgunud ja külmetaw linn sõõnud külaga wõrreldes wäga halatsemisewääriliselt wälja. Kuid ühes meie majanduse põhi-aluste, eriti tööstuse tõusuga tõusid ka linna suured tehnika- ja kultuura-eesõigused küla üle elule. Meil on õiguslise korra mõttes palju tehtud et maa ja linna wastaolusid pehmenada ja siluda. Aga tehnikas pole me korralikult weel ühtegi suurt sammu teinud. Kuid tehniliselt kehwa küla, kultuuriliselt umbrohtunud taluniku juures ei saa sotsialismust luua. Arenenud sotsialismuse tähendab esimises järjekorras linna ja maa tehnilist ja kultuurilist ühtlustamist, s.o. linna ja maa ühesugustesse majanduslik-kultuurilikkudesse tingimistesse tõstmist. Waadake, mispärast ainult linna ja maa lähendamine meile elu- ja surmaküsimuseks on.

Tööstust luues ja linnasi ehitades, hoidis kapitalismuse küla mustuses. Ja ei wõinudgi teisiti olla: kapitalismuse wõis alati tarwis minewaid toidu- ja toores-aineid mitte ainult oma külast, waid ka odawa taluniku tööjõuga ookeanitagustelt maadelt ja asumaadelt saada. Sõda ja pealesõjaaegsed põrutused, blokaad ja selle kordamise hädaoht, niisama kodanlise ühiskonna kõikuw seisukord sundisid kodanlust talurahwaküsimusega tegemist tegema. Wiimase aja jooksul oleme mitu korda kuulnud, kuidas kodanlised poliitikamehed ja sotsiaaldemokraadid talurahwaga ühenduse küsimust arutawad. Brian oma selektuses s. Rakowskiiga wõlgade asjas rõhutas wäikeste wõlaandjate, peasjalikult Prantsuse talunikkude, tulusid. Austria „pahempoolne“ wähemlane Otto Bauer rääkis oma hiljutises kõnes küla „sideme“ loomise äärmisest tarwilikkusest. Weel enam, meie wana tuttaw, Lloyd-George, keda me, õigust üelda, sest ajast, kui ta kustutusele läks,

ära hakkasime unustama, organiseeris Inglismaal iseäralise maaliidu talunik-kudega ühenduse loomise sihiga. Ei tea, kuidas see Inglis keeles käib, aga Lloyd-George keeles kõlab see sõna küllalt kelmilt. Ma isiklikult küll ei soowita teda mõne walla hoolekandjaks (chef) ehk Raadiosõprade - Seltsi au-liikmeks walida, sest et ta tingimata petab. Kui Eroopas sideküsümuse elaw-nemine ühelt poolt poliitiline-parlamentline manöower on, teiselt poolt kodanlise korra kõikumise tähelepä-nemise wäärt tundemärgiks on, siis meile on külaga tehnilik-kultuuralise ühen-duse loomine elu- ja surmaküsimus selle sõna tõsisel mõttes. Selle sideme tehniliseks aluseks peab saama elektri-fikatsioon, wiimane aga on otsekohesed ühendused raadiofikatsiooni probleemiga. Selleks et nende lihtsate ja rutuliste ülesannete teustamisele asuda, on tar-wis et meie maa oskaks kokku rääkida, et küla linna, kui oma tehniliselt enam sõjariistutatud ja kultuuralisemat wane-mat wenda kuulda wõtaks. Sellest üles-andest väljaspool jääb raadiofikatsioon eesõigustatud linnalaste mänguasjaks.

Teie aruandes on üeldud, et meil $\frac{3}{4}$ külarahwast ei tea, mis on raadio, aga ülejäanud üks weerand tunneb seda ainult üksikute pühadeaegsete näituste järele jne.

Meie programm peab niisugune olema, et iga küla mitte ainult ei teaks, mis raadio on, waid ka oma raadio-wastawõtte-jaama muretseks.

Kuhu minna?

Joonistusel, mis meie aruandele kaasa lisatud, on Raadiosõprade - Seltsi liik-mete sotsiaalne koosseis kujutatud. Töö-lisi 20%, — waadake, wäike haamriga kujutus; talunikka 13%, weel wäiksem wikatiga kuju; teenijaid 49%, juba soliidne kuju portfelliga; lõpuks 18% teisi — pole üeldud, keda nimelt, aga joonistuse järele isand torukübaraga, kepp käes ja walge rätik taskus — näha et nepman, Ma ei soowita neid tsi-lindris inimesi Raadiosõprade - Seltsist välja kihutada, aga neilt on waja roh-kem välja pigistada, et haamriga ja wikatiga inimestele raadio odawamaks

teha. Weel wähem mõtlen ma seda, et portfelliga liikmete arwu mehaaniliselt wähendada. Aga kahte põhisalka tarwis iga abinõuga tõsta. 20% töölisi — see on wäga wähe, 13% talunikka — see on häbistawalt wähe. Torukübaraga inimeste arw on töolistega peaaegu ühe-suurune (18%) ja talunikude arwust suurem, keda ainult 13%. See on ju awalik nõukogude konstitutsiooni rikku-mine! Tarwis seda kätte saada, et lähema aasta-kahe jooksul talunikka saaks umbes 40%, töölisi 45%, teeni-jaid 10% ja niinimetatud „teisi“ 5%. See oleks juba loomulik wahekord, mis nõukogude konstitutsiooni sisuga kokku-kõlas on. Raadioga külawõitmine on lähemate aastate ülesanne ja kõige lähemalt kirjaoskamatusel lõpetamise ja elektrifikatsiooni ülesannetega ühen-duses. Raadio on teatud mõttes eel-tingimiseks nende ülesannete teusta-misel. Tarwis igal kubermangul kindla raadioprogrammiga küla wõitma minna. Uue sõja kaart laua peale! Igast kubermangulinnast esimised sõjakäigud suurematesse küladesse, mida raadiole tarwis wõita. Meie kirjaoskamata ja poolkirjaoskaja küla peab, enne kui ta weel kirjaoskajaks saab, kultuuriga raadio teel tuttawaks saama. See on kõige demokraatlisem (rahwalikum) tea-duse ja uudiste laialilautamise wiis. Talunik peab raadio kaudu end meie Liidu ja terve ilma kodanikuna tundma.

Talurahwast ei olene suurel määral mitte ainult meie tööstuse arenemine, see on kõigile selge, waid temast, ta majanduse tõusust oleneb suurel määral rewolutsioon Eroopa maades. See, mis mitte juhuliselt Eroopa töölisi nende rewolutsiooniwõitluses ei takista ja mida sotsiaaldemokraadid kawalalt oma tagur-listes sihtides kasutawad, see on: Eroopa tööstuse olenemine ookeanitaguste maade toidu- ja tooresainest. Ameerika annab wilja ja puuwilla, Egiptus puuwilla, India suhkrupilliroogu, Malai saarestik kautshukki jne. Hädaoht seisab selles et, ütleme, Ameerika blokaad paneb Eroopa maade tööstuse kõige raske-matel proletaarse rewolutsiooni kuudel ja aastatel toidukraami ja tooresaine puuduse alla. Nendes tingimistes saab meie wilja ja igasuguse tooresaine välja-

weu suurenemine Eroopa maades wõimast rewolutsioonilist osa mängida.

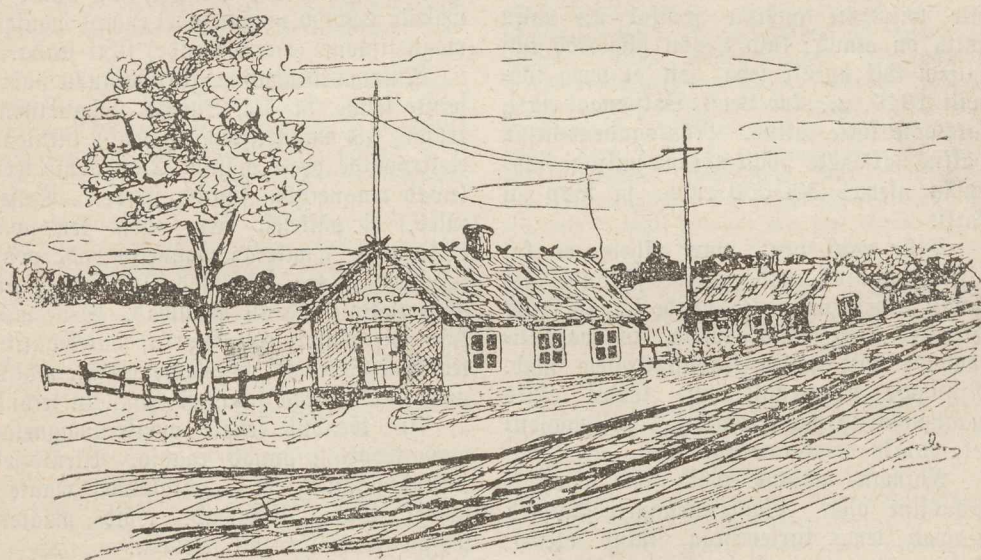
On tarwis et igat talunik teaks et iga uus wihk, mis ta peksab ja wäljamaale saadab, suureks abiks Eroopa proletariaadi rewolutsioonilisele wõitlusele on, sest et see wihk Ameerika mõju Eroopa peale wähendab.

On tarwis, et Turkmeni talupojad, kes puuwilla kaswatawad, Iwanowo-Wosnessenski ja Moskwa kiutöölistega ja Eroopa rewolutsioonilise proletariaadiga ühendatud oleks. Tarwis on meil niisugust raadiowastawõtte - jaamade wõrku luua, et meie talurahwal wõimalus awaneks Eroopa ja terve ilma töötajatega kollektiivset elu elada, igapäew sellest elust osa wõtta. Tarwis on et sel tunnil, kui Eroopa töölised raadiojaamad oma wõimu alla wõtawad, kui Prantsuse proletariaat Eiffeli torni

oma kätte wõtab ja selle tipult kõikide Eroopa kultuura keeltel kuulutab: „Mina olen peremees Prantsusmaa pinnal“, et sel päewal ja tunnil mitte ainult meie linnade ja tööstuse töölised, waid ka kõige kaugemate külade talunikud walmis oleks Eroopa tööliste hääle peale: Kas kuulete te meid? wastama: Kuuleme, wennad, ja aitame! Siber tuleb wõiga, wiljaga appi, Kuuban ja Don wiljaga, lihaga, Usbekistan ja Turkmenistan oma puuwillaga. See tähendab siis seda, et meie raadioühendus aitas Eroopa ühiseks majandusliseks organisatsiooniks muutmisele kaasa.

Raadiotelegrafi-wõrgu arenemine on — pealemuu — ka selle silmapilgu ette walmistamine, kui Eroopa ja Aasia rahwad Sotsialistliste Rahwaste Nõukogude Liiduks ühinewad.

(Tlk W. K—s)

Raadio ja maakeramagnetism

Raadiotehnika, selle õige noore teaduseharu tähelepaneku tõmbas wiimasel ajal enese peale üks kõige wanematest looduse nähtustest, millega inimesefugu juba üle tuhanda aasta tegemist teeb. See nähtus on maakeramagnetism. Juba wanal ajal kirjutati selle nähtuse üle terve hulk raamatuid, millest tähtsam on keeltaja kirjaniku Athanasius Kircheri oma. Magnetinähtused mängisid sel ajal loodusest arusaamise küsimustes suurt osa (kulla-

walmistamise-teooriates); ka maakeramagnetismust kujutati tähtsa tegurina looduses. Wähehaawal fidunesid need teooriad ja maakeramagnetismuse õpetusest ei jäänud muud järele, et maakera sees suur magnet asub, mille tekkimise üle midagi üelda ei teatud.

Wiimaste aastakümnete jooksul sai maakeramagnetinähtuste uurimine suurt hoogu. XIX aastajaja suurem matemaatikateadlane Gauss lõi teooria, mis tänini peajoontes

maksma jääb. Selle teooria täiendamine nõudis üfsikasjalisi mõõtmisi laias ulatuses. Lastat kolmkümmend tagasi tegi Wene kindral Tillo kohtuwõtte kõitide tööde üle, mis sel alal tehtud. Selgus et magnetijõud maakerapinnal mitte igaford nii ei tööta nagu harilikku magneti ümber, et harilikult seadusepäraste nähtuste hulgas maakerapinnal kohte on leida, kus magnetijõud mingisugusti kadriilli tantfiwad, mis kompassinõela-tantfius end awaldab. Neid kohte nimetatakse maakeramagnetismuse anomaaliateks (anormaalseteks, mitte-loomulikkudeks kohtadeks). Niisama selgus ka, et maakera = magnetinabad põhja- ja lõunanakatadega mitte ühes ja üleüldse ka maakera telje peal ei asu.

Cesilane E. Leyst, Moskwa ülikooli prohvessor, andis oma wäitkirjas põhjalituma maakeramagnetismuse loomuwastaste nähtuste (anomaaliat) teooria ja uuris põhjalikult Kurzki anomaaliat, mille üle wiimaste aastate jooksul nii palju juttu on olnud; kuid Leysti hiiqlatöö tuli hiljem kõit uueste teha, sest et tema töwili 1919. a., kui Leyst Saksamaal suri, sakslaste kätte sattus. Nõukogudewalitsus pakkus sakslaste poolt nõutud miljoni kuldrubla asemel 300 000 rubla ja kaup jäi katti.

Tillo pani peale muu tähele, et kui üfsikute laiuskraadide magnetijõudude asetamist tähele panna ja nende laiusste jauts kestmiised jõud wälja arwata, siis magnetijõudude pilt palju seadusepärasem saab. Niisuguse magnetiasetamise korral asuks magnetinabad maakeranabadel ja magnetitelg sulaks maakerateljega ühte.

Wiimane nähtus wõib küll waewalt juhustline olla. Maakeramagneti-nähtused peawad tema tiirlemisega fiitunud olema. Seda mõtet on paljud uurijad kaitšnud, peale teiste ka suurem Wene fiisikateadlane Leebedew, kel wastaw mudelgi tehtud oli. Leebedew suri ootamatalt ja ei jõudnud oma tööd lõpule wiia. Aga Leebedewil oli kindel usk olemas, et maakeramagnetinähtused maakeraliikumise järeldus on.

Seda mõtet awaldasi ennemgi, aga tarwilikku poolehoidu ta ei leidnud, olgugi et Faraday katsed ammu juba tõendasiid, et magnetijõul tiirlewa pööriselise liikumise laad on. Nimelt nättas Faraday oma katsega, et magnetijõud walgusekiire wärisemise (wõnkumise) tafapinda pööraswad,

fõnaga: walgusekiire wärisemise laadi munda-wad, kui kiir pikuti magnetijõu jooni läheb.

Wiimasel ajal, iseäranis siis, kui tekkis õpetus selle üle, et materiaa-atomid elektri-aatomitest (elektronidest) koos seisawad, et magnetijõud nende elektronide liikumisest aatomis tekivad, tulid teadufemehed ifka enam ja enam ülemaalpool nimetatud maakeramagnetismuse-teooriale. Ka kuulus relativismuse-õpetuse looja Einstein jagab seda waadet ja tegi Leebedewi eestjul katsetgi mehanismuse abil seda õpetust tõendada.

Nii on palju põhjust arwata, et maakera = magnetinähtused mingi pööriseline elektrimagnetiline nähtus on ja maakera (tema elektronide) tiirlemisest tekib. Nähtuse wälised ilmutused on juft seda laadi, nagu see meie katsetest tuttam on. Magu wurr (гирсюр, волчок) nii püiab ennast asetada, et tema tiirlemise telg maakera teljega kõrwustiitu (parallelselt) asuks, nii püiab ka wabalt rippuw magnetinõel ennast maakera magnetijõonte (meridiaanide) sihti seada.

Niisama tõendab magnetinähtuste pööriselist laadi ka see, kuidas magnetiwäli (ruum, kus magnetijõud tegewad) liikuwate elektronide peale mõjub. Elektronid keerlewad magnetijõu sihtide ümber. Sellest tuleb, et päikesest meie poole lendawad elektronid maakera = magnetinabade poole liiguwad ja seal nähtused sünnitawad, mis wirmaliste nime all tuttawad. Selle nähtuse seletamiseks on Norra matemaatika-teadlane Stoermer wiimaste aastate jooksul oma uurimistega suuri edufammusi teinud.

Uue tõenduse sellele maakeramagnetismuse teooriale annab raadio. Üleüldiselt tuntud nähtust, et raadiolained maakera ümber lookas liiguwad, wõib maakera magnetijõuwälja abil seletada.

Selle teooria abil wõime seletada ka mõne neist raadionähtustest, mis seni arusaamataks jäid. Tähelepanekud nättasid, et 200—300-meetrilised lained milgi põhjusel kõige pahemad edasiiaatjad on. Nüüd nättab matemaatikaline uurimine, et maakera = magnetiwälja olemise tagajärjel õhf juft neid raadiolaineid kõige rohkemal arwul sumbutab (täpselt: 214-meetrilisi laineid), mispärast arusaadaw on, et need lained kõige pahemad edasiandjad on. 214-meetriline laine on sellepärast raadiotehnikas kriitilise laine nime saanud.

B. Rojing, J. D. täiendused

R a a d i o - k r o o n i k a

Nõukogude-Liidust

Ajakirja „Новости Радио“ poolt kuulutatud wõistlusele kõige parema, lihtsama ja odawama raadiowastawõtte-sisseseade peale on tulnud üle 200 kawa. 15. maiks pidi auhinna wääriliseks arwatud sisseseaded awaldatama, mida siis ka kohe hulgaliselt walmistama hakatakse.

— Hiljuti lõppenud üleliiduline lugemisetubade juhatajate kongress otsustas, et lugemisetua juhataja peab raadio külassewiimise algataja ja organiseerija olema, ta peab koha peal elanikkudele nõuandja olema kõigis raadio-küsimustes.

Wladi wostokis on kinni püütud hiljuti Moskwas üles seatud „Uue Kominterni“ ettekanne. See on esimene kord Wladiwostokis pikalaenelist ettekannet Moskwest kinni püüda.

— Nõrkade elektriwoolude trust walmistas kaks ins. Sshorini kokkuseatud kujutuste edasi-ande-raadiojaama, mida kawatsetakse Moskwa ja Leeningraadi laialisaate-raadiojaamade juures üles seada ja nende kaudu korralikult kujutusi edasi andma hakata. Trust algas kõigile kättesaadawa kujutuste wastawõtte-aparaatsi walmistama.

Ir k u t s k i s on raadiosõbral Kohanowitshil korda läinud kahe katooldlambiga lühikese-laenelise aparadiga New-Yorgi ja Brasiilia raadiojaamade ettekandeid wasta wõtta.

Krasnodaaris korraldatakse põllumajanduslisi kursusi raadio kaudu.

— Paljudes kohtades Nõukogude-Liidus, nagu Leeningraadis, Moskwas, N.-Dneprowskis jm on töölistele hakatud korraldama raadio-ettekandeid lõuna-waheaegeidel. Raadioaparaadid seatakse wabrikute söögimajadesse üles.

— Läänud nõukogude-ümberwalimistest wõtsid osa mõnede laewade meeskonnad Mustal merel raadio kaudu.

Leeningraadis ja Moskwas korraldatakse teatritest muusika ja laulu, kui ka muude ettekannete edasiandmist telefoniwõrgu kaudu korteritesse, kus telefon olemas, mis aga sugugi telefoni tarwitamist ei takista.

— Raadioaktsiaühisus „Радио-передача“ korraldab tööliste warustamist raadioaparaatidega wõlgu tarwitajateühisuse kaudu.

Moskwa linnatööliste ametiühisuse keskring korraldab korralikult kujutuste raadio teel edasiandmisega tutwunemist.

Moskwas töötab praegu korralikult kolm raadiolaialisaate-jaama: „Komintern“ 1450 m, Moskwa ametiühisuste nõukogude jaam 450 m ja Popowi nim. jaam. Esimise asemel asub praegu tegewusesse „Uus Komintern“, mis kõige wägewam on praegu N.-Liidus (40 kilowatti).

— Lähemal ajal awatakse Harkowis uus laialisaatejaam, mis telegrahwisõnumid (märkidega) 25 kilowati ja kõnesid jne 16 kilowati jõuga edasi annab.

— Saksa raadiotööstusnik dr Schapiro teatas nõukogude ajakirjanduse esitajatele, et

meie raadiotehased nii uuema tehnika kui ka töösaaduste omaduste poolest wäljamaale alla ei jää.

— Lefordi wangimajas Moskwas seatakse wangide soowi peale raadiosõprade-seltsi poolt igasse kambriisse raadiowastawõtte-aparaat üles. Sedasama kawatsetakse ka mujal Moskwa wangimajades teha.

— Lätimaa posti- ja telegrahwi-walitsus andis ärilisel wõistlusel nõukogude riiklisele eksperimentlisele elektrotehnika-instituudile tellimise erilise mõetmiseriista — audio-komparaatori — walmistamiseks, kuigi seda tellimist wäljamaade raadiotööstusnikud endile püüdsid.

— Kuna raadiowastawõtte-jaamade juures tarwitatawaid akumulaatorisi raske on täita elektri-jaamade puudusel, iseäranis maal, on posti- ja telegrahwi-rahwakomissariaat korralduse teinud, et kõigis telegrahwikontorites, kus oma akumulaatorite laadimise sisseseade olemas, raadioasjaarmastajate akumulaatorisi laadida wõetaks.

Parlograhw. Moskwas tehti katset aparadiga, mis kõnesid üles kirjutama ja pärast edasi andma peaks. Selle aparadi töölepanemisega wõib stenografistide töö lõpetatuks lugeda. Kuna stenografistide ühe õhtune töö 80 rubla maksma läheb, maksab 2 parlograhwi ühes kõige sisseseadega 300 rubla. Parlograhw wõib mis tahes keeles peetud kõnet üles kirjutada, igasugused wead, mis stenografistidel wõimalikud, jääwad siin ära. See aparat annab wõimaluse edasi anda kõnesid, mis kusagil peetud, mis ajal tahes. Selleläbi saab wõimalikuks kongresside koosolekuid kaugete Liidu ääremaadele, kus teistsugune kellaeg, sel ajal edasi anda, mil see seal sündsam on wasta wõtta. „Новости Радио“

Wälismaalt

Inglismaalt. Londonis töötas seni ainult üks rahwalik edasiandja. Nüüd kawatsetakse seal teist jaama awada.

Selles asjas on Nõukogude-Liit Londonist tükk maad edasi jõudnud, sest meil töötab Moskwas praegu kolm sarnast jaama.

— 7. aprillil awati otsekohene raadioühendus lühikestel lainetel Inglismaa ja Austraalia wahel. Telegrammi sõna eest wõetakse 70 kop. Lähemal ajal kawatsetakse samasugune raadioühendus sisse seada India ja Lõuna-Ameerika wahel.

— Inglise ajalehede kirjasaatjad annawad raadio kaudu Hiinast Inglismaale edasi päewapilti sealsete sündmuste üle.

— Marconi ehitatud raadioühenduse kaudu Austraaliaga wõib soodsatel tingimistel edasi saata kuni 3000 tähte ehk 500 sõna minutis. Nädala jooksul on edasi antud keskmiselt kaks ja pool tuhat sõna tunnis.

Saksamaalt. Leenini sünnipäewal, 22. aprillil, anti Langenbergi jaamast (kõige jõulisem raadiolaialisaatmise-jaam Saksamaal) edasi eriline Leeniniile pühendatud kõne.

— Königwursterhauseni, Berliini ja Frankfuri laialisaatejaamad algavad kujutusi raadio kaudu laiali saatma.

Prantsusmaal Pariisis tabas politsei salajase raadio-laialisaatejaama, mida grupe börsse spekulantide ehitas ja mille kaudu spekulatsioonide otstarbel salakirjas börsbulletenis ja muud börsesõnumid igale poole laiali saadeti. Spekulandid olid endid selle raadiojaama kaudu teadetesamiseks rahvusvahelises ulatuses ühendanud. Jaamaomanikud võeti wastutusele.

Saksamaa raadiojaamad annavad igal teisipäeval oma kuulajatele Moskva ja Leningraadi jaamad ettekandeid.

— Märtsikuul peeti Berliinis kolmas Saksa tööliste raadioklubi-konverents. Konverents märkis seda wastaolu, et kuigi 50% kõigist kuulajatest Saksamaal töölistel on, raadioedasiandajaamade juhatused töölistele ettekande programmide asjus sugugi wasta ei tule. Töölised nõudsiwad, et ülesastumised 1. mai meelewaidustel raadiol edasi antaks. Konverents arutas ka Tööliste Raadiointernatsionaali asutamise küsimust. Kawatsetakse selles küsimuses tänawu aasta juulikuus N.-Liidu, Tšeho-Slowaki ja Skandinaawia maa tööliste raadioorganisatsioonide nõupidamist korraldada.

— Saksamaal peetakse kombineeritud kino-raadio-edasiandmise teadusliste ettelugemiste juures.

Hollandimaa seadis raadioühenduse oma asumaa jaawaga lühikeste 30 m pikkuste raadiolaenete abil.

Belgias andis raadio hiljuti seal olnud weepuutuse ajal rahwale suurt abi. Raadio abil said elanikud tulewa weepuutuse üle aegsaste hoiatust ja wõisid õigel ajal ennast ja oma warandust päästa.

Poolamaad tunneb iga Nõukogude-Liidu kodanik kui aktiivset wastast ja imperialistlike suurriikide ketikoera. Sellepärast on meie kohus Poolamaa sõjalisi walmistusi tähele panna. Poolamaa kindralstaab on praegu suurt tähelepanekut juhtinud raadioasjanduse edendamise peale rahwahulkades. Kawatsetakse asutada hulk raadioklube, millede ülesandeks oleks, aidata kindralstaabile arendada noortest raadiosõpradest sõjawäele ülitariwili raadiospetsialistide. Noortele, kes nendes klubides raadiotehnika on omandanud, antakse sõja-

teenistusesse tulekul kõiksuguseid eesõigusi. Klubidele annab walitsus abiraha. Poola fashistiline kodanlus, kes töörahwaühisusi nagu tuld kardab, on sunnitud ometi ise sarnaseid ühisusi asutama, et omale tariwili raadioasjanduse wäge suetada. — Meie kohus on weel suurema hooga kui seni raadiosõprade tööd süwendada. Meil ei ole selleks tarwis luua uusi organisatsioonide. Raadiosõprade üleliidulise seltsi ja ametiühisuste raadiosaakondade kujul on need meil olemas. Waja on nende tööd süwendada, waja on nendes uusi töölistalurahwahulkasi juure tõmmata.

Austriast. Wiener kurtumade warjupaigas tehti katseid raadio mõju üle kõrwa-kuulmise kautanute juures. Ajalehtede sõnumite järele olid selle katse tagajärjed ootamata head. 120 warjupaiga elanikust oli ainult 4 sarnast, kelle peaju keskkoht rikis ja kes sellepärast midagi ei wõinud kuulda. Kõik teised aga wõisid paremine ehk halwemine (selle järele, kui suurel määral kellegi kõrwa-kuulmine rikis) kõnet ja muusikat raadio edasi andes kuulda. Osa neist ei kuulnud midagi kõrwaga, küll aga siis, kui telefon meelekohtadele pandi. „Новости Радио“

Türgimaalt. Konstantinopolis seati hiljuti 6-kilowattiline laialisaatejaam üles. Nüüd tulewad teated, et paljud raadiosõbrad lihtsa kristalldetektor-aparaadi abil seda jaama kuulwad, isegi Moskvas. Leningraadis on seda jaama mõnede teadete järele katoodlampide-aparaadi abil kuulnud.

P.-Ameerikas wõistleb raadio edukalt — spordiwoistlustega saherdajatega. Kuna raadioteel spordiwoistluste tagajärjed teada anti, jäiwad woistlust pealtwaatajate read koguni õredaks. Nüüd lubawad spordispekulandid ainult harukordadel woistluste tagajärgi raadioteel edasi anda.

„Orase“ „Raadio-sõber“ lähemas numbris ilmub kahewõrgulise lambiga aparadi ehitamise juhatus. See aparat läheb ühes antenniga ja kuiwade patareidega 35—40 rubla maksma.

Samasse numbrisse mahutame juhatus selle üle, kuidas iga päew Kominterni jaamast edasiantawaid ilmataateid lahti sshifreerida.

Gestiteelise kirjanduse pealadu

koogu Nõukogude-Liidus on „Külwaja“ kirjastuse juures, Leningraadis, Fontanka 53, kort. 9. Telefon 5-97-54. Peale Nõukogude-Liidus ilmunud kirjanduse ja tooliraamatute on saadawal ka wanem ja uuem Gestimaal ilmunud kirjandus. Enne rewolutsiooni ilmunud kirjandusest on „Külwaja“ ladus niisuguseid raamatuid, mis ka Gestimaal enam müügil saadawal ei ole. Nõudke uuemaid nimekirjasi, mis innata saadetakse.

Адрес: Ленинград, Фонтанка 53, „Кюльвая“.

Isekäiwad masinad

J. PereIman

I. Üks tuhandate hulgast

Tuppa tuli saladusliku wäljanägemisega mees. Käes kandis ta mingit riide sisse mähitud suurt asja. Nägin seda inimest esimest korda, aga aimasin kohe, mis eesmärk mehe külaskäigul on ja mida ta mulle tahab näidata.

— Kas wõiksite mulle minutit kümme aega pühendada, — algas ta juttu, — et pilku selle peale heita, mille kallal ma kümme aastat olen töötanud?

— Mis leidus teil on? — küsisin.

— Olge lahked ja waadake seda joonistust, — ütles wõeras paberilehte laiali tõmmates. — 36 hambaga ratas...

— Parem oleks, kui enne ütlete, mis asi see peab olema. Elektrimõetja? kotletiraiuja? paberossitaitja? — pärsin ma selleks, et wõerast sundida otsekohe seda wälja ütleva, mis ma algusest peale ootasin. Näitaja aga põikles wastusest kõrwale ja püüdis mind oma leiduse waatamisele meelitada.

— Kohe selgib see iseenesest. Selle 36 hambaga ratta panewad need rasked kuulid, mis seda renni mööda hammaste wahale langewad, käima, see aga...

— On, ühesõnaga, igaweste - liikuja masin, — ütlesin ma wahale, kui nägin et minu esialgne kahtlus põhjenduse leidis. — See on siis mudel?

— Jah, puust.

— Ja käib?

— Ei käi weel mitte. See ei ole ju mitte masin ise. Siin on harilikud kuulid raskete munade asemel; neil ei ole seda jõudu, mis olema peaks. Päril masin käib tingimata. Ilma mingi kahtluseta! Teie ärge arwake, et minu masin samasugune on, kui paljude kirjaoskamatade oma. Ma lugesin teie raamatut¹ ja ei korda mitte seni tehtud eksisammusi. See iseliikuja ratas ei ei ole mitte see, mis teised enne mind on katsunud teha. Sellepärast ma ei tahtnudgi teile kohe mudelit näidata, et kartsin et teie kohe jutu lõpetate. Wastake ainult ühe küsimuse peale:

kas 9 kuuli raskusega wõib ühte kuuli ülesse tõsta?

— Wõib.

— Minu masina mõte selles seisabgi... Ma tean wäga hästi, et ühe raskuse langemine samasugust raskust ei wõi kõrgemale tõsta, kui ta ise langes. Minu masinas tõstab raskuse langemine üheksa korda wähemat raskust. Waadake: 9 kuuli ratta ühe poole hammastes paneb ratta liikuma, see teise ratta. Hammastearw on nii waltitud, et ühe ratta tiiru ajal teine 9 tiiru teeb ja ühe kuuli endisele kõrgusele tõstab. Sealte weereb ta uueste renni mööda esimese ratta hammastesse jne. Teie näete sellest et niisugune ratas ilma wälise jõuta liikuma peab. Ilma kahtlemata. Mis põhjus tema seisma wõiks panna?

— Seda ei näe ma ka. Aga ma ei näe ka põhjust, mis teda liikuma paneks.

— Kuidas? Aga wah 9 kuuli ja ühe kuuli raskuse wahel? 8 kuuli raskust on selleks küllalt, selle eest wastutan ma igatahes.

— Teie teine ratas tiirleb punkt 9 korda kiirem kui esimene. Aga kas ta ei oleks wõinud sugu wähem kui 9 tiiru teha?

— Seda ei wõi: kui teine ratas iga minut wähem kuulisi üles tõstab, siis tuleb warsti kuulidest puudus ja masin jääb seisma.

— Aga teie kuulide ja kiiruste juures ei lähegi masin liikuma ja nimelt raste õerumise pärast.

— Kuidas nii? Teie olite ju ise nõus sellega, et üheksa kuuli langemine ühte kuuli ka õerumise korralgi wõib üles tõsta?

— Wõib, aga mitte 9 korda suurema kiirusega.

— Aga kas see ükspuhas pole, misuguse kiirusega?

— Just nimelt pole see mitte ükspuhas. Ühe ratta peal on teil 9 korda suurem raskus, see raskus liigub 9 korda lühemal teel kui teise ratta raskus. Kui jõu suuruse kaswatame selle tee

¹ Перельман, Занимательная физика.

pikkuse peale, mis see jõud ära käib, saame arwu, mis mehaanikaseaduses „tööks“ nimetatakse. Sellest näeme et teie kumbgi ratas ühepalju tööd teeb. Niisugune masin ei wõi oma telgede ja rataste õerumisest wõimu saada ja igaweste liikuda. Igaweste-liikuja masina saaksime siis, kui ta enam mehaanilist tööd annaks kui ise tarwitab.

— See on mõni wärske seadus wõeh?

— See on üks kõige wanematest seadustest, mida aastatuhandet tagasi „mehaanika kuldseks seaduseks“ ristiti. Tema ütleb: „Mis masin jõu näul wõidab, selle ta kiiruse näul kautab.“ Ja ümberpöördukt. Meieaja-teadus tarwitab selle seaduse jauks teisi sõnu: see on energiahulga muutumatuse seadus. Selle mõte on, et wõimata on ilma energia kulutamata tööd teha. Sellejuures pidage meeles et jutt nimelt tööst on, aga mitte jõust. Wäikest jõudu wõite teie ju ilma raskuseta suureks jõuks muuta, kui kiirust sellejuures kautada, näituseks hammasrataste wõi poomi abil. Wäikest tööd suureks tööks muuta ei suuda ükski masin. Mitte jõuhulga muutumatuse seadus ei ole olemas, waid töö (energia) hulga muutumatuse seadus walitseb kõikide loodusnähtuste üle.

Minu külaline ei oodanudgi seletuse lõppu, pani joonistused kokku, sidus mudeli kinni ja hakkas minekut tegema.

— Teie ütlesite, et minu raamatut olete lugenud. Seal on aga selgelt üeldud, et igawene liikumine wõimata on. Miks teie siisgi selle lootuseta ülesande kallale asusite?

— Mulle paistis et ma uue tee leidsin. Ja teises raamatus seisab et igaweste-liikuja masina ülesleidmist loota wõib, kui aga hästi hoolega otsida...

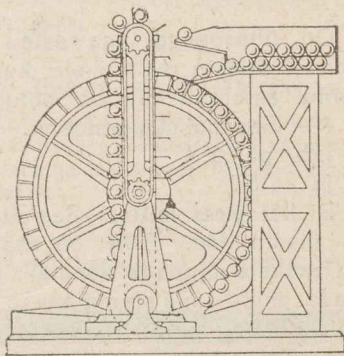
Juhtumisi oli see raamat mul käepärast. Seal seisis:

„Tuleb tähelepanelikult asja sisse tungida ja järele uurida, miks praegusel ajal niisuguse masina walmistamist wõimataks peetakse, kas sellekohastes arutustes mitte mõnda wiga ei ole ja kas peale pika äpardanud katsete rea kellelegi ehk ei õnnesta tõepoolest niisugust masinat luua.“

Sellest sai minu külaline nii aru, nagu tõendaks raamat iseliikuja masina wõimalust. See lugu näitab, kui ettewaatlikult tuleb niisuguste ülesleidjatega kõnelda.

II. Ammused asjad, mis ikka uueste korduwad

Siin on üks neist rohkearwulistest külaskäikudest kirjeldatud, mis pärast minu raamatu ilmumist mulle osaks saab. Wiieteistkümne aasta jooksul on pikk rida „igaweste-liikuja-masina“ mudelisi minu silmade eest mööda läinud. Ei wõi ka üelda, et nende ülesleidjate arw aja jooksul wäheneks, waid just wastapidi.¹ Uuemad teaduslised leitudused, mis seni jautamatuks peetud aatomi purustasid, mis elawhõbeda kullaksmuutmise wõimalikuks tunnistasid, mida seniajani teadus eitas, andis neile ülesleidjatele põhjuse nii arutada: kui teadus ühes asjas eksis, wõis ta eksida ka oma tunnistuses et iseliikuja-masin wõimata on. Sellepärast ei usu need otsijad energiahulga muutumatuse seaduse sisse ka siis, kui nad selle üle on kuulnud. Neil on tingimata tarwis nende oma mudeli puudused awalikuks teha ja mitte üleüldise

1. „Igaweste-liikuja“ masin kuulidega

seaduse peale tuetada, millel nende silmis usaldust pole.

Masina mudelid ei paku kuigi suurt mitmekesisust. „Leidjad“ tallawad pea kõik ühte teed. Ammune, mitmel korral

¹ Weel neil päiwil hurjutas ajaleht ühte riigiasutust, kes niisuguse „leidja“ katsete jauks raha määranud. Tõlkija

ekslikuks tunnistatud mõte kerkib hädaleidja peas uueste ja uueste ette ja saab tema elu õnnetuseks, mis jõu, raha ja aja ära neelab.

Wõtame, näituseks, selle leiduse, millest ülemaal jutustasime. Ta tärkas Leeningraadi elaniku peas, kes terve eluaeg Wenemaal on elanud. Aga heitke pilk joonistus nr 1 peale, mis uuemast Prantsuse ajakirjanumbrist wõetud: sama mõte väikese muudatusega. Enamgi võib üelda. Ligikaudu sama mõtte peale langewate ja ülestõstetawate kuulide abil ratas tiirlema panna tuli enam kui 100 aastat tagasi Permi talumees iseõppija mehaanik Goldörew. Kirjanik Karonin kirjeldab selle leidja puust masinamurakat leidja eneste sõnadega järgmiselt:

„Pea wigur seisab neis kerades... Waadake: siit pörutab ta ratta parempoolsesse kühwliisse, paneb ta wälgu kiirusega liikuma, sattub renni mööda pahempoolsesse kühwliisse, tõstetakse üles ja annab üleval jälle müksu rattale... Kuni see kera lendab, annab teine oma müksu... jne jne. Selles seisab terve wigur“...

Kirjanik Karonin ütleb et masin olewat liikunud. See pole wõimata: nii kaua kui alguses üles tõstetud kerad

wõi, kui kõik üles tõstetud kerad oma müksu on annud. Leidja sai hiljem ka ise oma eksitusest aru, kui ta oma leiduse Jekaterinburisse näitusele tõi ja seal päris masinaid nägi. Kui seal tema masina üle seletust päriti, ütles ta:

— Wõtku teda tont! Lubage parem ta põletispuudeks murda.

Ja see ongi oieti ainukene asi, milleks kõik sellelaadilised masinad kõlbawad.

Joonistus nr 2 kujutab teise Wene leidja Porhunowi mudelit. Ratta põia küljes on 8 kera keppide otsas rippumas. Kui ratas selles sihis liigub, nagu nool näitab, siis näeme et parempoolsed kerad rattast kaugemal asuwad, kui pahempoolsed. Leidja tunneb poomi seadust, teab et kaugema kera jõud suurem on kui läheda oma, ja ootab et selle tagajärjel ratas tiirlema peab, sest iga uue tiiruga lähewad pahempoolsed kerad paremale poole ja annawad rattale uut hoogu. Liikumine nagu peaks igaweste kestma.

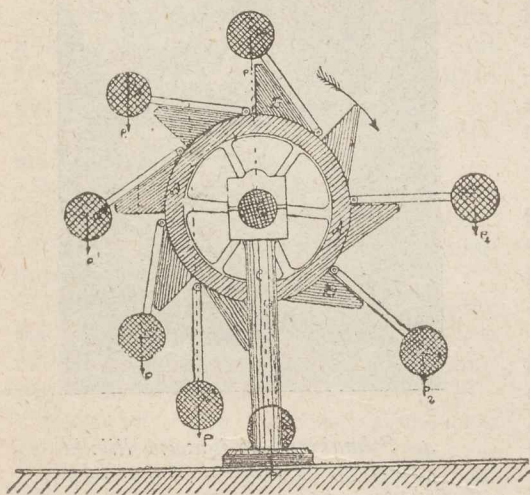
Tõepoolest aga võib teda käega liikuma lükata, aga siis jääb ta ise seisma, sest pildilt on kohe näha et rohkem kerad pahemale rattapoolale jääb kui paremale. Parem pool on:

$\frac{1}{2}$ (aluse kohal olev keskmine) + $1 + 1 + \frac{1}{2}$ (ülemine), kokku 3 kera; pahemal pool: $\frac{1}{2} + 1 + 1 + 1 + 1 + \frac{1}{2} = 5$. See kerade ülearw sõõb parempoolsete kehade kaugusest saadud lisajõu ja paneb rattas seismagi.

See meieaegse moskwalase leidus ei ole oma idee poolest ka mitte uudis. Peaaegu täpselt samasuguse pildi leiame ühest XIII aastasaja käsikirjast Prantsusmaalt. XIII ja XX aastasaja wahel tarwitasid seda ideed wäga paljud küll kuulsad, küll kuulsuseta igawese liikumise otsijad. Meie joonistus nr 3 kujutab ühte niisugust mudelit.

III. Kiusatused

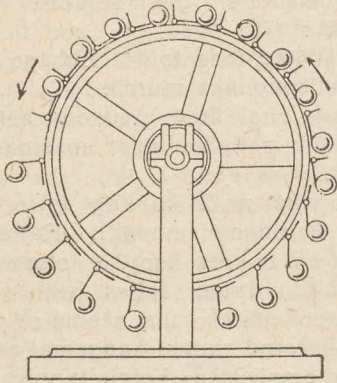
Suureks kiusatuseks igawese liikumise otsijatele on need masinad, mida reklaame otstarbel wiimasel ajal tarwitama on hakatud: pannakse inimeste juuretõmbamiseks kaupluseaknale masin, mis nagu toepoolest iseenesest

2. Porhunowi iseliikuja kawa

langewad, panewad nad ratas käima, nagu ülestõmmatud kella pommid kella selle juures kulutatud jõu abil käima panewad... Kauem see kesta aga ei

liigub. Meie joonistus nr 4 kujutab ühte niisugust reklaame-masinat. Et enese peale tähelepanemist tõmmata, pani üks Ameerika kafee-peremees oma

3. Wiskejõuraskusega iseliikuja

äri kohale uulitsale niisuguse värgi üles ja teatas et ta kerade weeremise abil iseenesest liigub ja igaweste liikuma jääb. Iseenesest mõista pani ratast osawaste ärapeidetud elektrijõumasin käima; waatlejaid pandi aga uskuma et kerad, mis pahemas rattapooles teljest kaugemal asuvad, seda teewad.

Teine sellelaadiline „iseliikuw-masin“ seisis mõni aeg tagasi ühe suure magasinil aknal Leeningraadis. See oli peajoontes meie joonistuse nr 1 laadiline. Ma õpetasin sel ajal ühes õhtukoolis täiskaswanutele fiisikat. Suure tuhinaga jutustasid need mulle sellest imeasjast ega tahtnud sellest kuulda, et siin pettusega tegemist on.

— Meie nägime ju ise, kuidas kuulid alla weerewad ja jälle üles wisatakse! Oma silmaga nägime! Tundi poolteist seisime akna ees, — seletasid täiskaswanud töölisel mulle.

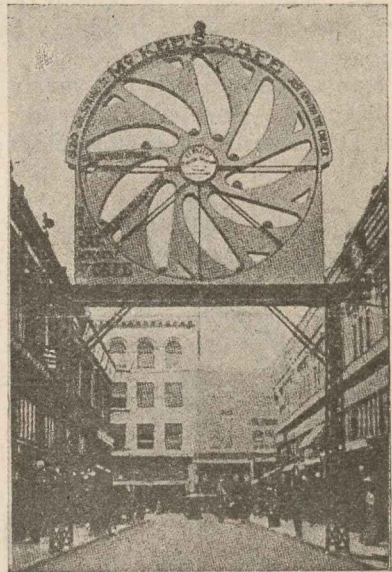
Pean tunnistama et minu seletused ja põhjendused neid arusaamisele mitte ei toonud, waid üks õnnelik juhtumine. Puhkepäewadel, mil elektriwoolu ei olnud, puhkas ka iseliikuja masin, paberilehega waatlejate silma eest warjatult.

Suurem hulk nägijaid, kelle silmi keegi pettuse peale awadagi ei katsunud, jäidgi tema sisse uskuma ja arwasid tõeste et raamatud neid nina-

pidi weawad. Sest palju mis õpetlased ka ei räägiks, oma silm on kuningas! Ja kui üks juba teaduse tõendustest hoolimata iseliikuja - masina üles on leidnud, miks siis mina ei peaks ka õnne katsuma?

Ja nõnda katsuwad sajad ja tuhandid oma õnne, jooksewad kättesaamata õhulossi järel ja lõpetawad nii mõnigi kord oma elu hullumajas.

Hiljuti tegi Ameerika ajakiri „Science and Invention“ („Teadus ja leidused“) õige metsiku nalja: kuulutas 5000 dollarit autasuks sellele, kes walmis iseliikuwa masina ette näitab. „Meile saadetakse tuhandaid niisuguste masinate kirjeldusi“, seletab ajakirja toimetus. „Leidjad paluwad meid sada, kakssada, kolmsada dollarit laenuks anda, et leidust lõpule wiia. Niisugustele leidjatele anname teada: kirjalikka kawatsusi meie läbi waatama ei hakka, see oleks mõtteta töö. Tooge toimetusesse walmis liikuja - masin, ja mitte

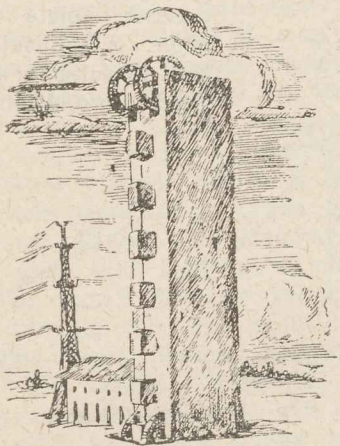

4. Silmakirjaline igawene liikuja Los-Angelese uulitsal (Ameerikas)

ainult 100, waid 5000 dollarit maksetakse teile kohe pihu peale.“

Ajakirja wõib hea mõte juhtida kuulutuse awaldamisel: ta ehk tahab parandamata otsijaid arusaamisele tuua et

nende otsimine asjata on. Aga kahtlemata suurendab see 5000-dollariline tasu nende arwu, kes selle kättesaamata idee kallal raha, aega ja terwist häwitawad. Siin ei ole kellelegi tema wiimased kopikad kallid, kui wõimalik on

5. Torni-iseliikuja wäline kuju

esiteks kõik kulud tagasi saada ja peale selle weel üleilmlise kuulsuse wõita. Sedawiisi luuakse õnneotsimismäng, kus wõidulootus null on.

Möödamannes tuleb nende otsijate auks üelda, et suuremat hulka neist mitte kasulootus tagant ei kihuta, waid palju enam küsimuse lahendamise iha. Pusshkin kujutab õieti niisugusi usus kindlaid otsijaid oma „Rüütli-aja piltides“ alkeemikus Bertoldis:

„Bertold: Kulda pole mulle waja: ma otsin ainult töde.

Martin: Aga ütleme et sinu katse õnnestab ja sul siis kulda ja kuulsust küllalt saab olema. Kas sa siis rahulikult elumõnusi maitsed?

Bertold: Ja muidugi! Siis wõtan ma weel ühe uurimise ette. Mulle näib et *perpetuum mobile* ülesleidmiseks tee olemas on.

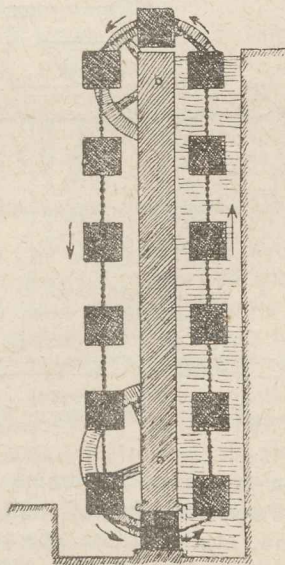
Martin: Mis asi see *perpetuum mobile* on?

Bertold: *Perpetuum mobile* on igawene liikumine. Kui ma igawese liikumise üles leian, siis ei näe ma inimese loomisewõimel enam ühtegi piiri olewat. Kulda teha mõista — see on meelitaw leidus, tõmbaw ja kasulikgi, aga *perpetuum mobile* ... ooo!“

Selgitame siin, mis õieti igawese liikumise all mõista tuleb. Igaweste-liikuwa (ise-käiwa) masina ülesleidmine ei seisa mitte selles et masin teha, mis igaweste liigub. Niisugusi igawesi liikumisi tunneme looduses küllalt — näituseks maakera ja teiste planeetide liikumine päikese ümber ehk nende tiirlemine oma telje ümber. Niisugune igaweste-liikuja ratas, kui teda korda läheks teha, ei tõutaks meile midagi meelitawat. Tähtis oleks niisugust iseliikuvat masinat luua, mis liikudes mõnda kasulikku tööd teeks, näituseks dinamo ankrut pööraks ja elektriwoolu annaks. Teiste sõnadega: *perpetuum mobile*, igawese liikumise küsimus seisab selles, et masin teha, mis iseendast, ilma wälise jõuta, piiramata hulgal tööd, energiat wõiks luua.

IV. Kus seisab wiga?

Tüütaw oleks õige pikka äpardanud igaweste-liikujate masinate käwade rida siin lähemalt waadelda ja iga üksiku wäärsammu awalikuks teha, seda enam, et need kawad wäga suurelt üksteise

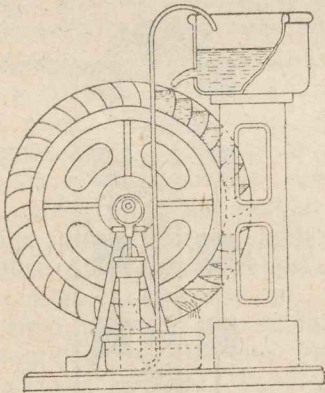

6. Torni-iseliikuja sisemus

sarnased on. Lepime siin mõne kõige huwitawama ja algupärasemaga, mille ekslikkuse ülesotsimine kasulikuks ja õpetlikuks peamurde-ülesandeks wõiwad

olla. Katsugu lugeja seda ise teha ja teatagu sellest „Orase“ toimetusele. Tähelepanemisewäärilised seletused trükime lehes ära.

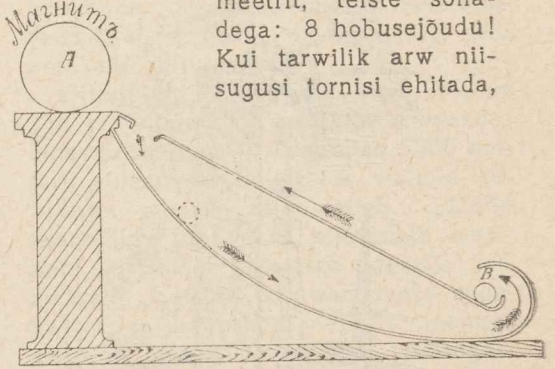
Näitusena wõtame wõrdlemisi wärske „weejõulise isekäiwa masina“ kawa (joon. nr 5 ja 6). Kõrge torn on weega täidetud. Ülemise ja alumise ratta ümber käib rihm, selle küljes kuubikmeetri mahutusega weekindlad kastid. Mis nende kastidega sünnib? Archimedese seaduse järele surub wesi iga kasti, mis wee sees on, nii suure jõuga üles, kui palju kasti suurune weekogugu kaalub. Kui, nagu meie pildil, kuus kasti wee sees asub ja igaüks neist kuubikmeetri suurune on, siis tekib kuue kuubikmeetri wee raskuse jõud, mis kastisi ülespoole surub. Iga kuubikmeeter wett kaalub ühe tonni (umbes 61 puuda), seega oleks üldine surwe üles poole üle 360 puuda. Pahema poole 6 kasti ei tunneks seda surwet mitte, waid kataks oma raskusega 6 parempoolse kasti raskuse. Kõige selle tagajärjel paneks kastid rihma 360 puuda jõuga paremalt pahemale poole ja alt üles liikuma. Osa sellest jõust kulub kas-

7. Wee-iseliikuja. Wanaaegne kawa

tide, rihma ja rataste õerumise kautamiseks. Pealeselle tuleks weel pump tööle panna, et äraaurawa wee asemele uut juure pumbata. Pumba töötamise peale tuleks niisama osa energiat ära kulutada. Ütleme et kõikide nende kahjulikkude mõjude kautamiseks pool saadud tööjõust (energiast) ära kulub, siisgi jääks weel küllalt suur energia-hulk järele. Kui torni kõrgus 12 meetrit

oleks, oleks pool saadawat energiat 3000 kg (pool 6 tonnist wõi 6000 kilogrammist) töö 12 m ulatusel, teiste sõnadega: 36 000 kg-meetrit rihma iga terve ringikäigu ajal. Kui oletada et üks ringikäik 1 minuti jooksul sünnib, siis saaksime 600 kg-meetrit, teiste sõnadega: 8 hobusejõudu! Kui tarwilik arw niisugusi tornisi ehitada,

8. Magnet-iseliikuja

wõiksimme kui palju tahes tööjõudu saada ilma iga edaspidise kuluta peale ehituse.

See kawa on wäga tõmbaw, tal oleks wäga suur tegelik wäärtus, iseäranis meie küttewaesel ajal, tema teustamisele tuleks kõige tõsisemalt asuda, kui — üks asi silmist ei oleks lastud, mida lugeja kohe märkab.

Teine weejõu abil igaweste-liikuja masin põhjeneb teise põhimõtte peal. Weeratast ennast wett üles pumpama panna, et see wesi siis ratast ennast käima paneks (joon. 7), on, muidugi, liiga labane kawa meie- aja jaoks. Selle asemel katsuwad leidjad teisiti seda ideed ära kasutada. Wett wõib üles tõusma panna ka ilma pumbata. Fiisika õpetab et õige peenikesi torusid mööda (jõhwtorusdes) wedelik ise üles tõuseb. Selle omaduse põhjal imub wesi, näituseks, suhkrusse, taimede kudedesse, tint koredasse kuiwatamise-paberisse jne jne. Mingit wälise jõu kulutamist ei ole selleks waja. Klaas-torus, mille õensuse läbimõet 0,01 mm on, tõuseb wesi iseendamis pooleteise m kõrguseni. Kes meid siis keelab selle asemel et, nagu pildil nr 7, wett üles pumbata, teda jõhwtorusid mööda üles tõusta lasta? Waja ainult tarwilik hulk niisugusi torusid püsti panna! Teeme

seda ja meil on iseliikuja-wesiratas walmis!

Jälle tõmbaw kawa, aga — lugeja märkab wistist isegi, milles tema wäikene puudus seisab.

Kolmas iseliikuwa jõumasina kawa, mida joon. nr 8 kujutab, tahab magnetijõudu ära kasutada. Kaks renni, üks teisest kumeram, ulatawad maa pealt kuni peaaegu posti ülemise otsani, kus magnet A asub. Raudkera B-d tõmbab magnet külge ja paneb ülemist renni mööda magnet A poole liikuma. Ta jõuab renni ülemise otsani ja langeb seal selleks jäetud augu kaudu alumisesse renni, weereb seda järsumat renni mööda alla, saab selle juures niipalju hoogu et ennast ülemise renni otsa peale wirutab, kus magnetijõu mõjul jälle üles poole liikuma hakkab, et uueste alla sadada. Sedawiisi tekib kera igawene jooksmine ja siis ei ole enam raske seda kera panna mõnda kasulikku tööd tegema (ratast ümber ajama). Miks see nii ei sünni, selgitagu lugeja ise.

* * *

Kõigest sellest näeme et iga igaweste-liikuja masina kawa, kui terawmõtteline ta ka ei paistaks olewat, alati wiga sisaldab, mis kawa teukstegemise

wõimataks teeb. Igaweste-liikuja masin on lootusetu unistus. Aga selle ülesande kõrwal on olemas teine, mis ei mõtteta ega võimata pole. Osalt on ta teustatudgi. See ülesanne on: niisuguse jõumasina ehitamine, mis inimeselt mingit kulu käimapanemiseks ei nõua. Meie ei saa energiat luua, aga meie võimuses on neid tema ilmotsata hulkasi kasutada, mis looduses igal sammul leiduwad ja mis kopikatgi ei maksa. Näituseks wõiks õhurõhumise-energiat ära kasutada, õhus wõi wetes leiduwat soojust töötama panna jne jne. Tegelikult oleks nende energiatagarade kulu töötaja masin isekäiw, sest kuigi nad uut energiat ei looks, wõiksid nad ilmpiiramatalt töötada, ilma et nad inimeselt mingit kulu nõuawad. Nii wõib weejõujaamasi, nagu Wolhowstroji seda on, teatawas mõttes kuluta jõuallikateks pidada, kui esialgse sisseseade ja pärastise korrahoidmise kulud neil mitte nii suured ei oleks. Ja siit tekib leidjate jauks, kuigi mitte nii tõmbaw kui on *perpetuum mobile* otsimine, aga selle eest palju tänurikkam ülesanne: wõimalikult odawate ja kasulikkude jõujaamade kokkuseadmine (konstrueerimine). See ülesanne ongi terve meieaegse tehnika peaküsimus. (Ajakirjast „Природа и Люди“)

Termodinaamika

Iseliikuja masina küsimuse arutamine kuulub sellesse tähtsamasse loodusteaduse peatükki, mis termodinaamika wõi mehaanilise soojusetooria nime kannab. Selle wõerakeelse nime esimene pool tähendab soojust (termo meeter), teine pool — dinaamika — seda mehaanikateaduse osa, mis liikumise sünnitajaid põhjusi (jõudusi) uurib. Termodinaamika nimi anti sellele teaduseosale sellepärast, et ta soojusenähtusi seletab keha pisitillukeste aineosade (molekulite) liikumisega: soojakraadi tõusemine tuleb molekulite liikumisekiiruse suurenemisest.

Meieaegse termodinaamika löid Prantsuse kindral Carnot (Karnoo), Saksa

arst Mayer (keda ametlik teadus wähewaja hullumajas ära kärwata oleks lasknud selle eest, et ta oma uue õpetusega senise teaduse wasta julges üles astuda), Inglise õllemeister Joule ja mitmed teised. Teaduslikuks sistemiks korraldasid selle nähtustewalla kohta käiwad teadmised: sakslane Helmholtz, inglane Thomson (lord Kelvin), austrialane Boltzmann (kõik nad elasid XIX aastasajal).

Mispärast meie seda loodusteaduse peatükki kõige tähtsamaks nimetame?

Kõikide loodustenähtuste aluseks on liikumine, iga liikumise sünnitajaks peab mingisugune jõud olema. Iga liikumine on seega jõu abil selle wõi teise takistuse wõitmine, teise sõnaga

töö. Jõudu, mis tööd teeb, nimetame energiaks. Tähendab, kõikide kasuliku töö nähtuste aluseks (ja need nähtused meid elus kõigepealt ju huwitavadgi) on energia-seadused. Siit näeme, miks just nende seadustega tegemist tegija teaduseosa iseäralise tähtsusega on. Üksiku erilise nähtusewalla seadusi võime tunda ehk mitte, nende teadmist tuleb arukordadel waja, termodinaamika põhimõistete unustamine teeb aga iga teadusliku arutuse võimataks, sest termodinaamika seadused, üldised energia-seadused on iga nähtuse aluseks.

Terwe termodinaamika rohke sisu, mis sadasid ja tuhandaid lehekülgi nõuab, et teda õige kõrge matemaatika abil võiks kirja panna, põhjeneb kahe põhilause peal, mis õieti terwe loodusemasina põhiseadused wälja ütleb.

Esimine neist kannab energia-jäätwuse seaduse nime ja seisab selles, et iga töö tegemine energiat nõuab ja oma wiljana sama wõi mõnda teist liiki energiat annab ja nimelt nii, et kulutatud ja saadud energiahulk wõrdsed on. Teiste sõnadega wõiks üelda, et looduse energiahulk jääb muutumata. Ja weel teiste sõnadega wõiks seda seadust wormuleerida nii: ise enesest, ilma energia-kuluta käiw masin (*perpetuum mobile*) on wõimata. Muidugi mõista tuleb sellest seadusest nii aru saada, kui igast teisest katselise teaduse seadusest: ühesgi tänini tähelepanud loodusenähtuses ei ole kunagi energia kadumist wõi tekkimist märganud, waid ainult tema muutumist ühest wormist teise kindlas wahekorras (näituseks annab 427 kilogrammeetri tööd alati ühe kalooria soojust ja ümberpöördult).¹ Kuidas teaduse seadusi mõista tuleb, selle üle on pikemalt seletatud raamatus: J. Depman, Kuidas teadus töötab. „Külwaja“, 1927.

Termodinaamika teist põhilausest on palju raskem täpselt wälja üelda. Tema wäljaarendamine kestis terwe XIX aastasaja (Carnot, Clausius, Thomson, Boltz-

mann). Mõtete käik oli peajoontes järgmine.

Igas masinas, mis soojust tööks muudab, peab soojus soojemast kohast külmemasse minema, peab olema soojakraadi (temperatuura) langemine. Üksigi masin ei suuda kõike tarwitatud soojust tööks muuta: osa soojusest läheb meie jaoks kaduma ja nimelt selleläbi, et ta külmemasse kehasse peab minema. Kasulikuks tööks muutuva soojuse protsent (wõrdlemisi terwe äratarwitatud soojusega) on masina kasuliku töö näitaja (koeffitsient). Kui, näituseks, üeldakse, et masina kasuliku töö koeffitsient 80 on, siis tähendab see, et äratarwitatud kütte soojusewõimest 80 prots. kasulikuks tööks muutus, 20 prots. aga meile kaduma läks. Missugune masin kõige enam kasulikku tööd annab? Carnot näitab, et seda teeks niisugune masin, mille soojuseprotsess iga silmapilk ümberpöörataw on, mis kahes wastapidises sihis sündida wõib. Öerumine, näituseks, annab soojust; kui iga silmapilk wõiks seda soojust samaks öerumiseks muuta, siis oleks see protsess ümberpöörataw. Niisuguste nähtuste korral ei läheks energiast midagi kasutalt kaduma.

Tõepoolest aga on kõik loodusenähtused teistsugused. Meie ei saa mitte öerumise teel tekitatud soojust täielikult tagasi tööks muuta, meie ei saa üleüldse ideaalset masinat luua, mis tarwitatud kütte terwe soojusehulga kasulikuks tööks muudab, kõikides loodusenähtustes läheb osa energiast ilma ärakasutamata ühe keha seest teise. Kõik iseenesest käiwad loodusenähtused sünniwad nii, et enam korraldatud, haruldasem nähtus muutub vähem korraldatuks, harilikumaks. Näituseks: kõige lihtsam energiamasina on soojus, sest tema on aine molekulite liikumine ilma iga kindla seadusega: molekulid liiguwad igas sihis, igasuguse kiirusega. Elektrinähtusi seletame ka liikumise abil, kuid see liikumine on palju enam korraldatud, sünnib kindlate seaduste järele. Termodinaamika teise põhilause järele wõib iseenesest elektrinähtuste enam korraldatud liikumine korraldamata liikumisteks (soojuseks) muutuda, kuid mitte ümberpöördult. Ja seda meie näeme: elekter

¹ 1 kilogrammeeter (1 kgm) on töö, mis 1 kg suuruse takistuse wõitmine meetri maa peal tarwitab; 1 kalooria on soojusehulk, mis 1 kg wett 1 Celsiuse kraadi soojemaks ajab.

annab sooja, kuid soojus iseenesest ei anna elektrit. See ja sellesarnased nähtused töid järgmisele seadusele (termodinaamika teise põhilause üks kuju): kõik looduses läheb iseenesest keerulisemalt wormilt lihtsamale, kõik, mis vähem tõenäoline, muutub rohkem tõenäoliseks, rohkem võimalikuks (Boltzmann).

Iga energiaworm muutub looduses iseenesest lihtsamaks ja lõpuks soojuseks. Soojus läheb soojema keha küljest külmemale keha sisse. Ainult selle protsessi kaasas on kasulik töö ja elu võimalik. Tähendab, elu on võimalik ainult niikaua, kui see soojuse edasimineku võimalik on. See aga on võimalik senikaua, kui on soojemad ja külmemad kehad. Kui aga ükskord kõik soojus kõikide kehade wahel ühtlaselt ära on jautatud, siis on lõpp soojuse üleminekul ja ühes sellega ka igasugustel elunähtustel. Selle seisukorra kohta wõiks tarwitada tuntud piiblisõna: „Et sa ei ole külm ega soe, waid leige, siis tahan ma sind oma suust wälja sülitada.“

Sellele seisukorrale wiivad meid olevad loodusenähtused, see on see maailma surm, mida termodinaamika meile ette kuulutab. Ja see surm on möödapääsemata, kui kusagil looduses ei leidu nähtusi, mis maailma selle kurwa otsa poole liikumises ei takista. Seni teadus niisugusi nähtusi ei tunne.

Nii siis käib kõikide iseenesest sündivate loodusenähtuste kaasas energia alamawäärtuliseks muutumine (inimese seisukohast), iga nähtus lähendab meid elu lõpule.

Kui meie seda surmale lähenemise protsessi seisma panna ei suuda, kas siis vähemalt looduses nähtusi ei leidu, mis seda protsessi aeglasemaks teeks, nähtusi, mis energia alamawäärtuliseks

muutumise wasta wõitleks, maailma elupäiwi pikendaks? Neid nähtusi tunneme meie küll ja nimelt elunähtustes. Elunähtuste, elawa aine üks iseäraldus-test on just see, et elawas aines protsessid käiwad, mille tagajärjel energia kõrgemawäärtuliseks muutub, mis sellega maailma energiasurma kätte jõudmist edasi nihutab. Taim toimetab päikese energia kulul energiatagawarade kogumist, niisuguste keeruliste keemialiste ühenduste walmistamist, mis eluta looduse jõudude käes iseenesest mitte ei teki. Sellest on arusaadaw, kui tähtis on elawa aine hoidmine, temaga hoolikas ümberkäimine. Elaw aine on peenem, keerulisem kui eluta aine. Termodinaamika teise põhilause järele kipub looduses kõik ülemalt astmelt iseenesest alamale, kuid mitte ümberpöörduvalt. Elaw aine, keerulisem sünthesis, muutub iseenesest elutaks, lihtsamaks. Seda näeme igal sammul suremisenähtustes. Eluta aine elawaks muutmine ei ole inimesele seni korda läinud, sest see nähtus on vähem tõenäoline; et see wõiks juhtuda, selleks on ehk niisugusi tingimisi waja, mis wäga harwa leida. Elu tekkimine eluta ainest pole wõimata, aga ta on wähe tõenäulik, sellepärast harwa ettetulew.

Saksa keemiateadlane W. Ostwald löi energia-ilmawaate, mille kõlbluse tähtsam käsk oli: Hoi a energiat!

Termodinaamika, kõikide loodusenähtuste peale laiendatult, annab weel laiema käsusõna. Elaw aine on pisitilluke osa eluta ainehulgast looduses. Elawa aine hulgas on pisitilluke osa kõige peenemalt korraldatud ainet inimese peaaegu kujul. See pisitilluke osa mängib loodusest arusaamise kõige suuremat osa.

Sellest järgneb uus käsusõna, mida suur Wene teadusemees Uumow kuulutas: Hoidke elu!

J. D.

Tuulejõu kasutamine

Tuule jõud ilmub nende asjade peale surumises, mis tal teel ette juhtuwad. Selle jõu kasutamine algas kõige wanamal ajal peale, kui inimene purjede tarwitamise laewadel üles leidis ja inimesesoo-ajaloos uue lehekülje awas.

Meil puuduwad teated selle üle, millal esimene tuulejõumasin tarwitusele wõeti. Igatahes sündis see tuhandad aastad tagasi. Eroopas hakkasid tuulejõumasinad XII aastasaja algul laiali lagunema; tulid nad siia araablaltelt

ristisõdadest osawõtjate kaudu. Niihästi nende wäline kuju kui ka siseehitus on lihtsates tuuleweskidest (näituseks Ukraina omades) pea muutusetal alal seisnud.

Tuulejõumasinate põik- (horisontaalse) walliga, mille küljes neli wõ: kuus püstseisukorras olewat tiiba on, mida tuule järele wõib seadida, leidsid oma lihtsa ehituse poolest põllumajanduses, peaaegjalikult tuuleweskite kujul kõige laiemat tarwitamist. Hollandis tarwitatakse neid tuulikuid peale selle weel weel merde pumpamisel ja soode kuivatamisel ja seda ka juba õige ammust ajast saadik.

Nõukogude - Liidus oli 1923. aasta teadete järele ligikaudu 200 000 tuuleweskit 540 000 hobusejõuga. 1914. a. lõikuse $3\frac{4}{10}$ miljardist puudast jahwatati neil weskitel kaks miljardit puuda. Wäljamaal on niisugused tuuleweskid pea wiimase ni kadunud ja ruumi teinud tugewamatele aurujõumasinatele ja teistele, mis vähem juhtumisest olenewad. Aga ka seal on wiimase aastakümne kestel uued ideed tärnanud, mis tuulejõumasinate uuestetekkimisele kaasa aitawad. Sest kõigepealt selgis et jõud, mida tuulemasin wõib anda, mitte nii wäike ei ole nagu esimesel pilgul paista wõib.

Mõõtmised näitasid et tuul, mille kiirus $2\frac{3}{10}$ sülta sekundis, temal risti ees seiswa ruutsüllase plaadi peale $1\frac{1}{2}$ puuda jõuga rõhub; tugew tuul, mille kiirus 7 sülta sekundis, annab juba 10 puuda jõu. Tormi korral tõuseb see jõud mitmeşaja puudani ruutsüllala peale.

Uue sõna tuulejõumasinate ehitamises ütlesid Ameerika inseneerid aastat nelikümmend tagasi. Nematad löid tugewajõulise kerge ehitusega tuulemootori, mis õige nõrga tuule korral töötab ja ühtlasi ka kõige ägedamat tormi ei karda, sest ta pöörab masinlikult tormi käes oma tiiwad nii et neil murdumist ei ole karta. Selleks on neil mehaaniline tuulelipu sarnane lisawärk. Need tuulemootorid on rauast, nende tuulerattal ei ole neli wõi kuus, waid wäga suur arw tiibu, mis kõige nõrgema tuule jõudu ära laseb kasutada. Asuwad harilikult kõrgete wõredest tornide otsas; tarwitatakse neid

enamiste weel pumpamiseks, weski ümberajamiseks ehk elektrijõu kogumiseks. Lõuna-Ameerikas on nad pea igas suuremas põllupidamises olemas, Argentiinas üksi, näituseks, üle 40 000.

Tuulemootori suuremaks puuduseks on see, et ta jõudu mitte ühtlaselt ei anna, mis tuule jõu muutumisest oleneb. Wõib juhtuda et kõige tarwilikumal ajal tuul waikib ja mootor ühes tema küljes olewate masinatega seisma jääb. Selle ärahoidmiseks on soowitaw tuulemootorit mõne teise jõumasinaaga ühendada, mis ka tuule puudumisel wõib töötada. Sagedaste on sel eesmärgil elektriakkumulaatorite (jõukogujate) patareid tarwitusel: tuulese ilmaga kogub mootor akkumulaatoritesse elektrijõudu tagawaraks, mis tuule waheajal masinaid ja walgustusewõrku toidab. Niisugused ühendatud tuule-elektrijaamad ei ole tihti mitte pahemad weejõu wõi soojuse abil töötawatest jõuajamastest.

Palju lootust pannakse praegusel ajal nõndanimetatud Flettneri rootori peale, mis laewasõidul laialt tarwitusel. See on kerge trumm, mis tuule käes keerlema pannakse ja mis selle oma keerlemise juures tõuke saab. Katsed näitawad, et kaks suurt rootori laewal purjede aset täidawad. Berliini külje all on kawatsusel kahe 200 meetri kõrguse raudtorni ehitus, mille otsa pannakse määratusuured rootorid, mis mitme tuhanda hobusejõu peawad andma.

Looduse jõuallikate kasutamise ülesandel on paljudes maades uute tuulemootorite loomise kallal elawalt töötatud ja mitmed uutmoodi tuulemootorid tarwitusele wõetud. Mitmes sihis areneb siin inimese mõte. On katsutud elustada wana tuulemootori sisteemi, kus püsttelje küljes püsttiiwad on; wasta tuult liikuw tiibade-pool on tsilindripoolse sees. Niisuguse mootori hea külge on see et ta alati wõib töötada ja ise ennast tuule järele pöörab, puuduseks see et temal ainult üks pool tiibu kasulikku tööd teeb (teine pool teeb kasuta tiiru tsilindri sees). Prantsusmaal tekkis hiljuti tuulemootor, milles tuul koonusekujulisesse karpis puhub ja seal rattad käima paneb. Iseäralisi lootusi äratav Soome inseneri Savoniuse 1924. a.

walmistatud tuulemootor „tuulerootor“, mille tiivad kumerad on ja nii asuvad, et tuul tiibade wasta pörgates kõige kasulikumalt töötab. See tuulemootor

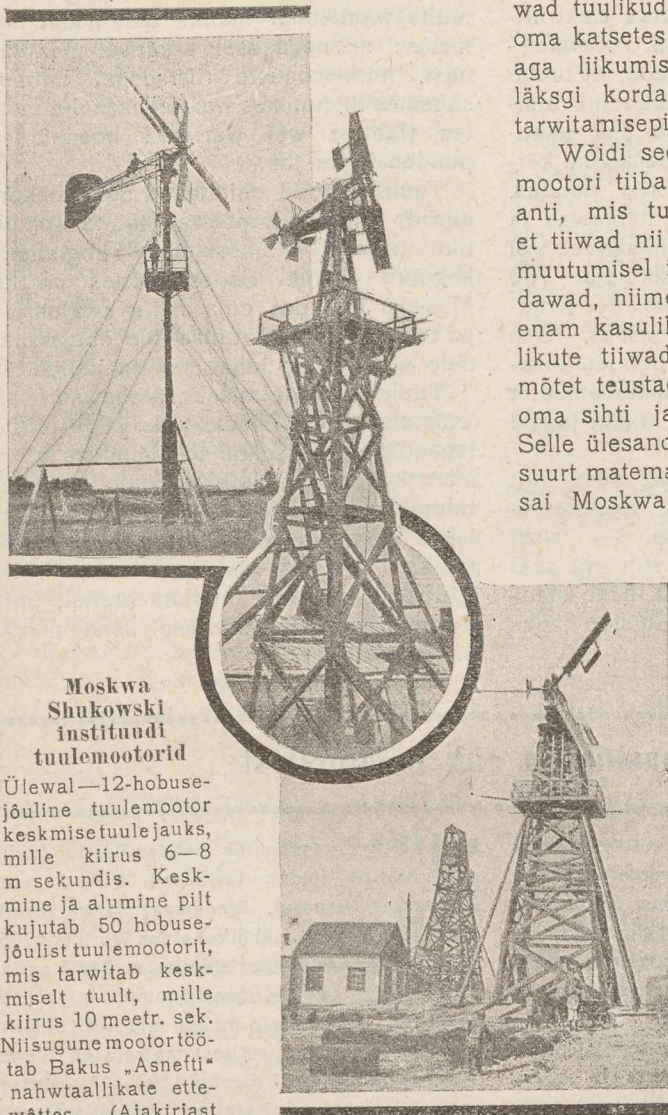
algupärase sõna üelnud. Selle töowili on isesuguse tuulemootori worm, mis Lääne-Eroopa ja Ameerika omadest lahu läheb. Neis maades on tarwitusel suuremalt jault hulgatiiwalised aeglaseltliikuwad tuulikud. Moskwa instituut püüdis oma katsetes tiibade arwu wähese hoida, aga liikumisekiirust suurendada. See läksgi korda, mis lubab tuulemootori tarwitamisepiiri laiendada.

Wõidi seda teha selle tagajärjel, et mootori tiibadele kõige kasulikum kuhu anti, mis tuule kõwadusele wastab, ja et tiivad nii on tehtud et nad tuule jõu muutumisel iseenesest oma wormi muudawad, niimoodi, et iga tuule ajal kõige enam kasulikku tööd anda. Nende tuulikute tiivad püiawad õhulaewa põhimõtet teustada iga tuulemuutuse järele oma sihti ja kuhu selle järele seades. Selle ülesande lahendamine nõudis wäga suurt matemaatikalist eeltööd, aga sellega sai Moskwa instituut toime, sest selle

instituudi kõwa külg ongi tema tüse teadus-matemaatikaline põhi, mis talle alla pani ilmakuulus matemaatikateadlane professor Shukowski, kes selle põhimõtte parandas oma õpilastele, kes praegu instituudi tööd jatkawad. Mõödaminnes olgu üeldud, et proh. Shukowski nagu ka tema järelkäija instituudi juhtimises, akadeemik Tshaplõgin, õhulaewade ehitamises suuri edusammusi on teinud, mida üleilmiline õhulaewatehnika tunneb ja tunnistas, et seesama Shukowski pealemuu adrahõlma ja laewakere kõige kasulikuma kuhu küsimuse

otsustas. — Moskwa instituut walmistas tuulemootori, mille ehitus kaks korda odawam on kui seniste aeglaselt liikuwate mootorite oma. Nende mootorite jõuulatust tõsteti kuni 100 hobusejõuni; on lootust teda 200 hobusejõuni tõsta. Praegusel ajal on alatud hulgalist niisuguste tuulemootorite walmistamist.

Wäikesed, $\frac{1}{2}$ kuni 12 hobusejõu töowõimega, on põllumajanduse ja wäikeste

Moskwa
Shukowski
instituudi
tuulemootorid

Ülewal—12-hobusejõuline tuulemootor keskmise tuulejauks, mille kiirus 6—8 m sekundis. Keskmine ja alumine pilt kujutab 50 hobusejõulist tuulemootorit, mis tarwitab keskmiselt tuult, mille kiirus 10 meetr. sek. Niisugune mootor töötab Bakus „Asnefti“ nahwtaallikate ettevõttes. (Ajakirjast „Вестник Знания“.)

on ka ehituse poolest lihtne ja ei tarwita tuule järele seadmist.

Wenemaal uurib tuulejõu kasutamise wõimalusi õhu- ja weejõu keskinstituut Moskwas (центральный аэро-гидродинамический институт, ЦАГИ). See asutus kannab oma asutaja, kuulsa matemaatika- ja mehaanikaprohwessori N. Shukowski nime ja on tuulejõu kasutamise wõimaluste uurimisel oma

tööstuseetewõtete jaoks määratud. — Walmistusel on praegu suurema tööwõimega tuulemootorid, mis suurtööstuse jaoks on määratud ja mis oma töötamise poolest vähemate weemootorite sarnased on ja üldisesse maa elektrifitseerimise kawasse lähewad. Kawatakse asja niimoodi korraldada, et tuulemootori jõud elektrijõuks muudetult üldisesse jõutagawarasse läheb ehk akkumulaatoritesse kogutakse. Sedawiisi kõrwaldatakse see tuulemootorite puudus, et nad ainult wahetewahel töötawad ja alaliseks iseseiswaks jõuallikaks ei wõi olla. Teuksel on praegusel ajal 100 hobusejõu töowõimega tuulemootor Krimmis selle maa elektrifitseerimiseks. Siin katsutakse esimest korda tuulejõudu kasutada sel teel, et tuulisel ajal tuulemootor wee üles pumpab, kust ta hiljem tagasi woolates jõudu annab.

Et tuulejõudu wõimalikult kasulikult ära tarwitada, peab peale tehnika — kohaste mootorite loomise — weel teadma, missugused tuuled siin wõi seal kohas peajasjalikult puhuwad, peab teadma, kus ja kui suured tuulejõu tagawarad maal olemas on.

Niisuguse tuulejõu tagawara kaardi walmistamine ei ole lihtne ka sel korral, kui maal tarwilik arw õhujaamasi on (Nõukogude-Liidus on neid 1387). Häda seisab selles, et warem need jaamad tuulte waatlemist igaüks omamoodi toimetas: mitmesugusel kõrgusel maapinnast, mitmesuguste riistadega, mitmesugustes tingimistes waatlemisekoha mõttes (lahtine wõi warjatud hoonete ja puudega) jne jne.

Tuulemootorid ehitatakse aga ühekõrgused, sellepärast peawad tuulte arwustiku teated ka ühesugustel tingimistel kogutud olema. Selles mõttes on ka Moskwa instituut oma mõju awaldanud ja tuuleteadete saatmise üle õhujaamadele sellekohase juhatuskirja annud.

Tuulejõu kasutamiseks awanewad laiad wõimalused, mis Nõukogude-Liidu piirita lagendikkudele iseäralise tähendusega on. Ühestküljest täiendatakse kõige lihtsamat talurahwa tuuleweskit (selle kallal töötatakse ka teaduslikult), teisestküljest tõutatakse lähemal ajal tarwitusele wõtta igal pool odawaid tuulemootorisi, mis teaduslike mõtte wiimase sõna põhjal on ehitatud.

Jõumasinatest ehk mootoritest

Esimiseks energia-allikaks oli inimese ja looma musklijõud, mida lihtsamate masinate — poomi, kiilu, ratta, bloki jne abil tarwitatakse. Liikuw wesi, mis weskirattaid, turbinisi ja teisi masinaid käima paneb, oleks teine energia-allikas, mis tehnika keeles walge süe nime on saanud. Tuul, mis laewu, weskitiibu ja tuulemootorisi käima paneb, on kolmas energia-allikas (sinine süsi), aurumasin neljas jne. Kõiki neid sisseadeid kutsutakse üheastmelisteks jõumasinateks ehk mootoriteks, sest nemad saawad energiat otsekohestest allikatest ja muudawad tööks. Elektrimootor on juba kaheastmeline jõumasin, sest tema töötamapanek nõuab kas aurukatla, weemootori ehk mõne teise masina tööd.

Jõewoolu ja tuule energiat on inimene wanaast hallist ajast saadik tarwitanud, aga kos-

kede energia kasutamine mehaanilise töö jaoks on hiljutine leiutus (esimesed katsed tehti Ameerikas Niagaral, Wenemaal Narwa kosel). Uus ajajärk energiatehnikas algas Watti (s. 1765. aastal) aurumasin ülesleidmisega. 1860. aastal tegi Lenoir esimise gaasimootori, mida Otto täiendas. 1880. aasta ümber algasid elektrimootori täiendused, millest tähtsam on Wenemaal tehtud Dieseli mootor 1893–97. Hilisematest leidustest sel alal on tähtsam wäikesejõuliste mootorite walmistamine, mis peajasjalikult autode juures tarwitamist leiawad. Järjekordsed ülesanded mootoriehituses on mere laenetamise ja mõõnamise energia ja merewee soojuse kasutamine. Peeglite abil päikesekiirte energia kasutamine on põhimõtteliselt juba teostatud.

J. D.

Kubernerilt praegu saadud arwamise-awaldusest on näha, et Rakwere linnas elaw isänd Lindenberg tähendatud linnas asutatud Eesti seltsi „Kalewipoja“ liige ja kirjatoimetaja on olnud, peale selle ka tähendatud seltsi poolt asutatud kooli õpetaja ja sealsamas ilmuwa ajalehe „Walguse“ toimetaja. Praegusel ajal ei ole ta tülis mitte ainult seltsi direktoriga, waid ka juhatuseliigetega; üldse ei ole tal Eestimaa seltskonnas poolehoidu; nimetatud ametitest on ta lahti lastud oma kahtlaste tegude pärast ja on praegu kohtu all, kuna teda kahtlustatakse maarahwa keskel rahutuste aratamises.

Narwa politsei-pürjermeister teatab, et Narwa linnas kaks korda katset on tehtud ajalehte wälja anda, — kord Wene keeles, teine kord Saksa keeles, kuid mõlemad lehed surid tellijate puudusel, et ajalehe wäljaandmise tarbet ei tundu ja et kawatsetawa lehe tsenseerimiseks täielikult Eesti keelt mõistwat isikut leida lootust ei ole.

Sellest kõigest Trükiasjade-peawalitsusele teatades on mul au juure lisada, et ettetoodud teadete tagajärjel mina omalt poolt tarwilikuks peaks Lindenbergi palwet täitmata jätta.

Kuberner [allkiri].

[Otsus:]

Tagasi lükata.

29. oktoobril teatatakse Eestimaa kubeneri läbi sellest Lindenbergile.

*

Trükiasjade - peawalitsusesse.

Mihail Martõnow Lindenbergi
alandlik palwekiri.

Neil päiwil sain ma teada, et ajalehe „Walguse“ wäljaandmine tema praeguse toimetaja Kõrwi ja Tallinna wäikekodaniku Th. Jakobsoni kätte on läinud, millega ma lõpulikult tema toimetamise kautasin. Läänud aasta juulis teatasin ma Peawalitsusele eestikeelse ajalehe „Narowa“ programmi, mida ma Narwas wälja andma soowin hakata, kuid sama aasta 3. oktoobril tuli tähendatud Peawalitsusest wastus, et sel ajal uue lehe asutamise palwe täitmist ei leidnud. Sellepärast palun Trükiasjade-peawalitsust teist korda selle lehe kinnitamist, täies usus olles selle üle, et

praegusel korral minu palwe täitmist peab leidma.

Rakweres, 6. oktoobril 1882.

Alandlik paluja

Mihail Lindenberg.

Trükiasjade - peawalitsusesse.

Mihail Martõnow Lindenbergi
alandlik saadetus.

Trükiasjade-peawalitsuse kirja peale 9. oktoobrist ajalehe „Narowa“ kinnitamise asjus saadan ma 60-kopikalise tempelmarga ja palun weel kord alandlikult tähendatud Peawalitsust heaks arwata seda ajalehte kinnitada.

Rakweres, 10. oktoobril 1882.

Alandlik

Mihail Martõnow Lindenberg.

Trükiasjade - peawalitsuse ettekanne siseministrile 23. oktoobril 1882, nr 4584:

Isand Lindenbergi palwe tagasi lükka mine ajalehe „Narowa“ wäljaandmise asjus.

Eestikeelse ajalehe „Walguse“ endine toimetaja Mihail Martõnowitsh Lindenberg palub luba Narwa linnas, Peterburi kubermangus, tema toimetusel eeltsensuura all olewa eestikeelse nädalalehe „Narowa“ wäljaandmiseks.

Et läinud aasta oktoobris isand Lindenbergi samasugune palwe Riiklise Politseidepartemangu ja Peterburi Kubeneri otsuse tagajärjel täitmata sai jäetud, sellepärast peaks Trükiasjade-peawalitsus tarwilikuks ka isand Lindenbergi seda palwet tagasi lükata, mida mul au on Teie Hiilguse heaks arwamiseks ette panna..

Trükiasjade-peawalitsuse Ülema asemel
Peawalitsuse Nõukogu liige
N. Waradinow.

Olen nõus. 23. oktoobril.

Krahw Tolstoi [siseminister].

*

Trükiasjade - peawalitsusesse.

Mihail Martõnow Lindenbergi
alandlik palwe.

Trükiasjade-peawalitsuse kirja tagajärjel 26-st oktoobrist sel aastal, milles see Peawalitsus mulle, Lindenbergile, teatab, et isand Sisemiste Asjade Minister Narwa linnas eestikeelse ajalehe

„Narowa“ wäljaandmiseks luba ei anna, palun ma alandlikult Trükiasjade-peawalitsust seda lehte „Talupojaks“ ümber nimetada ja teda kinnitada kas Narwas wõi Rakweres.

Alandlik paluja

Mihail Lindenberg.

Tema Hiilgusele

Isandale Sisemiste Asjade Ministrile Senator Krahw Tolstoile.

Mihail Martõnow Lindenbergi
alandlik palwe.

Trükiasjade-peawalitsuse kiri nr 4639 selle aasta 26-st oktoobrist, mille ma sain eestikeelse ajalehe „Narowa“ kinnitamise asjas, sundis mind Teie Hiilguse poole pöörama alamaljargnewa seletusega sihi üle, mis mul tähendatud ajalehe asutamise juures oli, sellepärast palun alandlikult Teie Hiilgust minu sellekohast seletust ära kuulata.

1879. aastal kawatsesin ma koos 12 teisega, kelle hulgas peale minu weel kolm õigeusulist oli, ajalehte „Wabadust“ Jumalas hingawa Keisri Härra Aleksander Nikolajewitshi mälestuseks asutada, tugenedes sellejuures esiteks selle peal, et Keiser rahwa pärispõlwest wabastas ja talle inimese-õigused kinkis, ja teiseks apostel Pauluse sõnade peal kirjas Korintuse rahwale: „Kus Issanda waim on, seal on ka wabadus.“ Paljud õigeusu preestrid ja kooliõpetajad olid nõus kaastööst ja toimetusest osa wõtma ja kiitsid minu kawatsust heaks, seda enam, et õigeusulistel Eesti keeles ühtegi lehte ei ilmunud, nagu neid ka praegu ei ilmu. Aga see ajaleht läks „Kalewipoja“ seltsi kätte ja sai „Walguse“ nime. Preestrid ja kooliõpetajad jäid peale selle lehe wasta külmaks ja ei wõtnud enam tema toimetamisest osa. Ma olin sunnitud Trükiasjade-peawalitsust paluma, et ta mulle lubaks teist ajalehte „Narowa“ nime all wälja anda. Seda ma mööda-läinud 1881. aastal tegingi. Nüüd teatati mulle, et selle nime all ajalehe lubamine sündida ei wõi. 28. oktoobril palusin ma Trükiasjade-peawalitsust teda „Talupojaks“ nimetada ja selle nime all lubada. Teie Hiilgusele sama palwet korrates luen omaks kohuseks Teile seletada, et nimi „Talupoeg“ le-

hele minu poolt sellepärast on antud, et õigeusulistel Baltimaal peajaslikult talurahwaga tegemist on, mispärast see nimi wäga kohane on ajalehele, mis Eesti keeles õigeusulistele on määratud, ja kui Teie Hiilgus heaks arwaks teda „Talupoja“ nime all Rakweres wõi Narwas lubada, siis õigeusulised kahtlemata temale kohe peale kinnitamise kaasa saawad tundma.

Rakweres, 30. oktoobril 1882.

Alandlik paluja

Mihail Lindenberg.

1. nowembril järgneb, nagu eelmistegi kordadel, „alandlik saadetus“ 60-kopikalise margiga.

Trükiasjade-peawalitsuse ettekanne siseministrile 6. nowembril 1882. a. nr 4861:

Isand Lindenbergile ajalehe „Talupoeg“ wäljaandmise luba üle.

Eestikeelse ajalehe „Walguse“ endine toimetaja Mihail Martõnowitsh Lindenberg palub, et talle Rakweres wõi Narwas lubatakse eeltsensuura all olewat eestikeelset ajalehte „Talupoega“ tema toimetusel wälja anda.

Seda arwesse wõttes, et isand Lindenberg sarnaste palwetega juba läinud aasta septembris ja käesolewa aasta oktoobris on esinenud ja et talle mõlemal korral ära üeldi Riiklise Politseidepartemangu ja Peterburi kubernerite ettepanekul, sellepärast peaks Trükiasjade-peawalitsus tarwilikuks ka seda isand Lindenbergi palwet täitmata jätta, mida mul au on Teie Hiilguse heaks arwamiseks ette panna.

Trükiasjade-peawalitsuse Ülema eest
N. Waradinow.

Olen nõus.

6. nowembril. Krahw Tolstoi.

9. nowembril teatatakse sellest Lindenbergile.

*

Tema Ekstsellentsile
Isandale Trükiasjade-peawalitsuse Ülemale Feoktistowile.

Mihail Martõnow Lindenbergi
alandlik palwe.

1881. aasta suwel andsin ma Trükiasjade-peawalitsusesse palwekirja, et mulle, Lindenbergile, lubataks Narwa

linnas Eesti keeles ajalehte „Narowa“ nime all välja anda. Lehe programmi saatsin ma ühel ajal sellega, aga sama aasta oktoobris tuli tähendatud Peawalitsusest vastus, milles mulle teatati, et sel korral ajalehte „Narowat“ kinnitada ei wõi. Läänud (1882.) aasta sügisel olin ma sunnitud oma palwet samas asjas uuendama. Wastust saades, et selle nime all ajalehe lubamine Narwas ei wõi sündida, sest et Sisemiste Asjade Minister nõusolekut ei annud, nimetasin ma lehe „Talupojaks“, aga ka sel korral ei tulnud luba, waatamata selle peale, et ma palwega Isanda Ministri poole pöörasin, ja mulle jäi täieste teadmataks, mis nimelt lubasaamise peatakistuseks oli. Sellepärast palun alandlikult Teie Ekstsellentsi mulle lehte Rakweres välja anda lubada, nagu ma seda oma teises palwekirjas palusin, ja kui „Talupoja“ nime all lehe lubamine peaks täieste wõimata olema, siis palun teda „Eesti Healeks“ nimetada. Programmi lühendamised ja muutmised, kui seda tarwis peaks olema, jätan Isanda Ministri ja Teie Ekstsellentsi heaksarvamiseks. Julgen loota, et minu palwe Teie tähelepanekut leiab ja ajalehe „Talupoja“ wõi „Eesti Heale“ kinnitus tulemata ei jää.

Rakweres, 16. jaanuaril 1883. a.

Teie Ekstsellentsi alandlik paluja
Mihail Martõnow Lindenberg.

[Otsus:]

Kui palwe koim korda tagasi on lükatud, siis ei ole, arwatawaste, ka sel korral põhjust teisiti toimetada.

19. jaanuaril tuleb Lindenbergilt „alandlik saadetus“ ära kirju dokumentidest, „mis välja antud mulle lähemate ülemuste poolt, minu isiku tõenduseks“.

1) Balti (Riia) seminari tunnistus selle üle, et 1851. aasta weebruaris sündinud M. Lindenberg seal täie kursuse 1873. aasta kewadel on lõpetanud rahwakooliõpetaja-õigustega (usuõpetajana on preester Jakob Lindenberg sellele alla kirjutanud);

2) Liwi- ja Eestimaa kubermangu rahwakoolideinspektori von Mövesi tunnistus 1880. aastast selle üle, et Lindenberg hoolega ja rahuldawate taga-

järgedega 1876. aastast peale „Kalewi-poja“ seltsi koolis õpetajaks on olnud ja heade elukommetega on;

3) Tallinna Issandamuutmise kiriku preestri Tiisiku tunnistus 1882. aasta 25. martsist selle üle, et Mihail Lindenberg ja tema naine Eliisabet selle aasta martsis tähendatud kirikus pihtil ja armulaual on käinud.

*

Trükiasjade - peawalitsuselt
Eestimaa kubernerile

21. jaanuaril 1883. a., nr 307.

Eestikeelse ajalehe „Walguse“ endine toimetaja Mihail Lindenberg palub kolmandat korda luba Rakweres wõi Narwas eestikeelse ajalehe väljaandmiseks. Waatamata selle peale, et kõik need palwed Sisemiste Asjade Ministri korraldusega tagasi on lükatud, pööras isand Lindenberg neil päiwil uueste Trükiasjade-peawalitsusesse samasuguse palwega, nõusolemist awaldades tarbekorral lehe nime ja programmi muutmise kohta.

Selle tagajärjel on Trükiasjade-peawalitsusel au Teie Ekstsellentsi paluda, isand Lindenbergile teada anda lasta, et kõik tema palwed Sisemiste Asjade Ministri poolt täitmata ei ole jäetud mitte kawatsetawa lehe programmi wõi nime pärast, waid sel põhjusel, et olwate eestikeelsete ajakirjade arw täieste nõudeid rahuldab, mispärast isand Lindenbergi kõik tulewased palwed uue ajalehe asutamise luba saamise asjas ka tagajärjetaks jääwad.

Peawalitsuse ülem Feoktistow.

Nähtawaste enne selle teate kättesaamist, 26. jaanuaril 1883, jõudis Lindenberg weel ühe „alandliku saadetus“ saata, nimelt täienduse warem saadatud dokumentidele. See on õige iseäralik „atestat“ Rakwere „vogtikohtu“ poolt 1. augustist 1881, milles tunnistatakse, et „wiis aastat Rakweres elaw proua Eliisabet Lindenberg ühes oma abikaasa Mihail Lindenbergiga kooliõpetajana alati heade elukommetega on olnud ja kohtu ega uurimise all pole“.

Saksakeelne ära kiri on õige kirjaoskamatalt tehtud (Vohtelgericht, seid fünf Jahren, stehts gut aufgeführt), nähtawaste Lindenbergi enda poolt ja tema pitseriga kinnitatud. Pitseril risti, mõõga, ankrü ja mau kuju ja pealkiri: учитель М. Линденбергъ.

Ka nii mitu tagasilükatud palwet ja nurjaläinud katset ei wõtnud M. Lindenbergilt usku ega jõudu. Mõni aasta hiljem, kui Eestimaa Wene usuga sahkerdamine kuberner würst Sshahowskoi ajal uut hoogu sai, teeb „õigeusuline truualamlik eestlane“ veel korra katset ajaleheluba saada. Teated selle üle on trükiasjade-peawalitsuse kantslele aktis nr 24, aastast 1887: Eestikeelse ajalehe „Kalewi Soomesild“ väljaandmise üle. Seal on pealemuu järgmised kirjad:

Eestimaa kubernerilt 29. aprillil 1887, nr 1731, Trükiasjade-peawalitsusesse.

Rakweres elaw Mihail Martõnow Lindenberg saatis mulle palwekirja Trükiasjade-peawalitsuse nime peale ajalehe „Kalewi Soomesild“ väljaandmise luba saamise peale.

Seda palwekirja sellega Trükiasjade-peawalitsuse otsustada saates, ühes talle juurelisatud ajalehe programmiga, on mul au juure lisada, et Mihail Lindenberg salaja kogunud teadete põhjal aastast kuus tagasi kriminaalseadustiku põhjal wastutusele on wõetud ja pool aastat wahi all istus. Hiljem selgus et tema wasta tõstetud süüdistusel põhja ei olnud, uurimine tema üle lõpetati, aga pooleaastapikkune wangistamine awaldas Lindenbergi terwise peale nii häwitawat mõju, et ta hiljem Tartus waimuhaigetekliinikus mõnda aega sunnitud oli ennast arstima. Eestimaa kubermangu Sandarmiwaliitsuse Ülema teadete järele ei ole Mihail Lindenberg poliitilise ustawuse mõttes kahtlustamisteks põhjustanud.

Kuberner Würst Sshahowskoi.

*

Isandate Eestimaa kubeneri ja Sisemiste Asjade Ministri kaudu Trükiasjade-peawalitsusesse.

Õigeusulise eestlase
Mihail Martõnow Lindenbergi
alandlikum palwe.

1880. aasta lõpul, nimelt 11. nowembril, andis Trükiasjade-peawalitsus Eesti seltsile „Kalewipojale“ luba minu poolt palutud ajalehte „Wabadust“ „Walguse“ nime all välja anda. Mind kinnitati lehe toimetajaks, ilma et mulle selle üle erilist tunnistust oleks antud,

mispärast see toimetamine wäga raskeks sai, sest juba lubamise päewast peale olid mõtete lahkumineked olemas. Sellepärast olin ma olukorrast sunnitud Trükiasjade-peawalitsusesse palwekirja saatma ühes dokumentide ja programmiga uue ajalehe „Narowa“ väljaandmise asjus. Trükiasjade-peawalitsusest tuli seekord wastus, et eestikeelsete ajalehtede arw küllalt suur on ja et uusi lubasid ei anta. Ometi said samal ajal ilmumiseluba lehed „Olewik“, „Kündja“ ja „Oma maa“, ja sellepärast kordasin ma veel kaks korda oma palwet samas asjas, kawatsetawale lehele nimeks andeks „Talupoeg“ ja „Eesti heal“. Lõpuks teatas endine kuberner mulle, et lehe luba andmatajätmise põhjuseks mitte nimi ei ole. Tähendab: luba ei antud waatamata selle peale, et ma mitu korda rohkem rahwa ja riigi heaks olen töötanud kui teised isikud, keda lubadesaamise wäärilisteks lueti, ja waatamata selle peale, et Waliitsus ise mind Liiwimaalt Rakweresse just rahwahariduse kasuks wiis. Läänud 1886. aastal anti veel ühe lehe — „Wirmalise“ — väljaandmiseks luba.

Niisugust lubade-ajajärku arwesse wõttes olen ma tahtmata sunnitud kubermangu-ülemuse kaudu oma palwet kordama ja Trükiasjade-peawalitsusesse soowitawa uue ajalehe „Kalewi Soomesild“ programmi sisse saatma, lootuses, et sedakorda Peawalitsus minu palwet ilma wäärilise tähelepanekuta ei jäta ja tingimata tsensuuraseaduse järele eestikeelse ajalehe „Kalewi Soomesild“ väljaandmist lubab.

Minu dokumentide ära kirjad on minu poolt juba 1881. aastal Trükiasjade-peawalitsusesse saadetud, kus nad ka leiduwad enne selle palwekirja sissetulekut.

Trükiasjade-peawalitsuse alandlikum paluja M. M. Lindenberg.

Rakweres, 12. martsil 1887.

Juure on lisatud ajalehe programm, mis endisi kordab ja veel terawamalt õigeusu eest wõitlemise lubadust rõhutab. Lehte kawatseti kord nädalas lisadega välja anda 2-rublase aastamaksu eest.

Trükiasjade-peawalitsuse ettekanne siseministrile lausub pealemuu:

Silmas pidades, et paluja mitu korda samasuguste palwetega Trükiasjade-peawalitsusesse on pööranud ja et need kõik tagasi lükati, sest et Eesti keeles täieste küllaldane arw ajalehti ilmub, peaks Peawalitsus tarwilikuks ka seda isand Lindenbergi palwet täitmata jätta.

Seda oma arwamist on mul au Teie Ekstsellentsi heaksarwamiseks ette panna.

E. Feoktistow.

Olen nõus.

Plehwe. 18 $\frac{17}{V}$ 87.

19. mail 1887 saadetaksegi M. Lindenbergile teade, et tema palwet täitmisewääriliseks ei tunnistatud.

Ühiskonnategelane Gustaw Stein

Politseidepartemangu wanemate aktide hulgast Eesti asju käsitawaid dokumentisi otsides leidsin 1882. aasta paberite seas 281-lehelise akti nr 3652 „Talunikude Gustaw Steini, Jakob Järwe ja Mihkel Alatsei üle“. Akt on alatud 19. juulil 1882, lõpetatud 25. detsembril 1884 ja kannab kaanel märkust: „10 aastat alal hoida.“ Mingsugune juhus on ta tänini alal hoidnud, kuna paljud selle aja aktid, mis nimekirjades seisawad, tõepoolest arhiwis puuduwad. Lühikese aja jooksul, mil see akt minu tarwitada oli, wõisin tähtsamad asjad temast üles märkida, mis wõimaluse annawad selle ajajärgu kohta ühteist ette tuua.

Eestimaa kubermangu sandarmiwalitsuse ülema salakiri nr 338, 14. juulist 1882, riiklise politseidepartemangu direktorile.

Mul on au Teie Ekstsellentsile teatada, et minu abi Rakwere maakonna jauks alampolkownik Engel selle aasta 13. juulil mulle teatas, et ta Rakwere linnas elawat taluniku Gustaw Steini, kes patendi järele lihaga kaupleb, talurahwale palwekirjade kirjutamises ja mitmetsugu nõuandmises kahtlustab. See Steini tegewus hoiab talurahwa keskel seda põnewat meeoleu, mis oodataw senatori-rewideerimine on loonud; tema korteris käiwad tihti talurahwasalgad, nagu see aasta tagasi sündis teatud Lindenbergiga. Alampolkownik Engel korraldas tema tarwitada olewate sandarmite kaudu Steini korteri järele salawalwe, aga kui 31. mail wiimane sandarmi alamohwitser Rakwerest ära kutsuti ja alampolkownik Engelilt sellega wõimalus wõeti otsekohest walwet jatkata ja et ta ise Eesti keelt ei mõista, siis oli see staabi-ohwitser (Engel), aetud soowist alatud walwet jatkata, sunnitud kohalikkude vogti-kohtunikude juuresolekul vogti-kohtunikku Brandti, kes ühtlasi ka politseiinspektori kohuseid täidab, paluma, et see

temale, Engelile, abiks oleks walwet Steini järele jatkamises. Õigusi tarwitada, mis riigiwalwe seaduse 29. paragrahw kubermangu sandarmiwalitsuse ülemate abidele annab, pidas alampolkownik Engel sel ajal weel warajaseks. Brandt wõttis aga tähendatud kohtuliikmetega, ilma alampolkownik Engeli teadmata, 31. mail ja 9. juunil Steini korteris kaks läbiotsimist ette, ilma tunnistajateta ja protokolli tegetmata, mida seadus nõuab, ja andis sellega Steinile põhjuse kaebtusi tuua Riias olewale rewideerijale senatorile Manasseinile ja Eestimaa kubernerile, milles ta nende läbiotsimiste seadusewastasust ette toob ja tõendab, et tal nende läbiotsimiste ajal 493 hõberubla kaduma on läinud, missuguses asjas Eestimaa kubeneri pool seadustes ettenähtud uurimine ette wõetakse.

Polkownik von Merklin.

Selle teadaande peale pärib politseidepartemangu direktori nimel P. Durnowo (1905. a. siseminister) 26. juulil Eestimaa kubernerilt järele, missugused alused politseiinspektoril Brandtil Steini korteris läbiotsimise ettewõtmiseks olid ja mispärast selle tarbe ja tagajärgede üle protokolli ei tehtud. 25. augustil wastab kubeneri kohuste täitja asekuuberner Manshos, et vogtikohus enda kohuseks pidanud alampolkownik Engeli palwel Steini korteris „kodust läbiotsimist“ ette wõtta; teiste küsimuste peale olewat kuberner Rakwerest täiendawaid seletusi nõudnud.

Täiendawate teadete saatmine wenis õige pikale, aga wahepeal arenesid sündmused Steiniga õige mitmes sihis ja kiirelt. Nii teatab 29. nowembril Merklin oma salakirjas nr 541:

„Wiimaste päewade jooksul selguseta teateid saades, et hiljuti keegi isik Rakwere maakonnast läbi sõites ja sealselt talurahwalt tema eluolu üle järele pärides rahwast üles olewat kihutanud omale inimlikumat ja iseseiswamat olukorda nõudma ja selleks wägijallaabinõusi tarwitama, ja arwesse wõttes seda, et Eesti ajalehe „Wiru-

lase" nr 17 (23. nowembrist), mida wälja annab talunik Järw, kes minu kirjast 18. nowembrist nr 521 departemangule tuttaw on, needsamad teated juba kindlamal kujul on awaldatud, panin ma 28. ja 29. nowembril isiklikult Tallinnas ja Rakwere maakonnas salajase järeluurimise toime, mille tagajärjel ma leidsin: 1) et umbes kuu aega tagasi keegi lihtmees läbisõidul Tartust Wäike-Maarja kaudu Kadrinasse Buxhōwdeni mõisas [?] hobusesõotmiseks wallawanemaabi Önapuu juures peatas ja seihelt pealemuu jutujamises küsis, kui kõrge maa rent on, wägiwallatarwitamisele aga mitte ei kihutanud. Järgmisel päewal Tartusse tagasi sõites nimetanud ta ennast Tartus ametis olewaks käskjalaks; 2) et sel puhul ajalehes „Wirulases“ awaldatud sonumi Järwele tema seletuse järele 4 talumehe juuresolekul suusõnaliselt on annud Rakwere maakonna talunik Gustaw Stein, kellest ma departemangule 14. juulil teateid saatsin; 3) et tähendatud Stein juba suwel lihakauplemise on lõpetanud ja nüüd ilma kindra sissetulekuta olles ainult palwekirjadekirjutamisest ja ajalehtedele sõnumesaatmisest ennast elatab, ja 4) et seesama Stein Rakweres ilmuwa saksa-keelse lehe „Anzeigeri“ toimetajale isand Kuhsile siin juure lisatud kirja on saatnud, mille lõpulaused oma sisu poolest on õige saladuslikku laadi, mispärast isand Kuhs minu abilise Engeli poole Rakweres pööras küsimisega, kas ta saadud kirja oma lehes woib awaldada.

Kõikide nende asjaolude tagajärjel on minu all olewas sandarmiwalisuses uurimine korradatud, et selgitada, kes talurahwa üleskihutaja on ja kas ta tõeste wägiwallatarwitamisele kutsus...

Polkownik von Merklin.

Juurelisatud kiri [muutmatalult]:

Austatud „Rakwere teataja“ toimetusele!

Ümberkaudsed Wiru rahwas räägib, et külades käinud ümber üks mees kroonu mundris, kes kangelt Eesti keelt rääkinud, ja ise ennast „Sakala“ wäljandjaks tunnistanud. See mees pärinud rahwa elu järele, et: kuidas nad elada ja kuidas nad sakstega kokku leppida;

kui need mõnda kurtnud tema wastu, siis käskinud see rahwast wastu hakata awalikult, kui muidu abi ei tule. — Juhtub mõni küsima missuguses waldas ta käis, seepärast olgu üks ööldud: Neeruti! Soowida oleks, et: niisuguste rahu rikkujatele kohalik politsei kannale astuks.

Gustaw Stein.

Rakweres, 17. now. 1882.

Kiri on wene- ja saksa-keelses tõlkes ka juure lisatud ühes wäljalõikega „Wirulases“.

Sellele saadetusele järgneb 11. detsembril polkownik Merklini poolt uus, mis weel uusi isikuid ja sündmusi juure tõmbab:

„... seni ei ole weel kindlaks tehtud, et keegi Rakwere maakonnas talurahwast selles mõttes üles oleks kihutanud, nagu seda „Wirulane“ teatas. Uurimise juures tekib tahtmata arwamine, et mõne ulaku harilikkuudele lihtrahwa keeles üeldud sõnadele Steini poolt moonutatud kuju on antud ja seda mitte ilma tagamõtteta.

Peale selle tegi uurimine kindlaks, et 3. ja 4. detsembril wahelisel ööl kell 3 Kandle kooli lahtilastud õpetaja Mihail Alatsei Steinile kirja saatis, mille see 4. detsembril alampolkownik Engelile edasi andis. [Kirjast awaldame järgmist:]

Armas kooliwend Kustaw Stein!

2. detsembril õige hilja klopiti minu akna pihta. Küsimuse peale: kes seal on? sain wastuse: Armuõpetuse kuulutajad... Sisse tulid 4 saksa, neist üks ohwitserimundris. Palusid õomaja ja käskisid oma walla rahwale öelda, et nad hakaksid mõisawanematele tuld, tõrwa, kirwest ja püssi andma ja et seda käsib nüüdne keiser, kellest nemad olewat läkitatud... [kui lahtilastud kooliõpetaja õomaja wõerastele ei julgenud anda, läinud nad minema öeldes:] Neile kuraditele [mõisnikkuudele ja kirikuõpetajatele] saame kätte maksma waeste rahwa waewa, kes ennast vonnid nime-tawad...

Mihail Alatsei,

Kandle lahtilastud koolmeister.

Tähendatud nelja isiku käiku koolimajas ei tõendanud uurimisel keegi, niisama ei wõinud kõige hoolsama uurimise peale waatamata keegi tõendada, et ta teel koolimaja poole niisugusi sõitjaid oleks näinud, kuid tõendati küll,

et ööl 2. ja 3. detsembri wahel koolimaja juure kaks meest sõitnud, kellest üks sees käinud, teine aga koolimajast tükk maad eemale jäänud, nagu ei soowiks ta ennast ära tunda anda. Alatsei aga eitab selle kahe mehe külaskäiku.

Tahtmata toob terve see lugu arwami-sele, et Stein selleks, et oma teadet mingisuguste kahtlaste isikute ilmumise ja nende kihutusetöö üle Saksa soost elanikkude wasta põhjendada, ööl wasta 4. detsembrit kaks meest kirjaga Alatsei poole saatis, milles juhatuskiri oli, kuidas toimetada tuleb, ja et siis samal ööl Alatsei Steinile tarwiliku kirja saatis.

Sellele on mul au juure lisada, et kuigi uurimist toimetatakse kõige wõimaliku ettewaatuse ja hooga selle selgitamiseks, kas tõeste keegi talurahwast wägiwallategudele üles kihutas wõi on see ainult pettus, mille eesmärk on üht rahwast teise silmis kahtlustada nende poolt, kes teist rahwast juhtida tahawad, et sellega soowitawaid uuendusi wõi muudatusi ennem kätte saada, ometi peab tunnistama, et kuna selles asjas tõe jälgile saamiseks peasjalikult kohaliku talurahwa seletustega tuleb leppida, see talurahwas aga Wene keelt ei mõista ja äärmist poolehoidu oma juhtidele awaldab, kelle hulka kahtlemata ka niihästi Järwe kui Steini tuleb lugeda, sellepärast uurimise tagajärjekas kordaminek wäga kahtlaseks saab.

Polkownik von Merklin.“

19. jaanuaril 1883 saadab Eestimaa kuberner Poliwaanow departemangu mitmekümnelehelise uurimisematerjaali, mis sandarmiwalitsuse adjutant leitnant Uthoff oli kogunud. Sellest märgime üles, et Stein enda seletuse järele on wallakirjutaja, lisaku kõstri ja telegrafistiametit Tapal ja Rakweres pidanud. Kirja, millest uurimine peale hakkas, näidanud ta peale Järwe ja Kuhsi weel „Heimathi“ toimetaja Jannseni naisele.

Sandarmi-unterohwitser Apraksinile seletas talunik Jaan Õunapuu ja kõrtsmik Madis Norman, et üks noormees tõeste nende pool olnud ja Steini poolt ette toodud juttu ajanud. Noormees nimetanud ennast „Eesti Postimehe“ wäljaandjaks Tartus, olnud keskmise kas-

wuga ja ruugete juustega; jutustanud enese üle, et ta papi seakarjas käinud ja hiljem kooli pääsenud. Samale unterohwitserile annud Wohnja mõisa walitseja pliiatsiga kirjutatud sedeli, mis ta mõisahoone seina küljest leidnud. Sedel on vogtikohtu kaasistuja Otto Tiwase wenekeelse tõlke järele järgmine:

„Ma olen rändaja ja käin mõisaid mööda, et seadusi anda [...] kolmele mõisale: Buxhöwdeni, Udriku ja Wohnjale. N. Uhkus ja wisadus olgu õiguse-tuse wasta ja peale selle ütlen: andke minu kahele kõrwile hästi süia. Tahtsin neid täna öösel ära wiia, aga kuu paistis liiga heledalt. Tulen warsti tagasi, hoidke oma elu. 1882.“

Posti kaudu saate kirja, mis paremaid teateid toob. Olen liiwimaalane, toon teile wabadust, mõisatele aga süüdistust.“

Kõrtsmik Norman seletanud, et wõeras õhtusöögilaul tema naisega usu üle rääkinud ja üelnud pealemuu, et Jeesus Kristus „Sakala“ toimetajast Jakobsonist mitte targem ei olnud ja midagi muud ei olnud kui juudi sohi-poeg. Normani naine seda jutujamist ei mäleta.

Stein seletanud et ta sel ajal Wene-were külas käinud Gustaw Steinfeldtlt oma wõlga sisse nõudmas, aga Steinfeldt seletas uurijale, et Stein tema pool ei ole käinud ega tal temaga mingit rahaasja ajada ei ole olnud.

Talunik Strandman kinnitanud ka jutujamist wõeraga, kes ennast „kroonu järelepärijaks“ rahwa elukorra üle nimetanud ja „Eesti Postimehe“ wäljaandja Herman Grenzsteini üelnud olewat. Strandman, kes teadnud et toimetaja nimi Herman on, hurjutanud wõerast, et ta oma nimegi ei tea. Wõeras üelnud wasta ka sõimusõnu.

Kadrina õpetaja Dawet Lemm seletas uurijatele: 3. oktoobril olnud tema jutluse ajal kirikus noormees, kelle tundemärgid kirjeldatawa reisijaga kokku käiwad. Wõeras seisnud terve kiriku-teenistuse aja ja tõmmanud õpetaja tähelepaneku sellepärast enda peale, et nädal warem, 26. septembril, mil õpetaja ise teenistust ei pidanud, kiriku ukse külge üleskutse kleebiti, mis sandarmiwalitsusele edasi anti. Õpetaja

Lemm olnud kindel, et tema koguduse-liikmetest keegi seda tükki ei teinud, sellepärast tõmmanud võeras õpetaja tähelepanekut enese peale, keda ta arwanud üleskutse autoriks, kes kuulama tuli, mis õpetaja üleskutse peale lausub. Kui ta jutluses nimetanud, et patune inimene oma himude ori on, muiganud võeras kihwtiselt ja sosistanud oma naabriga (üleskutses olnud just jutt sellest, et Eesti rahwas mõisnikkude orjus on).

Kõige selle tagajärjel otsustab leitnant Uthoff 17. detsembril Steini wasta süüdistust alata waleteadete laialilautamises, mille eesmärk oli seisuste wahel wihawaenu äratada, ja kohtu eest kõr-walepuiklemise ärahoidmiseks wõetakse talt allkiri, et ta ilma Eestimaa kubeneri luata Rakwerest wälja sõita ei tohi.

Seda asjaolu tarwitas Stein kohe selleks ära, et ta Tallinna manngerihikohtuse ilmumata jäi, olgugi et alam-polkownik Engel talle seletanud, et selleks kubeneri luba waja ei ole. Polkownik Merklin teatab sellest politseidepartemangu kui faktist, mis Steini isikut iseloomustada wõiwat.

Enese isiku üle teatab sel puhul Stein, et ta 70-st aastast peale raudteel teeninud, 1871. aastal sellest teenistusest lahkunud, 1879. aasta weebruarist peale Tapa waksali kassameistriks olnud, kust ta 1880. aasta 13. oktoobril korratuste pärast lahti lastud. 1882. aastal oli ta 28 aastat wana.

Haagikohtunik von Wendrich lisab sellele iseloomustusele juure, et Stein raudteeteenistusest lahti saades ülespidamiseallikatest ilma jäänud ja sellepärast teed tarwitanud, mida „ässitaja Mihkel Lindenberg warem käinud“, ainult palju suurema ekspluateerimise-osawusega. Ta kirjutawat seadusewastaseid kaebe- ja palwekirju rahutumale ja ülesässitatud talurahwale, toimetawat seda tänapäewani õige laialt ja saawat sellest endale ülespidamist. Mõõdaläinud nelipühil käinud Kihleweres, kus kohalikka taluperemehi üles kihutanud ühist kaebtust parun Stackelbergi wasta sisse andma. Üle-üldse awaldawat Stein talurahwa peale kõige kahjulikumat mõju, rahwast olewa korra wasta üles kihutades, mispärast äärmiselt soowitaw olewat, et sellele

tema kahjulikule tegewusele wõimalikult pea lõpp tehtaks.

Iisaku kihelk. pastor Hippus: Endine Iisaku köster Stein on täieste kindlusetaja ja wäärtusetaja halatsemisewääriline isik, niiuelda lollakas, iseennast täis ja kannatamata jõmpikas. Mingit iseloomu wõi poliitilist wõi muud ilmawaadet ta ei awaldanud. Olles äärmiselt kindlusetaja, ilma wähemagi püüdetaja enda harimiseks, ei awaldanud ta talurahwa peale wähe-matgi mõju ja lastud ametist lahti, kui kasuta ja mitte-kohane isik.

Seda kõike täiendab alampolkownik Engel oma seletustega: Stein omandanud talurahwa usalduse palwekirjade kirjutamisega, iseäranis peale selle, kui senatori rewideerimine alanud. Steini nõuandmiste tagajärjel annud talurahwas Manasseinile palwekirju ja korraldanud saatkonde tema juure. 1882. aasta juulis käinud ka Stein ise Riias Manasseini jutul. Oma tegudega erutawat Stein talurahwast ja kõwendawat rahulolematust mõisnikkude wasta. Ajalehekirjades püüdwat ta talurahwast kurnatawana kujutada, ridade wahel mõista andes, et selle põhjuseks mõisnikud on. Stein on süüdistuse all kui palwekirja kirjutaja, mille all walepitsat oli. —

Peale kõikide nende teadete on uurimismaterjaali hulgas Liiwimaa kubermangu sandarmiwalitsuse ülema abi kiri Tartust 21. detsembrist 1882, milles see teatab, et tal mitte korda ei ole läinud kindlaks teha, et Herman wõi Grenzstein sügisel Rakwere maakonnas oleks käinud, küll aga olnud seal 22. kuni 26. augustini Tartu ülikooli Eesti keele lektor dr M. Weske, keda Kandle ja Sagadi mõisa „Kalewipoja“ seltsi esimees Jakob Walter wedanud. Tagasi Tartusse sõitnud dr Weske Tapa jaama kaudu. Tema sõidu üle olewat täielikud teated haagikohtunikul von Brevornil olemas. Weske on Wiljandi maakonnast pärit, kus ta lapsena seakarjas käinud; õpetaja Oettingeni poolt kaswatada wõetud, lõpetanud ta oma hariduse Leipzigi ülikoolis doktori eksamiga. Tema tundemärgid: wäiksewõitu kasw, 36 aasta ümber wana, juuksed ja kaunis pikk habe tuhakarwa.

Kõike seda uurimismaterjaali kokku wõttes tuleb leitnant Uthoff (11. jaanuaril 1883) otsusele: terve lugu on Steini

wäljamõeldus, et arwamist luua, nagu ässitaks wõeras riides mõisnikud talurahwast üles põrandaaluste summade kumul, millega ta, Stein, wihawaenu õhutab, mis niigi Eesti lehtede poolt juba sünnitatud on, kuna nende toimetajateks on niisugused isikud nagu Järw. Alatsei kiri on Steini algatusel kirjutatud, keda üleüldse tuleb äärmiselt kahjulikult talurahwa peale mõjujaks inimeseks tunnistada.

Selle uurimismaterjaali wõttis sandarmivalitsuse ülem põlkownik Merklin üheks pidiks kokku ja pani kubernerile otsustamiseks ette. Wõtame sellest kokkuwõttest need kohad, mis ühte wõi teist eelpooltoodule juure toowad:

Alatsei jutt 4 wõera üle on sama laadi kui jutt kahest tapjast, kes 1882. aasta nowembri esimesel poolel Tallinnas toimetaja Järwe korterisse pidid tunginud olemä, ainult selle wahega, et Järw politseile sisseantud kaebtuse kinnituseks õige kahtlase kriimustuse ja nua, mis ta tapjate käest rüselemisel ära olewat wõtnud, ette näitas, kuna aga Alatsei tarwilikuks ei pidanud midagi sellesarnast endale muretseda.

Endine wallakoolmeister Alatsei astus awalikult ässitajate poolehoidjana üles peale selle, kui 24. augustil 1882 Tartu ülikooli Eesti keele lektor, tema wana tuttaw dr Weske tema juures peatas. Weske sõidust ei annud ülikooli rektor mingil põhjusel kohalikule ordnungsrühterile mitte teada; et see aga teadis et uurimises, mida toimetati aresteeritud Andreas Dido¹ läbikäimiste asjus Genfis ilmuwa ajalehe „Föderalist“ toimetaja Ernst Barkiga², kahtlus tõusis,

¹ Wanem Eesti poliitiline emigrant, sündis 1855. a. Helmes. Jakobsoni poolehoidja. Barkilt (waata alamal) saadud keelatud kirjanduse hoidmise eest 3 aastaks wangi ja Baltimaalt wäljasaatmisele mõistetud asus ta Genfi ja pärast Pariisi elama, kus 1906. aastal 7 numbert wäikest lehte „Oigus“ wälja andis, mille ülemisel äärel laused seisid: „Maa ja metsad tagasi!“ ja „Piirirahwad, ühinege!“ Suri 1921 Pariisis.

² Sündinud 1859 Laiuse kihelkonnas. 1880. a. ümber andis Sweitsis sotsiaaldemokraatlist lehte „Balti Föderalist“ wälja, milles Läänemere rahwaid Wene riigi lagunemise korral ühinema kutsus; 1882. a. andis raamatu „Russlands Culturbedeutung“ wälja. Wenemaale tagasi tulles saadeti Siberisse, kust põgenes ja kaua Hispaanias elas „Economia Social“ toimetajana. Surnud hispaniseerituna 1914.

Eesti biograafiline leksikon.

nagu ei oleks ka Weske selles asjas mitte päris puhas, sellepärast teatas ta Ranna-Wiru haagikohtunikule, et Weske Tartust Kandlesse ja mereranda sõitis. Haagikohtunik, kes Weske sõidu järele walwas, tegi kindlaks, et Weske peale kokkusaamist Rakweres oma tuttawate kooliõpetajate Rombergi ja Kunderiga, Kandies Alatseiga, „Walguse“ toimetaja Kõrwiga ja „Kalewipoja“ seltsi esimehe Walteriga mõnes koolimajas, näituseks Kandies, rahwast kokku kutsus, et nende wanu laulusi üles kirjutada; peale selle sõitis ta Rakwere kaudu Tartusse tagasi. Pärast tema läbisõitu tekkisid Rakwere ümbruses seni kuulmata tulesüütamised, rööwimised, kallaletungimised, tapmised ja üleskutsed waimulikkude wasta, mida üles kleebiti. Alatsei, kes, nagu üeldud, siis awalikult ässitajate poolehoidjaks hakkab, ei tunne enam takistust selleks, et suurema ulatusega wäljamõeldust lendu lasta, lootes sellega oma wihatud rahwusele (sakslastele) kohast ilmajäämist kätte tasuda ja Steini käsikuks saada, kellele terve see lugu meeltnööda pidi olema ja tema esimese kirja tõenduseks tarwis läks.

Toimetaja Järw, nagu ta ise seda ülekuulamisel pristaw Gradetski juures olekul kinnitas, wõtab omas korteris talurahwasalkasi wasta, kes tema poole kaebustega pööravad asjus, kus see wõi teine ametikoht kaebajate arwates mitte õieti pole toimetanud. Sellega harjutab toimetaja Järw talurahwast et kaebtusi mitte sinna tuua, kuhu kord ja kohus on; sellejuures seisab Järwe ainukene huwi selles, et oma lehe jaoks käremaid kirju muretseda. Ta ei pörka ka selle eest tagasi, et saadetud sõnumitele, millel mingit alust ei ole, olemata inimese nime alla panna, nagu uurimine kindlaks on teinud, wõi wäljamõeldud sündmuste üle teatada, mis temaga olewat juhtunud, mille järeluurimisega ta kohalikule politseile ja arstidele asjata tüli teeb ja seda kõike ainult selleks, et rahwuslist waenu weel terawamaks ajada.

Kõiki neid sündmusi kõrwu seades ja arwesse wõttes, et Stein oma agitatsiooniga talurahwa halwemate kirgede peale mõjub ja praegusel ajal, kus maa õnnestawate uuenduste läwel seisab,

kahjulikuks isikuks on neis ringkondades, kus ta liigub, et toimetaja Järw ja endine kooliõpetaja Alatsei walmis on tarwilikul silmapilgul Steini tuetama tema sammudes, nende üle meelega waleteateid rahwa keskel laiali lautades, peaks ma tarwilikuks esimest mõneks ajaks siinse kubermangu piiridest wälja saata, Järwe ja Alatseid aga politsei walwe alla anda. Kõige selle pärast otsustasin ma terve uurimise-materjaali isanda Eestimaa kubernerite kätte tema heaksarwamise järele edasisaatmiseks anda.

Eestimaa kubermangu sandarmiwalitsuse ülem polkownik von Merklin.

Kuberner Poliwaanow, kel asjas seisukohta wõtta ja uurimismaterjaalile seda wõi teist sihti anda tuli, saatis terve uurimisewilja politseidepartemangu, omalt poolt juure lisades, et ta uurimise teel kogutud faktide põhjal ei saa tõendatuks pidada polkownik Merklini wäidet, nagu oleks Järw ja Stein terve loo rahwa üleskihutamiseks wälja mõelnud, aga kuberner on selle peale waatamata nõus sandarmiwalitsuse ülema ettepanekuga Steini maalt wälja saata, kuna ta talurahwa peale kahjulikku mõju awaldab ja kuriteulisi sammusi endale lubab (kirjutab ilma luata teiste asemel palwekirjadele alla, mida ta ise kokku seab); Järwe ja Alatseid soowitab kuberner ka politseiwalwe alla anda, pealemuu esimest selle eest et ta lehes waleteate awaldas selle üle, nagu oleks keegi tema enda korteris talle elu kallale kippunud, et ta talurahwast wasta wõtab, kes tema poole kaebustega kohtute ja ametnikkude otsuste peale pöörab, millega tähendatud Järw talurahwa usaldust nimetatud ametikohtade wasta kõigutab.

Enne kui ministeerium, kuhu terve uurimiselugu ühes kubernerite kaaskirjaga tuli, mingit otsust asjas jõudis teha, põimib sündmuste hulka weel üks wahejuhtumine.

31. jaanuaril 1883. saadab keisrikowalitsuse minister Worontsow¹ sise-ministrile krahw Tolstoile prantsuskeelse sedeli:

Isand krahw.

Posti kaudu sain ma ühe paki allkirju palwekirjale Keisri nime peale. Kaasas oli kiri mulle. Selle epistli toon on, ornalt üeldud, imelik. Kiri siin juures.

Teie

31. jaanuaril.

Worontsow.

Kaasasolew palwekiri on järgmine:

Tema Hiilgusele
Isandale Keiserliku Suuruse
Kojaministrile.

Eestimaa kubermangu Rakwere maakonna elanikkude wolinikkude kõigealandlikum palwe.

Meie, Eestimaa kubermangu elanikkude wolinikud palusime Isanda Sise-miste Asjade Ministri kaudu wastawõtmist Tema Keiserliku Suuruse poolt, et siia juurelisatud palwekirja ligi 260 allkirjaga ära anda. Isand Minister lükkas meie palwe tagasi ja teatas, et meie palwekirjad on otsustatud tagajärjetaks ja edasisaatmata jätta. Meie peame koju tagasi minema meie palwete täitmise teatega, rahwas saab meilt meie käigu tagajärjesid nõudma ja meie satume raskesse seisukorda, kui meie midagi ei mõista wastata. Rahwale ei saa milgi tingimisel üelda, et tema palwe tagajärjeta jäi, talle ei tohi üelda, et ainukene koht, mille peale ta oma wiimase lootuse paneb, tema kasuks midagi ei tee ehk teha ei jõua.

Kõiki teesi, mis meile teada olid, Tema Keiserliku pale ette pääsemiseks ära tarwitanud olles pöörame Teie Hiilguse poole kõige alandlikuma palwega: kas Teil mitte wõimalik ei ole meile oma kaasabi anda juurelisatud palwekirja edasitoimetamiseks. Oleks wäga soowitaw, et Teie meile wõimaluse annaks Teie Hiilguse ette ilmuda.

Palujad:

Iw. Rotberg. Gustaw Stein.
Mihkel Alatsei. Hans Luht.
Juhan Glasman. Hans Walberg. Bergel. Strik.

Peterburis,

26. jaanuaril 1883.

Aadress: Sennaja piats 2.

¹ Kuni rewolutsioonini Kaukasi asewalitsejaks olnud krahw Worontsow-Dasshkw.

Palwekirja peal krahw Tolstoi otsused:

Iseäralise Nõupidamise¹ ettepanekusse wõtta.

Isand Minister käskis Ülempolitsei-meistrile käsu anda palujaid jalamaid Peterburist wälja saata ja nende üle polkownik Merklinilt teateid küsida.

Direktor Plehwe.

3. weebruaril antaksegi sellekohane salakäsk Peterburi ülempolitsei-meistrile, aga weel enne jouab Eestimaa kubernerilt Poliwaanowilt 26. jaanuaril saadetud kiri pärale, milles ta teatab, et Stein omawoliliselt, keelust hoolimata, Rakwerest Peterburisse on sõitnud, mis-sugune fakt woiwat kinnitada seda üldist narba arwamist, mis kuberneril Steini üle olnud. 7. weebruaril teatab Peterburi ülempolitsei-meister kindral Gresser, et Rotberg, Stein, Alatsei, Luht ja Plasman (?) kinni olla wõetud ja nendē kodukonta saatmiseks korraldus tehud, kuna teised saatkonna liikmed juba ise 3. weebruaril ära soitud.

Saatkonna Peterburist wäljasaatmise puhul tehti ministrile ettekanne, milles üeldakse, et palwekirjas kõigekõrgema nime peale kaebtused kohalikkude wõimude ülekohtu peale on (palwekirja ennast aktis ei ole). Seile tagajärjel päriti kubermangu sandarmiwalitsuse ülemalt „woimalikult täielikka ja täpseid teateid palwekirjas ettetoodud asjade kohta“. Polkownik Merklinilt tuligi pea pikk seletuskiri, millest järgmist üles märgime:

Steini, terve loo üleswõtjat ja hinge, iseloomustab sandarmiwalitsuse ülem kui isikut, kes oma korteris kahtlasi isikuid warjab ja kelle ametiks on põhjendamata kaebuskirjade ja allkirjata tülinoriwate ajalehesõnumite sepi-semine. Näituseks olewat selginud, et tema kaebtusel parun Huene peale, nagu teistelgi kaebtustel alus puudunud.

Niisama wäljamõeldud ja ilma iga tõelise aluseta olewat ka need tõis-asjad, mis Peterburi toodud, keisri nime peale sisse anda kawatsetud palwe-

kirjades seisawad. Kõik need palwekirjad sisaldada ühte ja sedasama, mis tulewat sellest, et nad kõik Steini meisterdatud on; kui nende all peale Steini allkirja ka teised nimed seisawad, siis on need Steini pealekäimisel alla kirjutatud, kuna Stein talurahwa huwide kaitsjana ja nende adwokaadina üles astuda püiab.

Neile üksikasjalistele seletustele lisab polkownik Merklin juure üleüldise märkuse: kuigi Eestimaa kubermangus tarbe tundub seal maksward seadusi ja korda, mis tänapäew täieste ajast ja arust on jäänud, muuta (peaasjalikult kohtu ja politsei aladel), aga waewalt rahuldab see maata talurahwa osa, keda Steini-sugused ninamehed üles ässitawad ja kes hingemaad igatseb saada. Igatahes ei ole tarbe Eestimaal leiduwaid puudusi senatori rewideerimise abil selgitama hakata,¹ sest waewalt küll teeks see mõnda teist puudust awalikuks peale nende, mis Liiwi- ja Kuuramaal ilmsiks on tulnud,² kuid kahtlemata ajaks ta wahekorda talurahwa ja mõisnikkude wahel, mis juba küllalt teraw on, weelgi terawamaks ja annaks põhjust arwamisele, et oodatawad uuen-dused ei tulnud mitte walitsuse algatusel, waid olid talurahwa pealekäimiste tagajärjeks, milles tema seisukorda wäljakannatamataks kujutati.

Polkownik Merklini arwamise järele on hädatarwilik maakonna politsei uus korraldus, sest praegune maakonna-politsei, olles puht-mõisnikkude organisatsioon, tegutsewat tihti ekslikult, aegamööda ja omawoliliselt ja walitud asutusena olla ta ainult kaudselt riigiwõimu käsu all, mis-sugune asjaolu wahekorda riigiwõimu ja politsei wahel loomuwastaseks tegewat, seltskonnas aga arwamist tekitawat, et see politsei selle wõi teise poole wasta mitte erapooletu ei ole.

Sandarmiwalitsuse ülema pikal seletuskirjal seisab ministeeriumi märkus:

Iseäralisele Nõupidamisele ettekannet tehes silmas pidada.

¹ Palwekirjades palutigi seda.

² Senator Manasseini rewideerimine sündis Liiwi- ja Kuuramaa kubermangus.

¹ Riigikaitsesse puutuwate küsimuste arutaja kõrgem asutus.

Ja nüüd asutigi selle ettekande kokkuseadmisele, mis terwele loole lõpu pidi tegema. See lõpuakt kannab nime:

Ettekanne riigikaitse eaduse 34. paragrahwi põhjal loodud Iseäralisele Nõupidamisele 15. martsil 1883.

Peale pikka sissejuhatust, milles asjakäik üksikasjaliselt ette tuakse, asutakse süüdlaste tegude kvalifitseerimisele. Steinile antakse pealemuu süüks, et ta antud allkirja peale waatamata, Rakwerest mitte väljasõitmise üle, siiski omawoliliselt Peterburisse reisib, et seal keiserlikku suurust oma põhjendamata palwekirjadega tülitada, milleks ta sise- ja õue-ministri läbi saatkonna wastawõtmist palus ja oma palwekirjas julges tõendada, et „rahwale milgi tingimisel üelda ei wõi, et tema palwe tagajärjeta jäeti, sest talle ei saa üelda, et ainukene koht, mille peale ta oma lootuse paneb, tema heaks midagi ei tee wõi teha ei taha“.

Eestimaa kuberner ütleb, et uurimise teel kogutud teated kahtluseta tõendust ei paku, nagu oleks Stein, Järw ja Alatsei lihtrahwa ülesässitamiseks sõnume Rakwere maakonnast läbi sõitnud tundmata ässitaja üle välja mõelnud, aga siiski äratavad need isikud äärmiselt kahtlust enda wasta, mis pärast kuberner polkownik Merklini arwamist pooldab, et need isikud elanikkude peale kahjulikku mõju awaldawad ja ühes nõus on sandarmiwalisuse ülemaga selles, et Stein tuleks Eestimaa kubermangu piiridest välja saata, kus ta kahtlemata talurahwa peale kahjulikku mõju awaldab, Järwe ja Alatseid aga politseiwalwe alla anda.

Ettepanek Nõupidamisele: Kõige ettetoodu põhjal peab politseidepartemang tarwilikuks: Steini kaheks aastaks Wologda kubermangu politseiwalwe alla saata, Eestimaa kubeneri palwet Järwe ja Alatsei politseiwalwe alla panemise üle aga tagasi lükata.

Iseäraline Nõupidamine otsustas 15. martsil: Politseidepartemangu ettepaneku ga ühineda.

Asedirektori eest: Russaanow.

Stein oli kõik see aeg Tallinna Toompeal wangimajas, sandarmiwalisuse ülema teate järele — „tema üle käimas olewate kohtuasjade lõpulewiimiseni“. 10. aprillil saadab polkownik Merklin politseidepartemangu Steini kirja, mis Wiru-Järwa manngericht sandarmiwalisusele edasi annud. See Steini kiri Amerikasse, mis postikontoris tagasi tulnud, wõiwat manngerichti arwamise järele Steini iseloomustamiseks kasulik olla. Polkownik Merklin lisab sellele juure, et ta samal otsustarbel, nagu ka tema endise Steini kohta antud arwamise kinnituseks kirja politseidepartemangu saadab.

Aktis leiduw kiri on 8. detsembril 1882 posti pandud ja kannab aadressi:

S. T.

J. W. Makai in Kalifornia
Mexico America
Via Hamburg New York

Ümbrikul on Ameerika postiasutuse tempel:

Tagasi saadetud täpsema aadressi pealepanemiseks.

Kiri ise on puudulikud Saksa keeles kirjutatud ja lausub järgmist:

Kõrgeste austatud
armuline härra J. W. Makai!

Meie Eesti isamaa on Saksa mõisnikkude raske pressi all, sellepärast elab tähendatud rahwas suures waeuses; kõige suurema waesuse ja mõisnikkude kõige rängema tagakiusamise all kannatawad rahwuslikud eestwõitlejad — ajalehtede toimetajad ja kirja-saatiad.

Meie, allakirjutajad, oleme Eesti, Saksa ja Wene ajalehtede kirjasaatjad, nimelt nende lehtede omad, mis rahwa kasuks töötawad. Nende lehtede toimetajad ei suuda oma waesuse pärast meile käsikirjade eest tasu maksta. Niisugustest lehtedest olgu nimetatud: „Eesti Postimees“, „Sakala“, „Wirulane“, „Olewik“, „Heimath“, „Walgus“, „Rishski Westnik“ ja „Nowoje Wremja“.

Et meie rahwa waimu äratamiseks oma wiimase kopika välja oleme annud ja äärmisesse waesusesse oleme sattunud, sellepärast oleme sunnitud neljandasse ilmajakku Teie Kõrguse poole

palwega pöörama: olge nii lahke ja andke meile 7000 dollarit maa ostmiseks.

Meie tahaks selle raha eest endale maatüki osta kindlustuseks, et wõiksime oma rahwa walgustamiseks rohkem kasu tuua.

Kuigi meil Wenemaal ka talurahwapank olemas on, Eestimaal ei ole teda mitte, waid see on ainult Wenemaal.

Palutud raha paluksime saata kas Ameerika konsuli ehk Wene rahaministeeriumi kaudu, et asi kindlam oleks.

Meie jääme lootma, et meie alandlikum palwe, mis äärmisest hädast aetud Teie Kõrguse jalgade ette saab pandud, head wastuwõtmist leiab. Ka loodame wastust saada, kui Teie arm meile palutud 7000 dollarit laenuks anda heaks arwab.

Kõigewägewam andku, et meie Teie ette mitte asjata palwet ei kannaks.

Teie kõrgestaustatu
wäga alandlikud

Gustaw Heinrich Stein
Adam Sepp.

Rakweres,
7. detsembril 1882.

Russland, Ehtland
Kreisstadt Wesenberg
Haus nr 8 Jahrmarktstrasse.

*

Ehk küll juba 29. martsil departemangu asedirektor P. Durnowo Toompea wangimajale Steini wäljasaatmise üle teate läkitas, peeti Steini seal edasi, kuna tal kolmekuune arest millegi eest istuda oli. Alles 19. juunil teatab kuberner Poliwaanow, et kõigekõrgema manifestiga Steini arest lõpetatud on ja ta 7. juulil tapiga Wologda kubermangu saadetud. Küll palus tema ema (Kabala raudteejaama wahi naine) poja saatuse kergendamist, küll Stein ise, aga Durnowol oli mõlemile üks wastus: palwe tagajärjeta jätta.

Nähes et seisukord tõsiseks muutub, annab Stein 13. juunil keisri nime peale palwekirja, milles seletab, et ta talurahwast üles pole kihutanud, waid just ümberpöörduid neid manitsenud mitte mässu teha. Wiie isiku hulgas saatkonda walitud, kes pidi keisrile

palwekirja ära andma, wõetud ta teis-tega kinni; teised neljakesi lastud lahti, kuna teda, Steini, üksi tänini kinni peetawat. Et ta enesel selles asjas mingit süüdi ei tundwat ja „Tällinna Sõbras“ olewat lugenud, et selles asjas Tallinnas Willem Jürgens aresteeritud on, wõtwat ta omale julguse keiserliku suuruse jalgade ette armuandmise palwat kanda.

Selle palwekirja saatus oli samasugune kui saatkonna omagi: Durnowost kaugemale ta ei ulatanud.

Samasuguse palwekirja peale, mis Steini ema sisse saatis, pandi resolutsioon: Ei peeta wõimalikuks Keisrit selle asjaga tülitada.

5. juulil saadab Stein Wologda wangimaja-haigemajast uue palwekirja, milles palub luba Baltimaale tagasi asuda. Temale süüks antawaid asju ette tuues seletab siin Stein, et „kaks Eesti keelt wabalt, kuigi Saksa murrakuga rääkijat isikut“ kihutanud talurahwast mõisnikkude wasta mässu tõstma, tema, Stein, olewat just mässu wasta olnud ja selle üle „Wirulases“ kirjutanud. Talurahwas aga olnud juba juunikuus kõrgete rentide pärast käärimas ja tahtnud Steini selles asjas Peterburisse saata, aga tema olewat siis ära üelnud. Alles detsembris sõitnud ta Rotbergi, Walbergi, Glasmani, Bergeli ja Pihlakaga Peterburisse kindlat rendimäära paluma, nagu see rewideerija senatori poolt Liiwi- ja Kuuramaal sisse on seatud. Sandarmiwalitsuse ülema abi annud Ed. Wahtriku juuresolekul talle sõiduks luba, pärast aga seletanud, et ta luba pole annud.

Ka selle, nagu samasuguse palwekirja peale kohtuministri nimele, wastati ühte ja sedasama: palwe tähele panemata jätta.

Nähes et üksigi neist teedest eesmärgile ei wii, teeb Stein weel ühe katse: 23. juulil saadab ta Wologda ringkonna kohtu prokuröri kaudu palwekirja sinodi ülemprokuröri Pobedonostsewile, milles ta uued registrid lahti tõmbab: 1882. aasta juunis käinud tema pool salga-wiisi talurahwas palwekirju senator Manasseini nime peale kirjutamas selle üle, et nad tahtwat weneusku wasta wõtta, mispärast nad Eesti keelt mõist-

jaid preestrid paluwad saata, kes neile õpetaks, kuidas õiget-usku wasta wõtta ja pidada. Tema, Stein, kirjutanudgi sellekohase palwekirja, aga samal ajal annud ka teised palwekirju senatorile selle üle, et Saksa mõisnikud liiga kõrget renti nõuawad ja palunud senatori rewisjoni.

Usuwahetamise plaanist kuulnud luteriusu õpetajad, näituseks Rakwere õpetaja Paucker, kes temale (Steinile) Rakwere elaniku Joosep Sepa juuresolekul üelnud: „Küll meie teile näitame“... Niisama ähwardanud teda ka Kihlewere parun Stackelberg, mida talunik Tomingas tunnistada wõiwat. Ometi läinud 600 hinge weneusku.

Ka selle palwekirja saatus oli seesama mis eelmistel ja hilisematel küll Steini enese, küll tema ema, küll teiste poolt (Samuel Hanssonilt Rakwerest) sisseantutel kõikide ministrite ja keisri nime peale. Nähes et armupalumine kusagilt poolt abi ei too, hakkab Stein ise ja tema ema senati kaudu õigust nõudma. Nii seletab 1883. aasta detsembris senatisse saadetud kaebtuses Marie Stein, et Rakwere politseimeister ja vogteikohtunik Brandt Steini taga kiusanud kirja eest, mis see awaldanud „Wesenberger Anzeiger'is“ ja „Tartu Eesti Seitungis“ Rakwere jõe puhastamata olemise pärast. Kui peale selle Stein weel enam kui 500 inimese nimel senator Manasseini juures tulurahwa häda kaebamas käinud, siis lasknud Ranna-Wiru haagikohtunik von Brevern Steini korteris seadusewastase läbiotsimise ette wõtta, millejuures 493 rubla kaduma läinud ja Steiniga ähwardatud niisama toimetada kui Lindenbergiga.

Senat arutas mitmel korral seda palwekirja ja otsustas 1884. weebruaris palwe krahw Tolstoi ettepanekul tagajärjetaks jätta. Kui peale selle Stein uueste senatilt nõudis oma asja uut läbiwaatamist iseäranis tähtsate kohtuasjade uurija kaudu, milleks teda Welski maakonnast tagasi tuleks Rakweresse saata ja sealsetelt wõimudelt temalt ära näpatud 493 rubla sisse nõuda, tegi senat 1884. aasta mais otsuse: jätta niihästi senatis olewad, kui ka kõik tulewikus Steini poolt tulewad palwed tagajärjeta.

Niisuguse otsuse tagajärjel lõppesidgi Steini katsed õigust otsida. Pealegi hakkas ka tema wäljasaatmiseaeg lõpule jõudma (16. martsil 1885). 1884. aasta lõpul teatab Wologda kuberner oma aastaülewaates wäljasaadetute kohta, et politsei walwe all olew Eestimaa kubermangu talunik Gustaw Stein heade elukommetega on ja mingis kuriteus wõi laiduwäärilises sammus tähele ei ole pandud.

Sellega lõpewad teated Steini üle.

*

Aktis on weel paar kirja, mis üleüldise asjakäiguga ühenduses.

1883. aasta nowembris palub polkownik Merklin uurimiseakti temale tagasi saata, sest Liiwimaa kubermangu sandarmiwalitsuses tärganud uurimine endise rahwakooliõpetaja Mihkel Brooteni üle, kelle tegewus ühel ajal käesolewa uurimiseasjaga käinud. Mihkel Alatsei olnud Brooteniga läbikäimises, sündmustik ja süüdistuseaine olewat mõlemas loos sarnased, nagu ka mõlemas loos osalt ühed ja needsamad nimed ette tulewat, mis pealemuu näha olewat ka kindral-major Laksi¹ eeluurimisest (kuigi kindral Laks kinnitawat, et Liiwimaal kuriteulist ühisust olemas ei ole. Kas sel süüdistusekatsel mingit tagajärge oli, sellest ei ole aktist mitte näha.

Nagu lugeja mäletab, algas terwe lugu peale Steini kaebtusest seadusewastase korteri läbiotsimise pärast. Et see tõeste seadusewastane oli, paistab ka sellest, et departemang kubernerilt läbiotsimise põhjuste ja seadusest kõrwalekaldumiste üle aru päris. 21. oktoobril 1883 tuleb wiimaks kuberner Poliwaanowilt seletus: Rakwere vogtikohtu tegewuse järeleuurimine Steini korteri läbiotsimisel ja selle juures protokollu tegemata jätmisel on kindlaks teinud, et „läbiotsimist Steini korteris ei ole olnud, waid vogtikohtu liikmed waadanud korterit järele“ („что обыска не

¹ Liiwimaa ja hiljem Eestimaa kubermangu sandarmiwalitsuse ülem, kes siin kui seal omal ajal õige silmapaistwat osa mängis.

было, но квартира Штейна была под-
вергнута есмотру членами Везенберг-
ского фохтейского суда“), et vogtikohtu
raport selle üle nüüd surnud Rakwere
linnasekretari poolt, kes ka kohtu no-
taariuse kohuseid täitis, waleste olnud
tehtud. Kubermanguwalitsus teinud siis
ka 2. septembril 1883 oma protokollis
märkuse vogtikohtu liikmetele—Brandtile
ja Tiwasele, kes sellele raportile alla
kirjutasid.

See kubeneri Salomoni-seletus („läbi-
otsimist ei olnud, oli aga korteri läbi-
waatamine“) on niisama iseloomulik
ajajärgu kohta, kui paljud teisedgi selles
loos ettetulewad sündmused.

Järeldõna. G. Steini pärastist tegewuse-
rikast elulugu lähemalt puudutamata jättes
— muuseas pidas ta 1893. aasta ümber Rakwere

linna sõrwa ja weikemajade omanikkude abil
põliste Saksa linnaisade wasta ägedat wõitlust
ja murdis nende wõimu —, wõib tema pärastise
saatuse kohta niipalju juure lisada, et aasta-
saja lõpul Rakwere wõimumeestel korda läks
Steini majapõletamise kahtlustuses sunni-
tööle saata (politseilistest tunnistajatest hooli-
mata ei saanud wastased ometi Steini süüdi-
olekut otsekohe tõendada), kust ta hiljem ära
põgenes. Tallinnas salaja oma perekonna
juures kümmeaastat ära elades, sattus
ta 1914. aastal läbiotsimisel uueste kinni ja
mõisteti jälle sunnitööle, aga tema wiletsa
terwise pärast ei saadud teda Tshernäägina
wangimajast kaugemale saata. Sealt wabas-
tati teda kõikide teiste wangidega 2. martsil
1917. Wangide wabastamisest tegelikult osa
wõttis tema poeg, sepatöölise ühes Tallinna
wabrikus, pärast tuntud enamlasteaegne Rak-
were linna komendant, kelle wõimu alla seda-
wiisi tema isa saatuse üle otsustajad Rak-
were wõimuredad sattusid.

G. Steini terwis oli niiwõrd otsas, et ta
paar nädalat peale wabakssaamist oma laste
juures 63. eluaastal ära suri.

Usufüsimus

„Külwaja“ raamatuladus

Buharin N. Kirik ja kool nõutogude wabariiais. Wene teeleft N. T. Dmsf, 20. 29 lf 16 ^o	— 05	Malwer M. Teadus ja usf. [Ilf] G. L. ja F. B. Piltidega. „Kult.“, Wlg. 90 lf 4 ^o	— 90
Depman J. Ilmutus kõues ja tormis. Johanneje Ilmutamije raamat uues walguses. I trüff Irt, 09. 42 lf 8 ^o	— 50	Pléhanow G. W. Usf. „Pet. S. ülf-öp. Seltf“ rahwaraamat nr 10, 1910. 47 lf 8 ^o	— 35
— Seefama, II tr. „Ühiselu“, Ptkb, 12. 75 lf 8 ^o	— 70	Rubakini N. A. Zmede ja saladuste seas. 14 pildiga. „Möte“, Iln, 14. 32 lf 8 ^o	— 20
Hertlein G. Mis meil Jeejusf teada on? Eng. 1927. 76 lf 12 ^o	— 40	— Kuidas kiwid kõnelewad ja laulawad. 4 pildiga. „Möte“, Iln, 14. 32 lf 8 ^o	— 20
Frankfurt J. Waim ja loodus. Neftekfologia ja marxismus. „Kw“, Lg, 25. 32 lf 16 ^o	— 15	Rustikus. Kuda uskuda ja mida uskuda. Teadufe kindlusest. „Möte“, Iln, 09. 32 lf 8 ^o	— 20
Heraklides A. Teadusline Piibli sõnaraamat. 180 pildiga. „Möte“, Iln, 11. 362 wrg 4 ^o	2 —	Schnehen W. Jeejuse kummardajad. G. L. F. A. Rahamägi. „Tead.“, Iln, 08. 39 lf 8 ^o	— 30
Jaroslawski Gm. Kuidas jumalad ünniwad, clawad ja surewad. Ilf G. Zürgensfeldt. II, Wst, 25. 180 lf 8 ^o	1 20	Stepanow J. Ufu arenemise lühike ülewaade. Ilf B. Peterjon. SKü, Pet., 22. 36 lf 8 ^o	— 25
— Lenini mõtled usu üle. Ilf N. Treufeldt. SKü, Lg, 25. 73 lf 16 ^o	— 30	Strauss D. Kristufe imeteod teaduslise arwustufe walgustufes. Peterj., Iln, 08. 152 lf 8 ^o	— 80
J. K. Kurat. Üjalooline ülewaade kuradi sündimise, elu ja tegewuse kohta. „Teadus“, Iln, 08. 96 lf 8 ^o	— 60	— Wana ja uus usf. G. L. F. A. Rahamägi. Peterj., Iln, 08. 164 lf 8 ^o	1 —
Zürgens J. Uus ilmawaade ja usufüsimus. SKP, Pet., 19. 103 lf 8 ^o	— 75	Taiber A. dr. Kas teadus wõi usf? G. L. F. A. Rahamägi. „M. M.“, Iln, 68 lf 8 ^o	— 40
Kuusik J. Kristlik moraal. Irt, 23. 30 lf 8 ^o	— 25	Tennmann G. Kirik arenemise käigul. I ja II. „War.“, Iln, 20. 34 + 27 lf 4 ^o	— 80
Ladenburg A. prof. Loodusfeteadus ja ilmawaade. J. Depmani tõlge. „Har.“, Iln, 37 lf 8 ^o	— 30	Tiander K. Kuidas inimene alkoholi üles leidis. Iln, 09. 87 lf 8 ^o	— 60
Lenin N. Usuf. Ilf S. Jänes. SKü, Lg, 25. 52 lf 8 ^o	— 25	Tolstoi L. Minu patutunnistus. Gesti I. N. S. „Tead.“, Iln, 08. 60 lf 8 ^o	— 50
Luts K. Galileo Galilei. Lehekülg usu ja teadufe waheliseft wõitlemisesf. „War“, Iln, 20. 104 lf 8 ^o	1 —	Wallner Ar. ja Jänes S. Usf ja teadus. SKü, Lg, 24. 34 lf 8 ^o	— 15
Ulf ja kirik. Tall. töökisüh. keftn. noortelomisj, 22. 23 lf 8 ^o	— 15		

Tellimiseaadress: Ленинград, Фонтанка 53, „Кюльвая“.

KUUKIRI Klassiwõitlus 1927. AASTAL

Tellimisehind 1927. aastaks on 2 rbl 40 kop., pooleks aastaks 1 rbl 20 kop. ja weerand aastaks 60 kop. Üksiku numbri hind suuruse järele 25—50 kop.

Kõik seni ilmunud „Klassiwõitluse“ numbrid jaanuarist 1919 kuni tänapäewani on weel saada. „Klassiwõitluse“ sisu ei wanane. Üksigi „Klassiwõitluse“ nr ei peaks ühesgi rahwaraamatukogus ega punases nurgas puuduma, kuni nende tagawara weel pealadus jatkub. Nr 1—72 on 12-numbriliste köidete kaupa saada, iga köite hind 2 rbl postiga. Kes wähemalt 3 köidet korraga tellib, saab köite 1 rbl 50 kop. eest. 1926. aastakäik (nr 73—78) maksab 1 rbl.

Talitus ja pealadu: „Külwaja“, Leeningraad, Fontanka 53, kort. 9. Telefon 5-97-54. Postiaadress: Ленинград, Фонтанка 53, „Классивыйтлус“ (ehk „Кюльвая“).

Usufüstastele ringidele ja punastele nurkadele

Gestiteelne Piibel (wäike, 1920. a. wäljaanne) ja tartukeelne Uus testament Taaweti Lauluraamatuga on wähesef arwul saadawal „Külwaja“ juures ja saadetatse ainult nimetatud asutustele. Piibli ind 1 rbl 50 kop., postiga 2 rbl, Teftamendi ind 80 kop., postiga 1 rbl 10 kop., kui raha ette saadetatse. Pealepandub maksuga 20 kop. rohsem.

ЧИТАЙТЕ „ПОСТРОЙКУ“ МАССОВУЮ РАБОЧУЮ ГАЗЕТУ!

(орган Центрального Комитета Всесоюзного Профсоюза строительных рабочих и Московского губотдела союза).

Выходит ДВА РАЗА в неделю.

ПОДПИСНАЯ ПЛАТА:

на 12 мес. . . . . 2 руб. 88 коп. || на 3 мес. . . . . — руб. 72 коп.
на 6 „ . . . . . 1 „ 44 „ || на 1 „ . . . . . — „ 24 „

Адрес редакции и конторы: МОСКВА, Солянка 12, Дворец Труда, комн. 260.

ЕЖЕНЕДЕЛЬНАЯ ГАЗЕТА

„КРАСНЫЙ ДЕРЕВООБДЕЛОЧНИК“

ОРГАН Ц. К. ПРОФСОЮЗА РАБОЧИХ ДЕРЕВООБДЕЛОЧНИКОВ С.С.С.Р.

Адрес:

МОСКВА, Солянка, 12, Дворец Труда,
комн. 549.
Телефон 1-70-80, доб. 182

Условия подписки:

1 мес. . . . . — руб. 20 коп.
6 „ . . . . . 1 „ 10 „
1 год . . . . . 2 „ — „

ЛЕНИНГРАДСКИЙ ГУБОТДЕЛ СОЮЗА

РАБОТНИКОВ КОММУНАЛЬНОГО ХОЗЯЙСТВА

Набережная
Красного Флота, дом 38,
4-й этаж.
Телефон 4-93-89.

Профсоюз

Работников Искусств СССР ЛЕНИНГРАД

Адрес: Бульвар Профсоюзов 19.
Телефон Президиума 629-22

и

Центральный Дом Работников Искусств

Проспект 25-го Октября, дом 86
Телефон 609-75

ЛЕНИНГРАДСКИЙ ГУБОТДЕЛ СОЮЗА РАБОТНИКОВ

МЕДИКО- САНИТАРНОГО ДЕЛА

Бульвар Профсоюзов № 19,
2-й этаж.
Телефон 500-69.

ДОРОЖНЫЙ КОМИТЕТ

Профессионального Союза Работников Железнодорожного Транспорта С.С.С.Р.

Октябрьской жел. дороги (ДОРПРОФСОЖ)

ЛЕНИНГРАД, пл. Восстания, бывш. Сев. Гостиница.

№ комн. Телефоны		№ комн. Телефоны	
Председатель 34	городск. 212-28 коммут. 2-74	Тарифно-Экон. Отдел 45	городск. 547-48 коммут. 0-98, 4-82
Ответств. секретарь и Орг.-инструкт. Отдел 34	городск. 212-28 коммут. 2-12	Культотдел 36	городск. 547-48 коммут. 2-18
Технический секретарь 34	городск. 212-28 коммут. 0-15	Инспекция Труда . . . 40	городск. 547-48 коммут. 2-77

Президиум.